

Vi i Alsike

Av Evert Carlsson (ca 1960)

Fredrikslund 1923 av Olof Thunman

Innehåll

Förord

Bebyggelsehistoria

- Förhistorisk tid
- Fasta fornlämningar
- Lösa fornynd
- Socknen bildas
- Kyrkans tillkomst
- Befolkning och bebyggelse
- Gods och gårdar
- Kyrkoreduktionen 1409
- Kyrkoreduktionen 1527-1550
- Urkundsförteckning
- Herrgårdarnas tillkomst
- Reduktionen 1686
- Skatteköpen
- Skattetrycket
- Storskifte-Enskifte-Laga skifte

Gårdarnas släktförhållanden

- Släktregistret
- Lippinge
- Ekeby
- Hagelstena
- Tagsta
- Skäggesta
- Årby
- Prästgården
- Rikebasta
- Tuna
- Krusenbergs
- Fredrikslund
- Kungshamn

Speciella byggnader

- Alsike Gästgiveri
- Sockenmagasinet
- Bränneriet vid Krusenberg

Liv och leverne förr

- Hus och hem
- Sådd och skörd
- Redskap
- Kreatur
- Vargar-Jakt-Fiske
- Bondeliv i helg och söcken
- Hälftenbrukare-Torpare-Inhsyjes
- Nödår och hårda vintrar
- Skolfrågan
- Fattigvård-Sjukvård

- Försvar-Soldater
- På ting och stämma
- Alsikemål
- Bomärken
- Blodsband
- Erik Jansare
- Mormonerna
- Evangelister
- Emigrationen

Kyrkohistoria

- Kyrkan
- Våra herdar
- Komministrar
- Klockare
- Den ensamma kyrkan

Förord

Mitt avgångsbetyg från folkskolan 1915 har som ljusglimt vitsordet "berömlig" i ämnet historia. Alltså motsvarande A och avsåg Svensk historia. I brist på lärobok i ämnet Alsikes historia skrev jag en själv. En blå om 24 sidor för 10 öre. Byar och bönder, kyrkfönster och runstenar i en salig blandning. Bokens titel är "Vi i Alsike".

Den följdes med åren av en lång rad. Framförallt roade det mig att nedskriva vad de gamla berättar vid fest och vardag, och med tiden satte jag mina försåtliga frågor i system och ordnade det hela i samlingspärmar tillsammans med tidningsurklipp och arkivanteckningar. Hobby.

Skall några av de nära 100 personer nämnas som jag för dem omedvetet intervjuade i årtal, är det främst mina föräldrar och den med hästminne och sprudlande humor utrustade grannbonden i Tagsta Fredrik Andersson, vanligen kallad "Pirre" och bondson i Tuna storgård samt född 1858. Dragon Gustav Rick vid Tagsta född 1845 vid Rikebasta och dragon där i yngre dar, samt förstås min jaktkamrat under 42 år "John i Årby" född 1881. Från Krusenbergstiden 1930-1947 framförallt Albertina Jansson vid Gästgivargården född 1853, död 1944, och hela sitt liv bosatt vid Krusenberg.

Som de flesta ej blott berättar vad de själva mindes, utan även vad deras föräldrar eller andra förfäder berättat för dem, och kanske födda på 1700-talet, var kedjan slutet för hela 1800-talets bondeliv i Alsike.

När jag senare började forska i arkiven blev jag verkligen förvånad att en mängd sådana uppgifter jag ansett åtskilligt skarvade kunde verifieras nästan på dagen. Jag vill särskilt påpeka "urväderstisdan" 29 jan. 1850 och episoder från nödåren 1844-45 samt Finska kriget 1809, De soldater och lantvärnsmän som namngavs fanns även i rullorna. Vid Tagsta bodde även gamla Lotta, född där 1830, Hon berättar gladeligen om sin farfar

född 1749 och bonde i Tagsta och hur han lärt sig läsa och skriva av en klockare Högman i Alsike och han visade sig vara född 1690, död 1772.

Och hur kan legenden om "pigbacken"/se Rikebasta/och de 7 ungdomarna som drunkna vid Morga kvarleva än i dag som det skett i går ehuru jag torde kunna garantera ingendera händelsen har inträffat efter 1650. Eller något så fantastiskt att Skäggestabönderna fordom haft en egen kyrka vid sin gravbacke när den i så fall säkerligen inte funnits efter 1280 och inte en rad finnes därom i arkiv som kan ha gett upphov till ryktet. Likaså att prästgården skänkts från Skäggesta enär även det gäller 1200-talet eller möjligen bytet 1630.

På begäran av Alsike kyrkobroder för en planerad julpublikation insände jag. hösten 1945 några bidrag ur luntan. Huvudparten returnerades som obegripligt och det om vargplågan förr och när Alsike-ungdomen dansa ihop en kyrkorgel hade tyvärr en broder redan skrivit. Som det sedan visade sig hade vi haft förmågan göra det exakt lika. Som sidan med vargskadorna på 1830-talet av misstag kom med i returen införes det här i art. "Vargar-Jakt-Fiske" .

Det obegripliga var vår forna dialekt, seder och bruk. Ingen av de 5 i kommittén var nämligen infödd Alsikebo. Där ser man risken att publicera en massa smörja numera ingen begriper. Av den anledningen har jag här även utelämnat det mesta. I art. "Blodsband" ser ni hur bönderna gifte sig från 1681 till 1920, och därmed hur lokalt begränsat umgänget var i det gamla inavelsbondesamhället. Socknarna på andra sidan Ekoln var en främmande världsdal. Inte ett gifte dit eller den på 240 år.

När J.U.F 1952 inbjöd hembygdsforskare till en rikstävlan under motto "Min hemsocken" rekv. jag den handledning som utgivits för ändamålet. Jag fann dock rätt, snart att en

beskrivning av den omfattning som var önskvärd klarades inte inom stipulerad tid av en bonde på fritid. Dessutom skulle språkets behandling och därmed bidragets "litterära kvalitet" omöjliggöra någon bättre placering för den som blott genomgått folkskola, och det för 45 år sedan.

Ordnade dock mina anteckningar ungefär som i handledningen föreslagits och registret utvisar. Resultatet blev en slags sockenkrönika. En beskrivning inte av det nuvarande Alsike att arkiveras och läsas om 100 år som delvis utgjorde syftet med J.U.F:s tävlan, utan av det forna Alsike som ej mera finns. Socken har uppgått i Knivsta storkommun och de urgamla bondesläkterna - vars liv i helg och söcken krönikan i huvudsak omfattar - är snart utdöd. Summa 4 pers. finns kvar i socken och av dem är jag den enda som ännu brukar en gård. De övriga har för länge sedan övergett Alsike och återfinnes i städer och samhällen.

Några intresserade har sedermera läst igenom en del av det jag nedskrivit och övertalat mig att åtminstone lokalt låta publicera det på något sätt. De ansåg att om visserligen det jag hämtat ur arkiven finnes bevarat är det endast ett fåtal som kan taga del därav men det muntliga gick med mig i graven.

Enär en sockenhistoria dock har en ytterst begränsad läsekrets kan den inte utges i tryck utan kommunal eller annan subvention, men har jag på känn min berättelse inte är av det slaget dylik är tänkbar i originalskick, varför den duplicerats i 25 exemplar att tilldelas vänner och hembygdsintresserade. Medvetet eller omedvetet har nämligen generationers vresiga bondeblod stelnat till och vissa art. fått en från och tillspetsad form där mina gubbar eller arkivens gulnade blad förmått att dumhet, hyckleri och maktmisbruk fått göra sig för bred med hjälp av religion eller sneda remmar, eller bondens och den fattiges rätt trampats på tårna. Glöm överdrifterna, och tag blott det vackra jag genom dem försökt få fram, och ni förstår det även löper en röd tråd

av något i sagan och berättelsen om Alsike.

Till församlingens kyrkoherdar Gisslandi-Anderman-Hamberg ett tack för det utomordentliga bemötande jag mött vid mina forskningar. Det beror alltså inte på dem om här och där viss kritik förekommer om kyrkan och dess lära där ett omdöme för sammanhangets skull ej kan undvikas. Det går nämligen inte att skriva en enda sida utan att kollidera med kyrkan så som den fordom blandade sig i allt och prästens och länsmans befogenheter flöt in i varann.

Alsikes befolkning har sedan 1918 minskat med 300 pers. eller 40 %. När botten är nådd vet vi inte Vår kyrka tenderar att bliva blott en medeltida sevärdhet besökt julmorgonen av en med 10 pers. om året minskad befolkning, varav därtill de flesta är religiösa ateister eller inget alls. En krympande fårahjord av ärliga tvivlare som varken tror på gud eller fan eller trebensjan, men obrottsligt följer de 10 buden och fler till, och med gott hjärta ger 10 kr. var till försköning av templet /fasadbelysning/. Men in går de inte. Hur denna egendomliga religion uppkommit och vad den egentligen är, kan hela berättelsen sägas utgöra ett svar, och vem trebensjan i det fina sällskapet var för en luring framkommer väl även.

Trots VC-CV-TV och VW duger alltså numera inte den gamla Idyllen med en röd liten stuga, gumma, rara ungar och några pull-pull och kissemiss, utan fordrar åtminstone kvinnorna och ungdomen något mer och sneglar i skymningen mot skenet från närmsta stad eller tätort,

Jag förstår dem. Och även varför städerna har fått sitt negerproblem. Inflyttade landsbor som blinkande av stress hoppar mellan vagnarna i paradiset tunnelbana Hötorget-Vällingby. Landsbor som blivit överflödiga. 1918 levde här 400 på lantbruk; i dag 120. Därav 40 män i aktiv ålder. Åkerarealen har under samma tid minskat med 500 tunnland . eller 25 %. 1860 fanns här 60 torpare; i dag ingen. Vildmarken återtar sakta men säkert deras magra tegar. Herrgårdarna sår ingen

brånaråg mellan stenarna i svedjelandets aska. Men våra och de 60 torparnas barnbarn i förskingringen hoppa inte ur askan i elden. Som ung drömde jag Alsikeborna fordom gick klädda i "nationaldräkt" av typ Leksand och dansade fram livet efter Vingåkerspolskan. Men jag fick leta 100 år tillbaks innan jag hitta en knätofs bland alla djurhudar /fårskinn/ och grå vadmal. Och grå var även deras tillvaro. Polskan blev den som fick dansas efter fogdars och adelns piskor.

Att så kunde ske, och hur dessa våra förfäder en gång bröt bygd, bildade socken och byggde sig en kyrka, förslavades av prelater

och magnater, söp och slogs på juldanser och å gästgivargården och omsider efter syndernas förlåtelse sänktes ned på betryggande djup å Alsike kyrkogård gör jag härmed ett försök att berätta.

Om intresse förefinnes kommer den framledes att kompletteras med några blad samt önskvärda foton och fotostatkopior av äldre bykartor som nu av tekniska och kostnadsskäl måst uteslutas. Skriv eller ring om ni har något som kan vara av intresse att publicera, äldre foton, uppslag som behöver utredas i arkiven o.s.v.

Bebyggelsehistoria

Förhistorisk tid

Sockengränsen mellan Alsike och Danmark går ungefär mitt emellan Flottsund och järnvägen en tvär vinkel, bland jägare och skogsfolk kallad "högerån", men där finns ingen å, utan betyder "höga rån" eller rörsten, och har så hetat sedan skogen för minst 350 år sedan delades mellan byarna. I bergskedjan strax söder därom finnes Alsikes högsta uppmätta plats, eller 53 meter,

Dessa av inlandsisen slätslipade bergknallar skulle alltså börja sticka upp ur Litorinahavet eller nuv. Östersjön för drygt 6.000 år sedan. Om till äventyrs då några stenåldersgubbar från närmaste boplats uppåt Västmanlandskanten förirrade sig till dessa 4-5 mil ut till havs belägna kobbar, skulle de uppåt nuv. Uppsala ha sett några bränningar, men eljest bara himmel och hav.

Ett minne från inlandsisens dagar är grusåsen vid Fredrikslund som alltså var en "underjordisk" älv som vartefter iskanten flyttade sig från Södertörn till Gävle där en tid hade sin mynning och finsanden svämma ut åt sidorna så än i dag "potatisjord" långt framåt Ekeby. Vid bland annat Tagsta-Lippinge finnes en nära 1 km. lång stenrad i riktning SO-NV vanligen kallad "vaste" men utgör eljest årsmorän utvisande ett uppehåll i avsmältningen och att iskanten varit ytterst oregelbunden.

2.000 år senare har Alsike höjt sig nära 30 m. och medgav bebyggelse norr om en linje nuv.

Moran-Björklunda-Ekeby, samt en remsa från Rödbo till Tagsta, och alla fynden av stenyxor mm. vid Morga och framförallt Alsikeby kan vi något skrytsamt datera från den tiden. Tills en boplats från denna period påträffas är det dock först under den s.k. "Hågatid" 1.000 år före Kristus vi är någorlunda säkra bofast befolkning fanns i Alsike. Strandlinjen gick då ungefär vid f.d. gästgivargården samt vidare nuv. landsvägen förbi Årby till Knivsta eller ca. 15 m. högre än nu, och är inget som motsäger de urgamla byarna Lippinge, Morga, Alsikeby, Skäggesta, Rikebasta, Tagsta och Berga redan fanns, och av höjdförhållanden, namnform och gravfynd tillkomna i den ordning de uppräknats. Av dessa kallas Morga nu Fredrikslund och Berga är prästgården. Bemärk att den forna Alsike-byn anses ha legat mellan Smedstorp och Mellanbo.

Tuna och Hagelstena kan ej gärna ha tillkommit före vår tideräknings början /såvida ej Tuna vid Rödbo/, Ekeby och Årby har visserligen "höjden" inne men har jag på känn de tillkommit något senare, och "Flötzund" som Kungshamn förr kallades ligger för lågt, även om vi vet den låg vid Kungseken-Damhagen. Dessa 12 byar utgör Alsikes från medeltiden genom skriftliga urkunder kända, och när Gustav Vasas fogdar på 1540-talet upprättar sina skattelängder fanns i dessa byar - förutom prästgården - 38 gårdar.

Att antalet bönder var avsevärt fler, och att antalet bebyggda gårdar blott var 34, är en annan historia som senare skall beröras, Någon numera försvunnen by - såsom efter digerdöden 1350 - har vi i Alsike ingen anledning räkna med. Se dock där Tagsta och Hagelstena beskrives.

När "långmossen" å Årby-Hagelstena skog omkring 1935 utdikades påträffades på ca. 1 m. djup en mängd grova furustammar. Det var ett minne från den kända klimatförsämringen vid bronsålderns slut för 2.500 år sedan. Att det eljest både före och efter den tiden var ofantligt mycket vackrare i Alsike liksom i landet för övrigt än nu vet vi även. Förutom tall och något gran på rullstensåsarna och uppåt Danmarksgränsen fanns bara lövskog, och då framförallt ek och

Fasta fornlämningar

Bygravfält från tiden före kyrkans tillkomst ha samtliga förut uppräknade byar utom Årby, Prästgården och Kungshamn, Dessutom enstaka gravar här och där i backarna utan att de kan hänföras till viss by utom de 5 bevarade vid vardera Eke by och Hagelstena som ej gärna kan tillhöra andra byar och som därför får gälla som gårdarnas gravfält.

Morgas och Alsikebyns är de största med vardera ca. 50 gravar. Därnäst Lippinge och Skäggesta. Årbygravfälten torde därtill en hel del under seklers lopp ha förstörts genom uppodling och då framförallt de enkla jordhögar och knappt det som med tilltagande förenkling kännetecknar vikingatidens slut och 1100-talet, och många ha plundrats av skattsökare tydligen ganska snart efter deras tillkomst, och i senare tider av forskare, Mer dock om gravfälten där i fortsättningen resp. byar beskrives.

Enär Tunas intar en särställning och av en typ hittills blott 5 påträffats i Sverige, nämligen förutom vid Tuna i Alsike även vid det forna Tuna i Vendel, Ultuna, Tuna utanför Västerås, samt Valsgärde i Gl. Uppsala, och alla Tuna- och Husbygårdar synes ha spelat en viktig om än ej fullt utredd funktion i vårt vikingatidssamhälle och socknens uppbyggnad, måste dess gravfält beskrivas redan här.

Bönderna där har under vikingatiden begravt sina döda i nedgrävda båtar av upp till 12 m. längd. Männen i full stridsrustning, svärd, spjut, pilar, hjälmar o.,s. v. samt hästar och

björk, men även bok och på sankmarkerna al. Och tack vare svedjebränningen blev så i stort förhållandet ända tills för 150 år sedan. Nästan all nuv. ängsjord var bevuxen med al av typ Rikebasta träsk som ännu på äldre kartor går fram till landsvägen vid Tuna, och från Trunsta sjön till Påtmyran förbi Kurvallen-Björklunda var ännu för 100 år sedan ett enda alkärr.

Stenåldern räknas till 1.500 år före Kristus.

Bronsåldern 1.500 -500 före K.

Äldre järnåldern 500 före till 400 efter K.

Yngre järnåldern 400-1060 /Vikingatiden 800-1060/.

Medeltiden 1060-1521. o. s,v.

jakthundar. Kvinnorna /inga vid Vendel och Valsgärde/ med sina smycken, armband, ringar och annat krafs de även i våra dagar älskar att pryda sig med. Allt detta i en tidsperiod övriga bönder vanligen brände sina döda och högsatte åtminstone de främsta.

Vid Tuna utgrävdes 5 gravar 1895 och 9 st. 1928. Vid sistnämnda tillfälle var jag ofta där. Lekmannen fick nog det intrycket vikingarna var allt bra små mot nutidens avlånga svenskar, och hästarna var inte precis några ardenner, Hästskor användes icke utan en stor U-formad brodd i var hov.

En praktfull redogörelse över utgrävningarna vid Tuna och dess fynd är utgiven av ledaren för arbetet 1928 Antikvarien T.J.Arne. Tyvärr dock som vanligt på tyska som dock tack vare alla planscher, foton och kartor ej torde bereda intresserade större svårigheter än t.ex. arkivens äldre skriftsvenska.

Fritt översatt må här endast nämnas att av båtarna återstod 1928 ej stort mer än de otaliga nitarna /i en 380 st/ men av dess läge kunde båtarna rekonstrueras och framgå de var ganska lika nuvarande roddbåtar samt spetsiga i båda ändar och tillverkade av 5-6 brädor å varje sida. Hur egentligen dylika kunde framställas är för mig en gåta då veterligen sågen är en långt senare uppfinning. Så konsekvent var begravningsskicket att ett litet barn tydligen jordats i en leksaksbåt! Åtminstone i ett fall synes den döde ha lagts på en björnfäll, och bland färdkosten till dödsriket märkes något

så exklusivt som uroxen /aurhane/. Av de 14 utgrävda gravarna anses 2 vara från 600-talet medan de övriga tillhör tiden 775-1050. De var nedgrävda ca. 1 m. och på f. n. ca. 10 m. höjd över Ekoln. Alltså den aktuella tiden strax ovanför strandlinjen och längst in i byns naturliga "länning" eller båthamn. Märkligt anser jag vara att samtliga tydligen jordats med huvudet mot öster, men i Vendel mot väster som ju tyder på kristen sed.

Bönderna i Tuna var av rik storbonde- och hövdingesläkt som genom plundringsexpeditioner och köpenskap samt byten i samband med dessa förkovrade sig, men säkerligen även hade något med ledungsväsendet och dess organisation att skaffa. Troligen sedan även med kristendomens och kyrkans tillkomst,

Kristnades släkten först och präster, munkar och celibat. Ty var tog hela härligheten vägen efter kristendomens införande? Det finns ju vid Tuna inte ens en jordhög efter båtgravstiden när eljest varje by har sin knottriga gravbacke. Av Gustav Vasas registratur framgår visserligen att hela Alsike 1551 tillhörde ""Tuna Rettaredöme", men torde ej ha annan betydelse än att då vid Tuna fanns en framstående bonde som i första hand hade tillsyn över den mängd gårdar i Alsike som vid G. V:s kyrkoreduktion hastigt och lustigt blev hans eller Kronans. Alltså motsvarade "Akademirättare" som en del bönder blev efter 1624 och Gustav II Adolfs donation till Uppsala Akademi.

Tämligen okänd är Morga borg. Belägen vid Ekolns strand ungefär mitt emellan Fredrikslund och Krusenbergs tillhör den visserligen inte de större av Upplands omkring 60 borgar, men ändå imponerande. Forsågs de numera raserade murarna med bråten av typ världskrigets beredskapare känna till, var det säkerligen ej lätt att storma borgen. Besökare bör lägga märke till huvudingångens 3 hinder eller "grindar" efter varandra. Borgarna anses vara från vikingatiden eller yngre järnåldern.

En älvkvarnsten finnes vid Lippinge och med ca. 40 gropar. Emanuel Cederström försökte på sin tid flytta stenen till sin park vid Krusenbergs, men oxvagnen gick sönder så stenen ligger ungefär på sin forna plats öster om byvägen ej långt från landsvägen,

Vid Krusenbergs i den så kallade "Kvarnbacken" finnes en stor stensättning kallad Domarringen men även kan vara en

järnåldersgrav eller äldre. Vid Kungshamn högst å åsen vid Fyrisåns utlopp ett mycket stort röse ca. 15 m. i diameter som dock genom tiderna raserats. När ett minst lika märkligt röse finnes på andra sidan ån, den så kallade "fyrbåken" är dock troligt båda ha haft något med inloppet till Upsalaslätten att göra.

Runstenar har vi 3. Samtliga ha korstecknet vilket dock inte bevisar den döde var kristen men väl att ristaren var det eller slog mynt av sin vetenskap därom när han mejslade dessa säkerligen mycket dyrbara minnesstenar. Den vid Nytorpsvägen /Hagelstena/ uppresta, har följande inskrift;

HULMAIR AUK KUNI LITU RAISA STAIN TINA EFTIR SOTA FATUR SIN

"Holmger och Gunne läto resa denna sten efter Sote, fader sin."

Ristningen anses utförd omkring år 1065 av Fot. En känd ristare som bland annat utfört de flesta av Jarlabankes vid Täby.

När de Alsikes bondesläkter som kan följas till medeltiden med största sannolikhet även härstammar från Sote och hans släkt skall vi ur källorna undersöka var stenen och Sote egentligen hör hemma.

Vi får då utgå ifrån att de flesta runstenar står - eller har stått - på någon grav såvida minnesmärket ej gäller väg eller bro den döde utfört, eller, att den utan vidare kvarligger där ristaren fann en lämplig sten. Om dess forna läge anger källorna:

Bureus: "Widh Takstadh i Alzeke" /1594/.

Hadorp: "Takstad gårde wid vägen, mitt för Högstena by"/1680/.

Bautil: "Tackstorps Herrgård i Alssike S" /1750/,

Liljegren: "Tacksta på gardet wid vägen, mitt för Högstena".

Dybeck: "Stenen låg på en höjd å södra gårdet vid Tagsta" /1850/.

Geologiska kartbladet Sigtuna år 1865: "Stenen låg som bro i gårdet NV om Hagelstena".

Till detta kan nämnas att många äldre minns att stenen låg i södra landsvägsdikedet mitt för Nytorpsvägen men att den sedan släpades upp i den backe där den 1914 restes.

Tagstastenen, som är en av Upplands största runstenar, är i alla händelser så tung att den

rimligen inte har kunnat cirkulera från Tagsta till gårdet mitt för "Högstena by" och sedan enligt Dybeck till höjden å "södra gårdet" för att omsider hamna i landsvägsdiket.

Södra gårdet var Tagstas äng söder om landsvägen från Nytorpsvägen till nuvarande "rialadan" och vilken äng tillföll Hagelstena när Tagsta nr. 3-4-5 omkring 1750 inkorporerades. Den markanta höjden som förr liknade en jättestor gravkulle låg dock på Skäggestas mark /nu Hagelstena/ men hade den alltid legat där hade säkerligen inte Tagstas namn ständigt nämnts, utan i så fall har den hasat dit efter 1750. Att den ristats där och inte kommit längre förefaller även otroligt då på ren ängsjord sällan förekommer någon sten lämplig till runsten, varför den någon gång före 1594 flyttats dit.

Min uppfattning är helt enkelt att stenen en gång stått på en av Alsikes största och vackraste vikingatidsgravar i enbuskbacken endast 50 m. NV om den plats där den en tid tjänstgjorde som bro. Den graven kan vara Sotes. Tagstas har inte det utseendet man vill misstänka en bonde av Sotes kaliber där jordats. Alltså en Skäggestabonde. Att han ej valt sin grav å byns gravfält kan bero på att alla förnämliga platser redan var upptagna och någon cirkulation som sedermera å kyrkogården förekom ej, och inget ovanligt alls med enstaka gravar i lämplig dominerande backe, och till enskiftet 1810 gick Skäggestas mark fram till Nytorpsvägen och en slags "landsväg" fanns säkerligen förbi byarna redan på vikingatiden.

För att få rätta sammanhanget och min teori stödd även av sockentraditionen och medeltida urkunder förflyttar vi oss till prästgården och då i första hand till dess runsten.

Dess inskrift är ovanligt grund och ristaren Ulfkell alldeles okänd men synes stå Torbjörn /Sigtunatrakten/ nära och gått i hans skola.

OUSMUNTR AUK E-IR SUNIR KURITHAR SITU

Lösa fornfynd

Hur många stenyxor, dolkar, mejslar och brynen m.m. som påträffats i Alsike kan ej anges enär här som annorstädes den uppfattningen är allmän "Staten" snyter alla fornfynd, varför de förvaras längst in i chiffonjén. Åtminstone tidigare ansågs en

IFTER SIKULF FUTH SIN SOTA BRUTHUR
ULFKIL IUK RU LUFA -PI

"Åsmund och E-ir, Gyrids söner satte stenen efter Sigulv, sin fader, Sotes broder, Ulvkell högg runorna, Loves följesman."

Att Sigulv och /Skäggestas/ Sote var bröder står fullt klart. Likaså att Sote var den mest kända eller äldre. Eljest hade inte detta poängterats. Ävenså att Gyrid troligen var självmedveten dotter i gården. Sigulv alltså från Skäggesta. Ristningen är som synes svårtolkad för amatörer, och åtminstone de 5 sista order förefaller något mystiska Love är eljest ingen ovanlig namnform för Ludvig i medeltida handl. varför enklast se Ulvkel som hantlangare åt Love om det nu fanns någon känd ristare med det namnet, vilket det inte gör, varför det antytts han var en vittberest krigare. Anses vara från tiden 1065-75.

Prästgårdens historia känner vi praktiskt taget från vikingatiden. Skäggesta-Årby från 1400-talet, Räknar verkligen Skäggestasläktens andelar i prästgården under medeltiden sin uppkomst från runstenarnas Sote och Sigulv. Det ser så ut.

Runstenen vid kyrkan påträffades vid grundförstärkningen 1947, och låg då under tröskeln till vapenhuset djupt i leran. Troligen har den en gång stått på Alsike bys gravfält strax väster om kyrkan,- och från dess backar togs säkerligen material då vapenhuset på 1400-talet tillkom.

"Sibbe och Ingrid läto resa stenen efter Goge? och efter Hård sina söner, och Sigmund och Sigfrost efter sina bröder, Öpir ristade"

Öpir är välkänd i Uppland och torde ha utfört ett 80-tal.

Traditionen anger därtill att vid såväl Tagsta som Lippinge fordom fanns stenar med "bokstäver på". Runurkunderna nämner därom inget, men enligt Emanuel Cederströms dagbok fick han 1874 ett runstensfragment från Tagsta.

stenyxa eller sländtrissa därtill nyttiga för hälsan och lyckan överhuvud i stugan,

Hembudsskyldighet föreligger visserligen, men tillfaller upphittaren såvida det ej är av guld, silver eller koppar. Huruvida det skall

inlösas provas av Riksantikvarien. Något antikvitetsvärde betalas därvid knappast utan vanligen metallvärdet eller något däröver. Ang. sten- eller järnsaker skall de numera vara ganska säregna om risk för inlösen.

Det är framförallt i "potatisjorden" från Fredrikslund till Ekeby förbi Påtmyran-Björklunda stenverktyg har påträffats och utgör yxornas antal omkring 20. Därav har 11 lämnats till eller uppköpts av Emanuel Cederström den tid han var ambulering "lumpsamlare" i Alsike och kringliggande socknar. Alltså tiden 1872-1920,

Endast vid den stora Alsikebyns forna tomtplats vid Smedstorp och dess åkerlappar

Socknen bildas

Det har antagits att viss sockengemenskap fanns långt före kyrkans tillkomst genom ledungsväsendet och dess minsta enhet "hamnan" som kan sägas vara rotens föregångare. Ordet socken anses betyda "de som söker sig åt samma håll". Om ledungen se art. "Försvar-Soldater".

Indelningen i hundare (härad) torde även ha tillkommit den tiden. Av vad anledning Alsike ej i likhet med Vassunda kom att tillhöra Håbo härad är oklart. Vi hade dock våra viktigaste utfartsvägar över Skofjärden och Garnsviken, och inkräktare väntades av erfarenhet från söder över Mälaren. Sedan denna genom Stockholms anläggande och fortsatt landhöjning korkats till var faran över, men att Sigtuna åtminstone under sin storhetstid från omkring år 900 tills den som tack för sist brändes och plundrades av Estländska vikingar 1187 var Alsikebornas "huvudstad" och icke Gl. Uppsala är tydligt,

Än mer framträdande än nu hade Alsike sina naturliga gränser åt alla håll utom sydost mot Trunsta. I norr stora skogar, åt väster Ekoln, och dess fortsättning Tunaviken gick i söder fram till nuvarande Rosenlund som förr hette Carlbo efter den typiska utvecklingen Kavelbro-Kalvbro-Kalvbo-Kalvboda-Kalbo-Karbo, hänsyftande på den bro som fanns över ån till Branshamarssjön. Samt mot öster Trunstasjön som då gick upp mot Vrå, Detta alltså för 1.000 år sedan.

Att Trunsta (1361 Throndestom) vid sockenindelningen behagade orientera sig. mot Knivsta kan bero på dominerande släktförhållanden åt det hållet med dess stora byar vid Gredelby, Tarv och Brunnby. Slakten

mot Källvreten-Mellanbo-Berghagen över 20-meters nivån har 6-7 yxor och en mängd andra fynd gjorts. Dessutom vid Morga, Åsen; Domarsbo, Påtmyran, Hagen, Ekeby, men förutom en vid Rödbo typiskt nog ingen enda i socknen för övrigt.

Emanuel Cederström donerade 1918 hela sin samling fornsaker till Uppsala Universitet, Katalog därom finnes och omfattar ca. 800 nr. Blott ett fåtal härstammar dock från Alsike men kan beses i museet för fornsaker i Gustavianum. Tunafyndet däremot i Statens Historiska museum vid Narvavägen.

eller ätten spelade förr en ofantlig roll, och före kyrkans tillkomst torde aldrig äganderätten till en gård eller bondens andra ägodelar ha gått ur ätten.

Att socknen fått sitt namn av den stora Alsike-byn och ej tvärtom är tydligt, och skrives 1221 och något århundrade framåt "Alzeke". Nu misstänker jag Alsikeborna inte uttala sin by eller socken så, utan är det kyrkans prelater på sin skriftsvenska. Vi sade "ik" om ek, ilak, ickorre, Imanuel, Ikeby o.s.v. och vi har de 2 trädslagen al och ek. Stavelsen "Al" förefaller ju självklar med tanke på de minst 50 byar bara i Uppland vars namn börjar med det den tiden så dominerande trädslaget, samt t.ex. Alunda och Altuna, men ortsnamnsforskaren Prof., Sahlgren antyder i UNT:s julnr. 1938 och 52 att i fornsvenskan fanns ett Al som betydde "tempel, heligt ställe" och att kanske kyrkan byggts på det gamla hedniska offerställets plats,

Tydligen spökar det närbelägna Tuna, och dess och alla andra Tunas öppklarade historia. Att socknar och byar på Oden, Tor och Frö har med våra gamla potentater att göra är tydligt, men för Alsikes del får vi nog nöja oss med albusken, eller och härleder namnet på Alsike byn från samma grupp som alla -sta, -inge och -ungegårdar. Alltså ett genom tiderna förvanskad namn på den första och hans släkt som slog sig ned där och upplade mark.

Jag föreslår alltså "Alziks gård". Och det 1.000 år före ett tempel var aktuellt i Alsike och måhända även Oden och Tor. På Värmdö finns en gård Allsvik som 1538 skrevs Alzuik

och 1594 Alfswick. Skall det absolut ha funnits en offerlund i Alsike låg den dock säkerligen vid Tuna. Vad Alsikebönderna där än offrade var nog vägen till Valhall relativt billig. Så ej efter kristendomens införande, och även om de fordom i likhet med dem vid Gl. Uppsala hängde upp sina harpor i träden för att blidka gudarna blev skillnaden inte så

Kyrkans tillkomst

Av jordens befolkning har huvudparten andra gudar än vi i Europa och dem härifrån utflyttade. Vem som är den rätta har i denna berättelse inte så stor betydelse enär endast kristendomen behandlas. Muhammedanerna m.fl. anser oss s.k. kristna för hedningar och tvärtom.

Beträffande vår egen privata före medeltiden vet vi föga. Att någon slags religion eller ritual förekom åtminstone vid hädanfärden framgår av gravskicket. Att Tor med sina blixtar och dunder spelade en stor roll är inte att betvivla. Han fortsatte även att dundra och genant för efterträdaren behagade han ofta slå till just i kyrkorna och även döda i dem till gudstjänst församlade, 1723 t.ex. under samma åskväder kring Väneren ej mindre än 24 pers. i Hova kyrka och 11 i Frändefors. Striden mellan gudarna var alltså hård.

Alltnog är tydligt vi tidigt kom i kontakt med Sigtunas munkar och kyrkor och även dessförinnan genom vikingatågen och handelsfärder i fjärran länder ej stod främmande för nyheten även om det säkerligen tog generationer innan Alsike kan anses kristet. På vad sätt proceduren skedde har teologer och forskare olika uppfattning men är tydligt det inte var på samma hyfsade sätt bibeln berättar Jesus övertygade folket och framförallt sina lärjungar. Att det var den germanska /Tyska/ kyrkan som i strid med den Engelska till sist tog hem spelet och framförallt hedningarnas pengar och andra tillhörigheter synes däremot alla vara ense. Redan nu kan sägas att min självtagna 700-års revision av kyrkans affärer har blottat ett omätligt begär efter världsliga ting, silver och guld, gårdar och tionde, men föga av det andliga hon lämnat i byte. Det är skrivet och givet på sådant språk att det inte kan tolkas.

Nuvarande kyrkan anses till sin första del ha tillkommit i slutet på 1200-talet, och är tänkbart men föga troligt hon avlöst en tidigare träkyrka. Eljest borde fler än den i

stor efter kyrkans tillkomst.. En hel del av Alsikes 8 självmord och 30 som helt eller delvis mist sitt förstånd endast under 1800-talet utgör Disablot på kristendomens offeraltare genom religionsgrubbel även om de hängde upp sig själva och djävulen oftast fick skulden.

Hedared vara bevarade i hela Sverige. I stället för uppfriskande och inkomstbringande härnadståg sysslade de forna vikingarna nu alltså med byggande av kyrka. Om av sten som Sigtunas var den åtminstone lämplig även till försvarsändamål. Till 1759 synes den därtill endast haft 2 små och mycket högt sittande fönster på södra långsidan, samt som yttre borggård den lilla kyrkogården omgärdad med en mycket hög borggårdsmur med en enda portförsedd ingång /stiglucka/.

Vad prästerna sade begrep inte bönderna vare sig då eller senare, och det var heller inte meningen. Altartjänsten och mässan förrättades ju även under den katolska tiden på latin. Gudstjänsten var ett skådespel. Men värre var att prästerna snart nog förutom kyrka och prästgård ville ha tionde kornet och kalven, och vettskrämda av klockklang och genomsvavlade domedagspredikningar fick prästen eller kyrkan på bondens eller änkans sotsång för säkerhets skull ofta hela gården. "Prästerna hotar med hilvitet" sade Drottning Kristina i liknande sammanhang 300 år senare. Bönderna sade ingenting utan gjorde endast korstecken med händerna och snart nog även med fötterna där de gick med slaka mustascher efter plogen. Därmed inleddes en epok som tidigare varit bonden helt främmande även om Sveakonungen vid Gl. Uppsala ibland förärades en halva fläsk. Att kollektivt underhålla en person som ej hörde till ätten och ej genom åkerbruk, jakt och fiske ville försörja sig och de sina var honom motbjudande, även om det från början var en frivillig välfägnad från bondens visthusbod. Det skulle med tiden bli många.

Kyrkans överhuvud Påven Alexander III ogillade på sin tid att personer gjorde sina barn arvlösa genom att lämna sin egendom till kyrkan, utan föreslog de i stället skulle göra "Kristus till medarvinge". Huruvida så verkligen skett i Alsike vet jag inte, men då minst 22 och troligen 25 av Alsikes 38 gårdar

under 1300- och 1400-talen kom i kyrkans ägo utan att det numera än i undantagsfall kan verifieras på vad sätt, är det ej otroligt, varför man kan göra den stilla reflexionen att Kristus kanske en gång varit ägare av något åttondels mantal här.

Största dragningskraften på skraltiga Alsikebönder synes dock Skokloster och dess nunnor och Abedissa ha utgjort. För att vara någorlunda säkra komma med på himmelfärden förbehöll de sig vanligen att bliva begravda på klostrets kyrkogård. Trots att det 1409 indrogs en hel del gårdar enligt beslut under Drottning Margaretas regeringsår 1389-97 ägde klostret 1/3 av Alsikes bondgårdar och över 130 i hela Uppland när Gustav Vasa 1527 eller senare drar in klostrets jord.

Från min fädernegård Tagsta kan anföras: År 1341 giver Cecilia Ingemarsdotter, med bifall av sina närmaste släktingar, 14 örtugland i Taxta i Alseke till St. Clara kloster i Stockholm, vid sitt inträde där som nunna. Abedissa var Magnus Ladulås dotter Rikissa. Byte skedde sedan med Sko.

Eller Tagsta nr. 1-2-3 år 1414: "Alla the gode män tettha breff höra äller see skall thet witherlikit wara, ath iak Kättilbor Ingwarson hawer ökath ena prebendom i

Vpsala Domklrkio i sancta Henrixx Choir meth eth J markland iordh Taxtha i Alseke sokin i Arlennighe hundare, meth swa skall ath i hwario wikw til domin skall sägas een mässa före mino siäll. Til mera wiso bedhis iak goda manna insigle meth mino före tettha breff, som är Knwth Eskillson, Holsten Holstensson, Herre Nicklis i

Befolkning och bebyggelse

Alsikes folkmängd var år 1749 eller det första år statistik föreligger, 455 personer. År 1800 fanns 511, och 1850 och 1918 resp. 676 och 772. I dag (31/12 1959) 473.

Hela Sveriges befolkning /alltså icke Finland och de från Danmark under 1600-talet erövrade provinserna/ beräknas på 1400-talet ha varit 0,5 milj. och år 1570 0,75 milj. Från 1300-talet finnes bevarade längder från en del socknar. Alunda och Vendel visar fler bönder då än 200 år senare.

Att med ledning av detta försöka utröna Alsikes folkmängd vid t.ex. vikingatidens slut eller den tid socknen Alsike bör ha tillkommit

Alzeke, Scriptun Egistha anno Domino medxi, feria quinta post festum Andree oportali". Sigillvittnet Nicklis är Alsikes präst den tiden.

Gustav Wasa, som klagade över "de många onyttiga och lata präster i riket, över klostren, som voro fullproppade med munkar som icke voro annat än ohyra som förstörde landets gröda", ansåg alltså sig och Kronan vara lämpligare förvalta dessa gårdar och indrog nära 15.000 hemman kyrkan hade. Kvar lämnades endast själva prästgårdarna.

Bönderna som förut när de kommit med arrenderågen till Sko fått saft och kakor av gudomliga nunnor i den klosterträdgård med tillhörande kanariefåglar de i gåvobrevet tillförsäkrats bliva begravda, fick nu hårda ord och prygel av stränga fogdar. Gårdens servitut att en mässa skulle läsas för givarens själ varje vecka till domedag glömdes och utan att bonden egentligen begrep hur det gått till befanns han i bästa fall vara torpare av vilken sort pastor vid husförhöret 1810 redovisar 64 stycken, eller över hälften av Alsikes dåvarande 124 hushåll, och indelar dem uti: 1 förmögen, 20 besuttna, 97 fattige, 6 utfattige.

Ser ni uppåt skogarna en förfallen spisgrund och någon vildapel är det minnen från den tiden. Vet någon var Tredje torp, Fjärde torp, Stora och lilla Halldan, Nästorp, Kocksan, Qvarnhammaren, Eriksberg, Finntorp, Kolboda, av Krusenbergs en gång 18 torp var belägna, eller Kråklund, Svedhagen, Norrvallen, Hårdvallen, Johannesberg, Kärret, under Tegnerska Rikebasta?

är vanskligt. Vi vet att på 1500-talet fanns 12 byar och 38 gårdar. Men vi vet även att antalet bönder var avsevärt fler. De levde i s.k. storhushåll och 2 eller flera gifta söner eller döttrar brukade gården tillsammans. Om ej förr framkommer detta när mantalslängderna började upprättas omkring 1650. Med tjänstefolk och gamla kan räknas med 5-6 personer i varje familj. Det fanns minst 50 gifta bönder 1570, vartill kom präst, klockare och några hantverkare, summa 60 familjer och 300-350 personer.

Av gravfält och andra omständigheter framgår att under vikingatiden fanns av 1500-talets byar minst 9, men troligen alla 12. Att räkna

antalet gravar av typ vikingatid säger ej mycket. De som erhöll dylika minnesmärken var ett fåtal. Kanske 1-2 per ätt och sekel. Dock ser vi att Ekeby, Årby och Flottsund kanske inte ens fanns som byar. Tagsta, Hagelstena, Berga och Rikebasta var rätt obetydliga.. Lippinge och Skäggesta rätt stora, samt Alsikeby och Morga mycket stora. Återstår det mystiska Tuna. Var där en kultplats och central för köpenskap m.m. var byn minsann inget torpställe.

Som en slutsats kan sägas, att Alsikes befolkning förr i huvudsak var koncentrerad till socknens västra del, alltså Morga, Alsike by och Tuna, som alla framförallt hade nödvändigt fiskvatten men även för den tidens primitiva redskap lättbrukad sandjord, och ej som de övriga byarna i huvudsak skarpa leran, även om de hade goda betesmarker, och alla även något fiskvatten. I vardera Morga, Alsikeby och Tuna bör ha funnits 5-7 bönder. Lippinge och Skäggesta 2-3, samt 1-2 i de övriga, och vi har samma antal som 1570, och systemet "storfamilj" var säkerligen än mer framträdande tidigare, varför vi gott kan räkna med praktiskt taget samma folkmängd under vikingatiden som 5-600 år tidigare. Folkökningen i hela Sverige den tidsperioden kom på andra trakter som ej förut koloniserats, samt de här och där bildade kåksamlingar som kallades städer. Befolkningsökningen i Alsike har huvudsakligen skett omkring 1810-15 då statsystemet infördes, och 100 år senare då Vrå samhälle utvecklades.

Nativitet och dödlighet var förr mycket stor. År 1769 föddes t. e. x. 33 barn eller 57 promille, mot ca. 10 de senaste årtiondena. Men så dog 1778 och 1790 vardera 30 personer, mot ingen 1956. Av 911 födda barn åren 1750-1800 dog 342 före sitt tionde år. Koleran värst 1790 med 12 offer. År 1804 vaccinerades första gången och lyckades med 26 personer. Sedan 1865 har tydligen ingen dött i smittkopporna. År 1839 dog en bonde däri "enligt egen uppgift" har prästen tillfogat, och en sådan bör man ju tro.

Vad som mest bidrog till den stora dödligheten var eljest lungsot, men även bröstfeber, kikhosta, "diarrhe" och hetsig feber, samt blev åtskilliga barn "qvavda" i sängen av sin moder. Varken 1809 års krig eller missväxtåren har lämnat några spår i statistiken, men däremot spanska sjukan 1918 då antalet döda är 19 mot normalt 10 den tiden.

Kvinnan har ända till sista årtiondena varit i majoritet. Högst år 1844 med 322 män och 420 kvinnor. Nästan alla över 50-60 år är kvinnor. Arrendatorer fanns inga förrän 1810, och då 5 st. och 1850 13 st. Tidigare kallades de hälftenbrukare. År 1800 fanns dock en Ladugårdsarrendator vid Krusenbergladugård. Ladugårdskarlar fanns ej förr, endast "dejer", men däremot oxstillare. Titeln stalldräng förekommer i Alsikes kyrkböcker första gången 1793, statorpare 1796, statdräng 1803, men rättare har funnits från 1776 och inspektörer från 1744. Tidigare kallades de fogdar. Trädgårdsmästare fanns på alla herrgårdar vart efter de tillkom på 1600-talet.

Av drängar och ogifta bondsöner fanns 1810 hela 59 st. och 37 år 1855. Pigor och ogifta bonddöttrar 87 år. 1820 men 35 år 1855, Detta enligt prästens uppgift. Mantalslängden 1820 upptar 92 drängar och 102 pigor. 1805 fanns 2 präster, 2 kyrkobetjänter /men däremot ingen skollärare/, 4 civile ämbetsmän, 1 officer, 5 soldater, 2 dragoner, 18 bönder på egna gårdar och 13 på andras, 39 torpare, 26 arbetsföra i backstugorna, 2 inhyses, samt 42 drängar och 68 pigor. Därtill fanns 138 hästar, 16 oxar, 155 kor, 30 ungdjur och 200 får.

1830 utom ungefär vad ovan angivits: 1 krögare, 1 sadelmakare, 2 skomakare, 1 smed och hovslagare, 2 fiskare, 2 skogvaktare, 1 brännmästare /är vid bränneriet vid Krusenbergladugård/. Där fanns även socknens enda kvarn. Av socknens 604 invånare tillhörde 437 bondeståndet, 5 prästerskapet, 2 riddare och adel, 24 andra ståndspersoner, och 136 diverse. Torpare och statkarlar räknas då tillhöra bondeståndet. Ståndspersonerna hade för sin privata del 23 pigor.

År 1859 hade vi 157 hästar, 68 oxar, 284 kor, 93 ungnöt, 321 får, 167 svin. Dessa kreatur förtärde 730 tunnor spannmål. 1905 fanns 152 hästar och 547 kor. I dag kanske 15 hästar, och koantalet är 200.

1820 var det 9 personer som drack vin och 45 kaffe. 192 kvinnor använde sidenplagg, 29 gubbar begagna snus och 33 hade brännvinspanna. Herrgårdarna hade de största förstås och rymde 50-90 kannor /130-240 liter/. Bönder och torpare från 15 till 50 kannor. Prästen Elfsbergs rymde 40. De flesta gjordes om till vattunnor 1854 då hembränningen förbjöds och de som såldes på auktion gick bort för 20-30 Rd eller det

samma som för en ko.

År 1758 dog en kvinna 91 år gammal, och 1770 en på 98. År 1755 "avlivades" utan vidare den 30-åriga pigan Brita Nilsson vid Krusenbergs för barnamord, och 1829 artilleristen Elis Flodin för mord av änkan Kindblad vid Fredrikslund. En del om

själv mord, hel- och halvtokiga m.m. ingår i art. Blodsband. för att bestyrka eller rehabilitera Alsikebornas påstådda forna knörlighet i största allmänhet, och vad vargen tagit av folk och få där jakt och fiske beskrives.

Jordregister				
By	Fastighet	Förmedlade mantal	Oförmedlade mantal	Örestal
Alsike by	1:1	1	1	8
	1:2	1	1	8
	2	1	1	7
	3	1 ³ / ₄	1	4 ² / ₃
	4:1	1	1	8 ¹ / ₂
	4:2	1	1	7
	4:3	1	1	7
	4:4	1	1	8 ¹ / ₂
	4:5	1	1	6
Ekeby	1	1	1	18 ² / ₃
	2	1	1	16
Flottsund	1	¹ / ₂	-	6 (?)
	2	¹ / ₄	¹ / ₂	5
	3	¹ / ₄	¹ / ₂	4
	4	¹ / ₂	¹ / ₂	-
	5	¹ / ₂	¹ / ₂	-
Hagelstena	1	1	1	18
Berga	1	2	2	12 ² / ₃
	2			5 ¹ / ₃
	3			7 ² / ₃
	4			6
Lippinge	1	1	1	13 ² / ₃
Övermorga	1	¹ / ₂	¹ / ₂	9 (?)
Nedermorga	1	1	1	9
	2	1	1	4

	3	-	-	-
Rikebasta	1	1	1	8
	2	1	1	8
Skäggesta	1	1	1	14 1/3
	2	1/2	1	7
Tagsta	1	1/4	1	4
	2	1/4	1	4
	3	1/8	1/8	1 1/4
	4	1/8	1/8	1 1/4
	5	1/4	1	4
Tuna	1	1	1	11 11/24
	2	1/2	1	7
	3	1/2	1	7
	4	1/2	1	7
Årby	1	1	1	16 2/3
	2	1/2	1	4
Summa	42 (38)	28 1/4	33 3/4	311 1/2

Gods och gårdar

För att kunna beskriva dessa måste först sägas något om de i äldre jordeböcker använda taxeringsenheten "öresland" och mantal. Båda har funnits sedan urminnes tider.

Öreslandets delning var:

1 *markland* = 8 öresland = 24 örtugland = 192 penningland

1 *öresland* = 3 örtugland = 24 penningland

1 *örtugland* = 8 penningland.

Som synes är namn och delning likartad dåvarande både mynt- och viktenhet.

Vad mantalet äldst betydde framgår av dess namn. Sedermera har tillkommit gårdens olika natur: krono, skatte, frälse o. s. v. som senare skall beröras. "Förmedlade" har en del gårdar blivit som vid senare skattläggningar - och då främst vid indelningsverkets tillkomst

1682 - visade sig ej vara "fullsuttna". Till många bönders glädje eller förargelse utgår allmänningsmedlen ännu efter oförmedlade mantal.

Skattläggningen skedde förr av Häradshövdingen och nämnden. Gustav Wasa påbjöd visserligen att vid denna skulle varje gård mätas med "stång och aln" (en stång var 5 alnar), men detta var lättare sagt än gjort och är det först med lantmäteriets tillkomst på 1630-talet några uppmätningar samt kartor finnes för Alsikes del, och då i samband med gårdens förläning till diverse adel. När lantmätaren 1635 kom till Alsike by förstod bönderna vad klockan var slagen. Året därpå Hagelstena. 1666 Rikebasta o. s. v, Kartor och beskrivning från senaste uppmätningen (Laga skiftet) torde finnas bevarade i varje by, och i något fall även från storskiftet i slutet på 1700-talet men eljest

vid länets Lantmäterikontor Nybrog. 57, samt centralt för hela Sverige hos Kungl. Lantmäteristyrelsen V.Trädgårdsg. 2 i Stockholm.

Äldre kartor finnes från Ekeby 1814 och 1842. Morga-Flottsund 1670 och 1693. Hagelstena 1636. Prästgården 1635, 1706 och 1787. Lippinge 1777 och 1833. Rikebasta 1666 och 1690. Skäggesta 1765 och 1808. Tagsta 1707, 1765 och 1810. Tuna 1763. Alsike by 1635 och 1784 men även en odaterad från 1600-talets slut. Årby 1811. Genom jämförelse med senare kartor och främst lokalkännedom kan ses hur mycket som var uppodlat och vilket som var åker eller äng, och av detta göra en någorlunda hållbar beräkning av gårdens eller hela Alsikes åkerareal.

Till ledning för skattläggningen anges ibland årliga utsädet för gården. Därmed menas utsädet på halva eller "årvägen", enär andra halvan låg i träde. Praxis var att en tunna (146 liter eller ca. 100 kg.) skulle sås på tunnlandet, sen fick bonn så hur tunt eller tjockt han ville, och på grund av det den tiden mycket småkorniga säden såddes vanligen något mindre. År utsädet angivet till 10 tun. var gårdens åkerareal 20 tunnland . Ängen ingick alltså icke, men hänsyn togs vid taxeringen om goda ängsmarker (annat hö än det självväxta å ängar och dikesrenar förekom ej), samt icke minst tillgången till fiskvatten.

Att av taxerade örestalet direkt utläsa gårdens åkerareal går alltså icke. Att vare sig förmedlade eller oförmedlade mantal ger någon närmare upplysning om gårdens areal framgår av tabellen. Emedan örestalet dock är mera detaljerat - vid Tuna storgård t.ex. 11 hela öresland men därtill petiga 11/24 (d.v.s. 11 penningland) skall vi i brist på annat försöka förvandla örestalet till ett ytmått användbart åtminstone för Alsikes del. Örestalet var omkring år 1700 för hela socken summa 311 och åkerarealen (obs ej äng) torde ha varit ganska exakt 1.000 tunnland . vilket gör 3.2 tunnland . per öresland eller 16.000 kvm. Tidigare var örestalet lägre men även odlade arealen, varför förvandlingstalet blir lika.

Tagsta nr 3 och 4 var 1550 endast på 1 1/4 öresland vardera och som blott hus till ena gården blev det snart en gård.

Vid omskattläggning av Flottsunds by 1693

1 *markland* alltså ca 25 tunnland

1 *öresland* ca 3,2 tunnland (=drygt 3 tunnland)

1 *örtugland* ca 1 tunnland

1 *penningland* ca 666 kvm

Denna enhet passar utmärkt väl alla gårdar där arealen på annat sätt kan jämföras. Hela Alsike by år 1690 t.ex. 65 öresland och alltså ca. 207 tunnland åkerjord, och årliga utsädet till hälften anges vara 105 tun. Prästgården 32 2/3 öresland och alltså 105 tunnland . vilket även kartan 1706 ungefär utvisar. Kyrkh. Amnelius gnäller visserligen i en inlaga till Domkapitlet 1695 att "endast 30, högst 40" tun. åtgick till utsäde, men antingen sådde han för tunt eller glömde han medvetet torpen Myrdal och Myrvallen som redan fanns.

Alsikes åkerareal år 1900 var 1.091 har (samt 86 äng). Enligt R.L.F 1958 dock numera endast 845 har åker. År 1800 645 har åker och ca. 250 äng.. Genom sänkning av Branshammarssjön 1824 och främst järnplogens tillkomst omkring 1850 kunde allt flera tuvängar uppodlas. Därtill kom att "Tysken" utdikades vid Fredrikslund liksom hela alkärret från Påtmyran till Ekeby. Åkrarna å rena hårdjorden har praktiskt taget samma utseende på 1600-talets kartor som nu. Uppodlingen där var alltså redan undanstökad.

Under perioden från vikingatiden till 1850 skedde ingen större revolution i brukningssätt, utan vi torde gott kunna utgå ifrån att genom landhöjningen ca 3 m. blev successivt sankmarker äng och äng blev åker, svedjemark uppodlades o.s.v. men allt i maklig takt med huvudsakligen handkraft. Skall vi gissa Alsike år 1000 hade 300 tunnland . åker och sedan ökade 1 tid. om året, och alltså år 1600 ca 900 osv.

Tabellen utvisar Alsikes gårdar med de nr. de fick på 1500-talet och vanligen behåller än i dag, förmedlade och oförmedlade mantal, samt örestalet omkring år 1700.

Den upptar visserligen 42 nr. eller gårdar men reduceras till 38 av följande anledning:

befanns 2 av gårdarna ligga på andra sidan ån, dvs i Uppsala län, och förresten ingen nämnvärd jord till någon av gårdarna utan levde bönderna på att forsla resande över

Fyrisån (bro först 1831) samt fiske.

Nedermorga nr 3 är visserligen den gård i Alsike som äldst förekommer i skrift (1221) men som den knappast förekommer sen dess utgår den (var på 1/2 öresland)

Kyrkoreduktionen 1409

Enär kyrkan ej betalade skatt för sin egendom beslöts på Herredag (en slags riksdag) i Nyköping 1396 att alla skattegårdar som sedan 1363 blivit frälse skulle återgå till givaren eller hans arvingar och åter bliva skatte. Vid ting med Erlinghundra härad 1409 tilldömdes Kronan: skatt från följande gårdar eller jordar som Alsike kyrka eller prästen hade:

"Fem öresland jord, två örtugar mindre som Alsike kyrka hade, dito halvniönd örtug i Berga som samma kyrka hade, dito ett halvt markland jord i Lippinge som samma kyrka hade, dito två öresland i Östra Vrå som herr Jon Ingemarsson hade, dito halvfjärde örtug i samma by som Alsike kyrka hade, dito 11 örtugar i Terff (Tarv) som Knivsta kyrka hade".

Domen, är som synes oklar enär det ej

Kyrkoreduktionen 1527-1550

Enligt det s.k. Västerås recess 1527 indrog Gustav Wasa all kyrkans egendom utom egentliga prästgårdarna. Endast sådana gårdar som givits av adeln skulle denna gång återgå till givaren.

Enär G.W. ej besvärade några häradsrätter vid indragningen, och någon särskild förteckning över konfiskerade gårdar mig veterligen ej finns, har vi att rätta oss efter de jordeböcker (skattelängder) hans fogdar årligen upprättade. Blott ett fåtal är dock numera i sådant skick att de av amatörforskare får studeras. De brandskadades mycket svårt eller helt när Stockholms slott brann 1697. I Kammararkivet finnes visserligen en förteckning över Ärkestiftets Kyrkogods 1538. Förutom själva prästgården upptar den för Alsikes del 15 gårdar. Detta alltså sedan adeln återfått sina om de givit några,

Alsike kyrka ägde en gård i vardera Skäggesta och Hagelstena. Sko kloster 2 gårdar i Alsike by och en i vardera Morga och

Prästgårdens nr 4 är min egen slutsats och förekommer inte i något jordregister eller annat sammanhang, men är i denna beskrivning önskvärd för att vi skall kunna följa gårdarnas öde.

framgår var den första gården är belägen, men är tydligt det var i Berga och i så fall den gård som i min förteckning har nr 4, men vars örestal i likhet med alla andra gårdar sedermera höjts. Omtaxering skedde bl.a. 1530. Tillsammans utgör jordarna förutom Tarv, 15 öresland 2 örtugland 4 penningland.

Efter denna reduktion kan tyckas det ej längre var någon mening donera till kyrkan, men som synes av urkundsförteckningen skänktes redan 1414 tre gårdar i Tagsta och 1419 en gård i Alsike by till Uppsala Domkyrka, och 1400-talet anses ju vara kyrkans guldålder då valven med dess praktfulla målningar vanligen tillkom. Dock kan ej all den jord och annan egendom Gustav Wasa sedermera indrog kunnat ha tillkommit under 1400-talet, utan till större delen sådant som skänkts före 1363.

Flottsund. Som prebende, biskops, eller Domkyrkans redovisas 4 gårdar i Alsike by, 3 i Tagsta och 2 i Morga. Dessa gårdar bör alltså nu bliva krono, men förteckningen överensstämmer icke med jordeböckerna. En del saknas men åtskilliga ha tillkommit, och endast evad det gäller gårdarna nr 2-3-4 i Tuna som 1551 skänktes av Gustav Wasa till Danvikens hospital (sjukhus) kan skäl finnas de redan före kyrkoreduktionen varit Kronans.

Följande var skatte eller böndernas egna, nämligen;

Alsike by nr 4:1
Ekeby nr 1
Ekeby nr 2
Hagelstena nr 1
Årby nr 1
Tuna nr 1
Skäggesta nr 1
Lippinge

Enär inga frälsegårdar fanns förrän efter G.W:s död 1560 var återstoden alltså krono om dit räknas även prästgården och de 4

gårdar G.W. snöt för egen del vid arvskiftet 1553 nämligen 2 gårdar i Alsike by och en i vardera Morga och Flottsund. Han "ägde" vid sin död ej mindre än 11 stora gods, 2.576 bondgårdar samt 56 kvarnar, Inte illa.

Under titeln f .d. Skohemman redovisas 12 gårdar. Bl.a. Rikebastas båda och de hemman biskopar m,m. hade enligt 1538 års förtecknings. Att dessa prelater gjorde sina affärer och byten med Abedissan på Sko framgår bl. a 1318 i min urkundsförteckning. Som en slutsats blir det häpnadsväckande resultatet att av Alsikes enligt min tabell 38 gårdar 1550 eller tidigare, hade 32 på ett eller annat sätt slarvats bort av bönderna tiden 1250-1550, nämligen:

Enskilt eller kollektivt anslogs före 1280 Berga nr 1 till prästgård.

Ärkebiskop Bossom giver 1288 Berga nr 2 till förstärkning av prästgården. På vad sätt har han blivit ägare av den gården? Tills dato har vi haft 65 ärkebiskopar, och åtminstone de 50 före reformationen sysslade tydligen inte med annat än samla jordagods.

1327 gives Berga nr 3 till Sko kloster.

1341 gives Tagsta nr 5 till Clara kloster.

Före 1363 har Hagelstena nr 2 och Skäggesta nr 2 givits till Alsike kyrka.

Tiden 1363-96 gavs Lippinge och Berga nr 4 till samma kyrka.

1414 gavs Tagsta nr 1-2-3-4 till Uppsala Domkyrka (är 3 gårdar)

1419 gavs Alsike by nr 2 till samma kyrka.

Förutom Tagsta nr 5 och Berga nr 3 som ingår

Urkundsförteckning

I Riksarkivet finnes framförallt kyrkans medeltida åtkomsthandlingar bevarade i original, men tryckta avskrifter finnes i de större biblioteken. Vanligen då i Diplomatarium Suecanum (DS) eller Svenskt Diplomatarium (SD). Av dem som berör Alsike och kyrkoreduktionen kan framhållas:

1221 En gård i Morga ingår bland de skattskyldiga till Vårfrukyrkan i Uppsala,

1288 Ärkebiskop Magnus Bossom giver i sitt testamente ett halvt markland jord i Berga till underhåll av Alsike kyrkas präst.

1303 Domprosten Andreas And köper ett halvt öresland jord i Morga av Dalby kyrka

ovan är följande gårdar antecknade som f .d. Skohemman (alltså även f .d Domkyrkans och biskopars):

Alsike by nr 1:1, 1:2, 4:2 och 4:3

Flottsund nr 2 och 3

Rikebasta nr 1 och 2

Nedermorga nr 1 och 2

På vad sätt har Alsike by nr 4:4 och 4:5 samt Årby nr 2 kommit i Kronans ägo under G.W:s tid när de ju bortförlänas 1562?

På vad sätt blev Gustav Wasas mormor ägare av 360 gårdar, bl.a. Alsikeby nr 4:2 och 4:3, Övermorga och Flottsund nr 1? Jag frågar.

På vad sätt har Tuna nr 2-3-4 blivit Krono? Jag har nämligen aldrig hört, sett eller läst en bonde fordom sålde eller gav bort sin gård till Kronan. Är även det indraget kyrkogods ? I alla händelser torde ingen av de 15.000 gårdar Gustav Wasa indrog från kyrkan kunna påvisas vara köpt av bönderna.

Alsikeböndernas tribut till kyrkan och evigheten alltså minst 22 och troligen 25 av sina 38 gårdar. Därtill 1/10 av sin årliga inkomst till präst och biskop och 1/3 av återstoden till kyrkans underhåll, vin och oblater. Arma bönder. Men om skatte, frälse eller krono har snart ingen betydelse när Gustav II Adolf och främst hans dotter Drottning Kristina och hennes förmyndarregering (Axel Oxenstierna) säljer, belånar, förlänar eller skänker bort både Kronans vid kyrkoreduktionen indragna gårdar och även böndernas egna och främst dess skatter till adeln på sådant sätt att ny reduktion eller revolution är ofrånkomlig.

och dess sockenmän.

1318 Ärkebiskop Olof i Uppsala byter åt sig 10 Öresland jord i Alsike by, och Abedissan Ingeborg i Sko och Konventet i St. Clara kloster i Stockholm säljer till Olov alla å gårdarna befintliga hus för en läst spannmål som då kostade 17 mark penningar. (En läst var 12 tunnor).

1327 Finvid Nilsson testamenterar 6 öresland i Berga till Sko kloster där han väljer sin grav.

1341 Cecilia Ingemarsdotter giver 14 örtugland i Tagsta till St. Clara kloster vid sitt inträde där som nunna.

1409 Lippinge halvt markland och en gård i Berga samt jordar där och i Östra Vrå dömes återgå till givaren eller hans arvingar.

1412 Olof Larsson i Årby byter åt sig Skogården i Berga mot en gård i Säby, Vassunda.

1414 Kettilbjörn Ingvarsson giver 1 markland jord i Tagsta till Uppsala Domkyrka. (År nr 1-2-3-4)

1419 Sten Thuresson giver en gård i Alsike by till Domkyrkan.

1420 Alsike kyrkas präst frändömes jord i Berga han olovligen slagit under sig. (År från Skogården i Berga).

1546 Skäggesta nr 2 och Hagelstena nr 2

ingår i kyrkoreduktionen.

1548 Skrivelse från Gustav Wasa angående Berga nr 5 och 4.

1551 Genom byte med Vickeby tillföres prästgården Berga nr 3.

1589 Skrivelse från Johan III angående den jord Alsikebönderna ännu innehar i Berga. (År nr 4).

1617 Skrivelse från Gustav II Adolf ang. samma jordar.

1619 Kyrkh. Vidman försöker byta åt sig dessa jordar.

1630 Berga nr 4 bytes med "Skäggestaborna".

Herrgårdarnas tillkomst

Att ett eller flera hemman, hela socknar eller län under medeltiden förlänades förtjänta eller oförtjänta personer vet vi. De fick uppbära skatten eller viss del därav.

Rikebasta förmodas på grund av att den flera gånger under medeltiden förekommer i samband med diverse prominenta personer ha varit ett säte för dessa. År 1555 anges uttryckligen att en Dansk undersäte Jöns Split hade Rikebasta med flera gårdar till "sätessgård". Huruvida därmed avses han varit ägare, eller blott uppburit skatten-arrendet kan ej direkt utläsas, men däremot att han - liksom hans titelhöga företrädare - innehade flera gods och att det alltså ej är självskrivet det vid Rikebasta funnits en ståndsmässig säteribyggnad under medeltiden.

Äldsta jordeböckerna anger att 2 bönder fanns där, och en karta från 1666 utvisar att båda gårdarna låg i bredd inom vägslingan. Hade någon säteribyggnad funnits redan då hade den säkerligen markerats. På kartan 1690 finnes däremot den nuv.

Rikebastas den tiden obetydliga areal på ca. 50 tunnland åkerjord (det var först i slutet på 1600-talet där skedde en frenetisk uppodling kring nuv. Björklunda) var ej heller mycket till säteri ensamt. Lägges därtill att gården vid kyrkoreduktionen ägdes av Sko kloster, och sällsynt Kronan eller adeln gav bort några gårdar till kyrkan, har det säkerligen vare sig vid Rikebasta. eller annan plats i Alsike funnits en medeltida herrgård. Under 1400-talet kan jag ej finna flera sätessgårdar i

Erlinghundra härad än Steninge, Ledingenäs, Måby, Sätuna, Kolhammar. (Obs att till 1714 hörde Vassunda, Haga och St. Per till Håbo härad).

1562 var däremot hela 80 mantal frälse i häradet, därav i Alsike 7 gårdar, nämligen Alsike by nr 4:4 och 4:5, Övermorga, Rikebasta båda gårdarna, Årby nr 2 samt Tagsta nr 2. Av dessa hade Knut Knutsson Lillie till Sjöholm förläning på skatten från Tagstagården (samt 10 till i Uppland), och Arvid Trolle till Bergkvara eller hans döttrar "jomfruerna på Engzön" från de övriga 6 (samt 25 mantal till i Uppland). Dessa förläningar blott på livstid som framgår av fortsättningen på 1600-talet. När riddarhuset tillkom 1626 fanns 127 adelsätter. Dessa innehade nära 15.000 av Sveriges dåvarande 67.255 hemman. De flesta i blott 8 släkters ägo. I ett radioföredrag 1947 yttrade Prof. Hecksher: "22 ätter hade 65 milj. i årlig inkomst förvandlat endast efter 1930 års penningvärde".

År 1632 hade antalet stigit till 187 och vid Drottning Kristinas avtård 1654 var de 627, De ägde tillsammans 37.315 mantal, varav i Stockholms och Uppsala län 7.649 av dess 8.674, och hälften av återstoden 896 var sedan 1624 Akademigårdar och dess skatt "possiderades" vanligen av Universitetet, Debiterade men "avkortade" grundskatten från de 7.649 mantal var 1654 187.718 daler smt, vilket adeln alltså fick behålla, plus extra skatter under olika namn med t. v. ett värde 1/3 av grundskatten. Det var huvudsakligen

från norra Upplands skogstrakter Kronan fick någon skatt. Från Bro härad med dess 135 mantal. blott från 2. I Erlinghundra härad med dess 233 1/2 mantal hade adeln 204 och med avkortad skatt 44.146 daler.

Att här uppräknade alla de privilegier adeln hade är vare sig möjligt eller nödvändigt. Nämnar därför endast de som möjliggjorde att de forna byarna i Alsike kunde förvandlas till herresäten utan att bonden i de fall han ägde gården aldrig, och Kronan sällan, fick ett rött öre. Med början omkring 1625 sålde eller förlänade Kronan bort de vid kyrkoreduktionen indragna gårdarna till adeln (obs ej till ofrälse) eller blott skatten från dessa eller böndernas egna gårdar. Priset var från början så beräknat att gårdens kronoskatt (grundskatt) skulle inbringa köparen 3 % ränta, men sänktes snart till 4 1/2 %. Som grundskatten enligt förestående var ca. 30 daler mantal i medeltal (i Alsike avsevärt högre) skulle alltså ett hemman på 1 mantal vara värt 1.000 daler efter 3 % och 700 efter 4 1/2 %. Men Kronan fick bara hälften i de fåtal fall köparen verkligen betala något.

Från 1625 till 1654 anges försäljningen ha inbringat drygt 3 1/2 milj, daler (3.700.000).. Enär adeln under samma tid ökade sitt gods innehav med 22.315 mantal och detta gånger blott 700 gör 15 miljoner daler (är 150 tunnor guld) säger ju sunda förnuftet att dessa merendels nyadlade äventyrare icke kunde plocka fram ens en bråkdel, utan allt var rent skoj och endast några rader på ett papper. Att en del kunde utgöra ersättning för gjorda tjänster som ämbetsmän eller officerare må så vara, men har jag en dräng men inga pengar får han väl ta arrendet men inte lämnar jag honom gården vid anställningen. Fördelas försäljningssumman på dessa 28 år blir det inte ens 140.000 daler om året, men hade Kronan haft gårdarna kvar hade den fått 669.450 daler varje år i skatt efter 30 per mantal.

Alsikes dåvarande 8 skattehemman kunde ju rimligen inte säljas bort av Kronan, men låg ett dylikt i vägen för att bilda ett gods - såsom Alsike by nr 4:1 - göres inget undantag. Den får följa med på köpet. Sålde eller förlänades blott skatten, blev bönderna s.k. säteribönder med som det visade sig obegränsade skatter och dagsverken till säterierna. Ingetdera kunde i längden fullgöras och gården blev "skattevrak" och tillföll säteriet. 42 av Upplands skattegårdar

försvann på detta sätt, och var det på den vägen även Alsikebönderna åkte dit. D. v. s nu menar jag i första hand inte de som redan under medeltiden slarvat bort sina gårdar till kyrkan och nu var krono, utan de futtiga kvarvarande 8 skattebönderna.

Före indelningsverkets tillkomst 1682 skedde utskrivning av soldater efter de längder prästen upprättade. Säterierna ägde frihet från utskrivning, men hörde andra gårdar på något sätt under adeln ägde de föreslå den de bäst kunde undvara, och det var naturligtvis bonden själv. Detta i förhoppning han aldrig skulle återkomma och hustrun-änkan ej klara upp skatten. Så skedde t.ex. vid Tuna storgård 1667. Sveriges den tiden rikaste man Riksföreståndaren Magnus Gabriel De la Gardie och gift med Karl XI faster hade skatten i förläning, men bonden och soldaten Steffan Bertilssons änka Anna kom efter med den - och Gardie snöt gården. För "uthlagors räst upå sigh med 650 daler (=325 tun. råg !) Sålde den genast till fru Brita Kruus på Krusenberg för 2,000 daler, varifrån den friköpes 1807 för 4.863 riksd. B:o.

Enär panthavaren ägde rätt utmäta gården sedan 3 års skatter var obetalda, hade änkan Bertilsson alltså en kronoskatt med 1/3 av gårdens värde eller hade hon inte betalt på 20 år. Rent skattevrak och utmätt blev i Alsike endast denna gård, men försök gjordes med bl.a Lippinge och Årby, men alla skattebönderna blev så plågade under de 50 år skatten var förlänad att de ännu 50 år efter reduktionen kröp på knäna, och endast storpampen Anders Persson i Skäggesta (vars släkt fordom synes ha ägt halva Alsike) som repa sig. Härom dock där reduktionen behandlas och ang. Anders Persson se Skäggestas släktregister och bänksdelningen i Alsike kyrka 1694.

Det dåtida höga skattetrycket i förhållande till avkastningen och adelns "köp" av gårdar och skatter begrips bättre om vi betänker att endast kronoskatten förvandlat till spannmål utgjorde 1/5 av gårdens skörd. Betala det den dag som är. För Alsikes del började eländet 1626 genom att Häradshövdingen Måns Mårtensson Palm på Lövestaholm fick skatten från Lippinge, följt året efter av Frans Bernhard Thurn som fick den från Ekeby nr 2, Skäggesta nr 1, Tuna nr 1 och Rikebasta nr 2. 1630 Domprosten Lars Wallius Flottsundsgårdarna. 1631 Överste Jakob Spens skatten från Ekeby nr 1, Hagelstena nr 1 och 2, Årby nr 1 och 2, Tagsta nr 5 (samt

ytterligare 50 mantal i Uppland).

1657 Carl Carlsson Gyllenhielm (Karl IX naturlige son) en gård i Morga (+ 68 mantal till i Uppland), 1640 Johan Cruus 7 gårdar i Alsike "by (de 2 förut nämnda 1562 ägde släkten förut genom att Cruus mor Brita Pontusdotter De la Gardie 1625 tillbytt sig desamma). Omkring 1640 "köpte" Johan Cruus hela 52 mantal i Uppland.

Detta får räcka t. v. för att ej hela adelskalendern skall uppräknas, och återstod förresten blott Skäggesta nr 2 och 3 gårdar i Tagsta, men även de förlänades snart adeln som därmed hade skatten från Alsike utom prästgården förstås och de 5 Danviksgårdarna i Tuna. Säterier var Flottsund, Krusenbergs, Rikebasta och Ekeby.

Alla adelsätter skulle även ha ståndsmässiga bostäder och helst ett slott. Bönderna fick "gå och trampa lerlaven hos adeln". När de omsider knorrade yttrade Lantmarskalken Bonde i riksdagen 1652: "Det är underligt att det folk som Gud skapat till trälar skall anses fritt". Till Krusenbergs hörde omsider 16 gårdar i Alsike, och vars bönder trampa lerlaven vid det kolossala slottet med tillhörande karpdammar Axel Oxenstiernas dotter Karin Kruus påbörjade 1648. Och där fick de gå i hundrade år sägs det. På själva slottsbygget bör det dock icke ha varit mer än 68, ty det brann 2 mars 1717, men bönderna i Tuna storgård fick alltså tjäna för Raket till 1807 och de i Årby till 1 Jan. 1888. Övriga var för länge sedan torpare.

Men de 16 var ej ensamma som sysslade med slottsbygge. De förut under olika adel livegna bönderna i Lippinge, Tagsta och Ekeby blev nådens och reduktionens år 1686 .i stället skattskrivna under den som ivrigast hjälpt bönderna och Karl XI genomföra den, nämligen gunstlingen Nils Gyldenstolpe som samma år förlänades Noor. Tillsammans med sina olycksbröder och bönder i Tarv, Oleda, Särsta, Grillby, Valloxsäby m. fl gårdar i Knivsta, finansierade de med sin skatt och uppförde med sina dagsverken ett stabilt träslott som trots branden 1934 kvarstår än i dag. Som tack utmätte Gyldenstolpe de flesta av gårdarna. Den sista på dödsbädden 1709 av bonden Anders Matsson i Tarv (se Lippinge antavla A:7).

År 1667 fick biskop Emporagrius säterifrihet för Rikebasta och för det bör en anständig sätesgård då vara uppförd. Även om det är den ännu bevarade (som jag dock misstänker

Landshövding Olof Tegnér började uppföra 1686) var den av rimligare dimensioner, liksom den Mattias Björnklovs uppförde vid Kungshamn något år före sin död 1671. Dock inte den nuvarande. Den tillkom 1743. Vid reduktionen hade Ekeby redan mist sina säterirättigheter just på den orsak ingen ståndsmässig bostad blivit uppförd, och den vid Hagelstena kan ej gärna ha tillkommit förrän på 1720-talet även om stilen är bra lika Rikebastas. Fredrikslund tillhör en senare tidsperiod.

Alsikes 6 s.k. herrgårdar började alltså bildas på 1600-talet, men förutom Krusenbergs hade de 1686 egentligen ej kommit längre i sin utveckling än jordförvärven. En bidragande orsak var att en reduktion varit aktuell i minst 20 år och de verkliga storrättarna redan lämnat skeppet, och ser vi av reduktionshandlingarna att adeln vartefter bönderna utplundrats sinsemellan bytt och sålt sina förlänningar att manipulationerna inte kunde klaras upp. Ingen av Alsikes herrgårdar har tillkommit på enligt nutida rättsuppfattning anständigt sätt.

Innan reduktionens inverkan för Alsikebönderna och 1700-talets skatteköp behandlas, måste först sägas något om hur i fridens namn kunde några hundra personer (varav nära hälften utlänningar) utan bondeuppror som på Engelbrekts och Gustav Wasas dagar kunna plocka åt sig nästan samtliga gårdar i Alsike och 2/3 i hela Sverige. Typiskt är att som bekant gick ej adeln norr om Dalälven.

Uppror förekom visserligen inte, men väl ett mångårigt maktlöst motstånd av bönderna i riksdagen. För Upplands del framförallt av dess ledare och talman vid flera riksdagar omkring 1650, bonden Per Eriksson i Edinge, Tuna sn. Han insattes därför på Uppsala slott och dömdes senare till landsförvisning. En annan var bonden Olov Andersson från Rådmansö som blev dömd mista livet, men benådades med landsförvisning, men då han 1653 olovligt återkom blev avrättad. En första förutsättning var ju att tillhöra adeln, och om den finnes en hel del register i sammandrag och utförligare släktvis av någon sentida beundrande avkomling. Var det bönder som blev adlade, eller vad var det för slags folk?

Jag vet ej om något yrkesregister är utgivet, utan har blott tagit provstick angående de personer här i orten som har sitt namn, gods

eller annan förmögenhet härstammande direkt genom bondeutsugning under 1600-talet eller indirekt såsom privilegierade ämbetsmän under mutornas och korrupsionens 1700-tal att tacka, och visar det sig tyvärr att de flesta var avkomlingar av kyrkans tjänare i högre ställning, domprostar och biskopar. Några kanske med bondeblood i ådrorna men sällan en bondson blev präst. I Alsike blott 2 på 300 år (se Skäggesta B:3 och Årby A:9) och de blev inte adlade, och inte deras barn heller för den delen.

Det ansågs nämligen inte passande präster och biskopar lät adla sig, utan ordnades på det viset att barnen blev det. För "faderns förtjänster"! Och var det sedan dessa som i vaggan gjorde genialiska geschäft med bondens gårdar och skatter, och var det framförallt åren 1660-85 i väntan på yttersta domen (reduktionen) det andliga ståndet greps av Klondykefeber och likt en skock gråsparvar kraftrade igenom de fattiga hästlortar den äldre adeln ej hunnit leta igenom. Redan 100 år efter Gustav Wasas bottenskrapning av kyrkans tillgångar, och trots 30-årigt och andra krig och ständiga nödår hade tydligen allt silver ånyo hamnat i kyrkans eller dess tjänares kassavalv,

För hela Sverige gäller eljest att 37 % av adeln hade utländskt påbrå. Främst tyskar, men även danskar och balter. 50 % av grevar och friherrar var utlänningar.

Axel Strindberg skriver i "Bondenöd och Stormaktsdrömmar" att det svenska stormaktsväldets glans köptes med böndernas nöd. Krigarna och ämbetsmännen, som härskade i den färska stormakten måste betalas, och de fick betalt med böndernas jord. Och Inger i "Bonden i Svensk historia" att det var de svenska och finska bönderna som vann 30-åriga kriget. Han har kunnat tillfoga att de som eventuellt kom hem med livet fann hustrun som rotehjon och gården tillhörande närmaste gods eller kanske det befäl han stridit under. Endast i Uppland fanns nu nämligen över 1.000 gods och herrgårdar mot knappt 100 före kriget. Största boven i dramat var dock naturligtvis Kronan själv, utan vars initiativ och välsignelse köpenickaden aldrig kunnat ske, och då främst den med snedvridet känslö- och driftsliv utrustade Drottning Kristina och hennes och Karl XI förmyndarregeringar.

Lämnade då lantbruket så hög avkastning att den som kom över några gårdar dels kunde

bygga ett slott där till sommarnöje och ett palats i Stockholm för vinterbruk? Ja med fria dagsverken, och två generationers brutto avkastning från 40.000 gårdar de inget betalt för så gick det tydligen. De otaliga inlagor adeln ingav efter reduktionen för att om möjligt rädda sitt skinn och sina gods, visar att de sinsemellan sålde och bytte gårdar och bönder med en inställning och en moral som tjuvar emellan efter en lyckad turné. Skillnaden är hårfin. Därtill hade de panna hos Konungen klaga deras pant ingenting gav i ränta. Detta sedan de utarmat bonden och jagat upp honom till torpen, och bara i Uppland 150 gårdar stod övergivna och dess bönder gick som tiggare eller vandrade norrut för att bryta ny mark. Det är dessa som kallas Stormän i släktbeskrivningarna, och är det rörande att läsa med vilka generande vändningar tillkomsten av släktens jordegendomar eller förmögenhet behandlas, men däremot de krigiska bedrifterna utförligt kan följas dag för dag. Dock är dokumenterat att adeln inte alls ställde sig till fosterlandets förfogande i samma grad som allmogen. Alltså ingenting nytt med händelserna under t.ex. senaste beredskapen 1939-45 då titlar och några kyrkliga eller kommunala uppdrag, mystiska A-B och C-kort, samt läkarintyg i långa banor klarade en mängd patrioter från att fullgöra sin plikt. Ej minst i Alsike.

Även måste sägas något om böndernas forna uppfattning angående äganderätten till jorden. Gränserna mellan byarna är säkerligen äldre än sockengränserna, men inom byn var all mark utom själva gårdstomten gemensam egendom, även om för brukningens skull varje bonde av hävd hade viss del i var åker. Att förutom redskap och husdjur bonden ägde gårdens hus säger sig självt, men ännu för 100 år sedan sades värdet av dessa endast vara i dem befintliga "hakar och gångjärn". Järnet var dyrt, men timmer till nya hus kunde hämtas fritt på byns skog eller allmanningen, och uppsättningen kosta ej mer än arbetet.

Enär en gård sällan såldes, utan gick i arv inom släkten, och om den salubjöds en medlem av denna till 1876 ägde inlösa den för pris häradsnämnden vanligen bestämde, och det var mycket lågt, eller i slutet på 1600-talet omkring 50 daler öreslandet, är svårt få en verklig uppfattning vad en gård egentligen var värd. Och vad bonden betala för var egentligen något som framgår av förestående inlösningsrätt, nämligen den för

honom så heliga bördsrätten. D. v. s att okränkta sitta kvar på sin gård. En rätt som ej alltid var inskriven i något jordregister utan intygades och garanterades av bygrannarna. Vid arv och köp fordom lades en torva av jorden i köparens sköte under vittne av fastarna, och än i dag förekommer ju inte kvitto bönder emellan om man köper ett lass säd eller en suga.

Äganderätten till marken är ju fiktiv, enär man ej gärna kan flytta den och avsättningen av blomjord är begränsad. Består den av grus går det lättare. Sedan uppstår frågan hur djupt äganderätten sträcker sig. När tunnelbanan byggdes i Stockholm, var det visst ett par våningar. Om tunneln djupare behövde staden alltså ej betala något för intrånget. Vem som helst får ju även inmuta en plätt här och där med 200 m. radie om han finner malm, guld, silver, uran o.s.v. 1888 inlöste Kronan omsider vanligen alla frälseräntor adeln haft sedan 1600-talet i säteriet kringliggande gårdar (såsom Årby), men inte märkte bönderna där någon skillnad i annan mån de nu fick betala sin skatt till Kronan. De blev ägare utan skatteköp. Hade gården legat i rå och rör med Krusenbergs byn försvunnit i likhet med Alsikeby och Morga. Nu kan tyckas det gjorde bonden detsamma om han betala sin skatt till Kronans fogdar eller någon adel i närheten, men som närmare beskrives i art. "Skattetrycket" var den så hög att blev det ett eller flera missväxtår i följd. Kunde möjligen bonden och hans familj uppehålla livet genom att äta upp kreaturen och knapra barkbröd därtill, men absolut inte betala någon skatt. Detta tog adeln inte hänsyn till. Dessutom hade de "husbonnsrätt", d. v. s ägde rätt att med lämplig åga tukta sina bönder eller sätta dem i kurran på godset. Alltnog visar det sig att skatten var så hög, att kunde adeln få gården till "vrak" och därmed frälse och skattefri, steg priset adeln emellan till det tio dubbla. Därmed förstås

Reduktionen 1686

Enär Kronan till sist ej fick några skatteinkomster var en reduktion ofrånkomlig. Man kan säga att proceduren löstes på det eleganta sättet att i princip indrogs alla adelns köp och förläningar, och sedan fick den som gitte och kunde försöka bevisa sin oskuld. Och det försökte de flesta med påföljd kommissionen drunkna i luntor

vilken vinst adeln gjorde även om de betalt något för gården till Kronan, och det kunde i Alsike endast Brita Kruus för en del av Krusenbergs vid reduktionen bevisa.

Efter 1858 fick Årbybönderna betala sin skatt till Krusenberg i pengar och förvandlades den för nuv. Janssons och Johanssons gårdar till 113 riksd. eller lika mycket 3 kor kostade på auktionerna den tiden, och 6 kor om året i 261 år är ju ingen dålig ränta från ett enda mantal på de dalrar Axel Oxenstierna ev. utlåna, och att det var en herre som såg om sitt hus på vanligt sätt visar sig vid reduktionen då 629 av hans gårdar, fick återlämnas.

År 1850 stämde baron Cederström på Krusenbergs Årbybönderna enär de vägrat köra "säterispannmålen" till Dannemora där rågen då stod några ören högre än i Uppsala. Bönderna mena milstolparna utvisa vägen var över 6 mil - alltså utanför den cirkel från säteriet de kunde åläggas enligt adelsprivilegierna - men Cederström mätte fågelvägen. Bönderna vann. Dock inte på grund av vägen utan att de ej på lagligt sätt blivit delgivna barons direktiv. De hade nämligen varit så knepiga de slank bakom knuten när de såg barons fogde komma, och deras kärringar som fått beskedet ansåg de inte vara mycket att rätta sig efter.

Som en slutsats kan sägas att inom 10 mil från Stockholm innehade adeln 1686 nästan samtliga gårdar, men att det vad skattegårdarna beträffar till 60 % utgjorde blott skatten. Det var nämligen ej alla socknar som varit så frikostiga mot kyrkan som Alsike, som här var 60 % av gårdsantalet, men för hela Sverige blott 30 %. Samt att i de fall adeln bekommit blott skatten från en kronogård kunde ju inte gärna denna göras till skattevrak. Detta gick för sig endast med böndernas gårdar. Och det gick med över 8.000.

och utredningar som aldrig kunde klaras upp till 1723 då adeln ånyo vädra morgonluft och genom sina nya privilegier återfick de flesta av sina pante- och köpegods, och är ouppklarade än i dag.

Resultatet blev för Kronans del naturligtvis en glänsande historia, och på något år kunde hela statsskulden betalas, men för

Alsikeböndernas del rätt mager. Genom diverse manipulationer lyckades adeln i stort sätt behålla sina gårdar även om de delvis skattlades. Bönderna i övrigt betala snällt sin skatt till Kronan eller Noor, och som de flesta satt på "urminnes hävd" och förresten varken kunde läsa eller skriva litade som vanligt på guds försyn med påföljd fan tog bofinken för tredje gången på 150 år och 1701 fick de nådigt tillstånd att köpa tillbaka sina egna gårdar - av Kronan. Ingen hade dock förmåga därtill förrän 1733. Jordeboken och landsböckerna m.m. kunde därtill som kanske ämnat var ej användas som laga bevis ang. ägande- eller bördsrätt, enär. den släpa efter för mycket. Den Jan Persson som angives som brukare hade kanske dött i 30-åriga kriget eller avhysts av adeln till Ingermanland för många herrans år sedan, och den Per Jansson som nu satt som torpare hade Bolstervar von Rosen flyttat dit från Småland, och han kunde inte utan vidare få gården.

Foljden blev att det tv fick gå som det gick. En del adel försvinner från orten utan att väcka uppseende. Biskop Lithman mister sitt Ekeby och Jungfru Marta Thott på Noor både detta och räntan från Tagsta-Lippinge, men andra kom i stället. Spens arvingar stred i många år för sitt Hagelstena och placera till sist en Madamé Böös där som bonde. F.d. Sekreteraren i Kungl.Reduktionskommissionen Olof Tegnér fick efter Emporagrius Rikebasta, och i glädjen donera han 1686 till Alsike kyrka den ståtliga ljuskrona som nu hänger närmast altaret. Så allmänt känt torde det inte vara att den figur den är krönt med är ett justitiebeläte, och att Tegnér själv tack vara sitt barska utseende stått modell till originalet "Kopparmatte" i Stockholms rådhus den tid han var Justitieborgmästare. Efter hans död 1689 kvarstår Rikebasta nr 2 som frälse, men nr 1 blir kronogård.

Flottsund - som i jordeböckerna för första gången kallas "Kungshamn" år 1708 - blev krono, men eljest skedde där ingen större förändring. Och på Krusenbergs satt till sin död 1716 lika ograverat den lilla Brita Kruus. Hon som endast 16-årig blivit krigaränka 1657 och 7 mån. därefter även mor. Hon gifte aldrig om sig, men fick med tiden ett visst släkdrag av den välkända Pintorparfrun på Eriksberg, Beata von Yxkull, vars son Gustav förresten vid sin död var förlovad med Britas 13-åriga dotter Jacobina. Tillsammans med sin gode vän och släkting Gyldenstolpe (en son till

honom gift Oxenstierna) fortsatte hon nämligen sina småaffärer med böndernas gårdar och skatter som ingenting hänt.

Åtta år efter reduktionen ansåg bönderna det vara på tiden att rangera om litet i Alsike kyrka och som i fornstora dar placera kyrkvårdar och storbönder längst fram. Men det gick inte alls. Trots adeln vistades här endast ett tag på. sommaren och knappt det behöll de sina 2 första bänkar till höger och 3 till vänster, och de forna bönderna i Alsikebyn spökar ännu men återfinnes i drängbänkarna bak i kyrkan eller i nr23-24 för torpare och inhysjes, och än i dag 300 år efter sätter sig inte gärna en bonde i första bänken. Därom se "Bänkdelen i Alsike kyrka 1696".

År 1700 anges att av Sveriges gårdar var nu 35 % krono, 33 % frälse, och 32 % skatte, vilket innebär att Kronan återtagit omkring 30.000 hemman. I Alsike där som nämns adeln innehaft samtliga gårdar utom prästgården och de 3 Danviksgårdarna i Tuna, eller 31 st. återgick 19, nämligen Lippinge, Ekeby 2 gårdar, Hagelstena nr 1, Tagsta 4 gårdar, Skäggesta 2 gårdar, Rikebasta nr 1, Tuna nr 1, Alsikeby 4 gårdar, samt de 3 i Flottsund. Alla blev krono utom Skäggesta nr 1 och de båda Ekeby gårdarna. Rättvist borde därtill Lippinge, Hagelstena nr 1, Tuna nr 1 och Alsikeby nr 4:1 ha återgått till bönderna enär dessa gårdar ej var invecklade i Gustav Wasas kyrkoreduktion, men så skedde ej.

Av adeln fick Spens arvingar behålla Hagelstena nr 2 trots jordeböckerna anger det "skiänkt till frälse 1632", och Tegnér's sterbhus likaså Rikebasta nr 2 utan angiven prestation. Brita Kruus fick behålla Alsikeby nr 4:4 och 4:5 och de 3 Morgagårdarna samt de 2 i Årby vars frälseränta Kronan ej behåga lösa in, och Alsikeby nr 4:1, 4:2 och

4:3 dels böt hon åt sig mot gårdar hon eller släkten ägde på andra håll och ej reducerades, liksom nr 4:4 och 4:5 ovan från 1625, dels styrkt Johan Cruus 1640 givit 4.795 daler för 7 gårdar. Dessa 5 gårdar blev nu "Krusenbergs säteri". För dem som vill räkna ut vilken ränta Kruus fick, kan angivas att grundskatten från de 7 gårdarna var 341:12 vartill kom extra ordinarie skatter med ca. 120 daler. Allt efter kronovärde fastställt 1624 och redan vid köpet 1640 stod de i skatten ingående naturprodukterna 50 % högre. Dessutom fick i fortsättningen bönderna göra 3 dar i veckan som torpare.

Adeln fick alltså behålla 12 gårdar. Av 31 kunde de (Brita Kruus) endast styrka att de betalt något för 3, även om i köpet 1640 ingick 7 gårdar, ty för 4 fick hon ju lämna andra. Av kronogårdarna fick Tegnér disponera Rikebasta nr. 1 mot han uppställde dragon nr 95. Brita Kruus Alsikeby nr 1:1 och 1:2 mot dragon nr 96, och nr 2 och 3 mot att hon åtog sig gästgiveribesväret. Och därmed behöll hon Alsike bys 9 gårdar. Björnklaus änka fick disponera Flottsund mot dragon 97.

Lägges därtill att Gyldenstolpe tillsvidare hade skatten från Lippinge och Ekebygårdarna och bonden på Hagelstena nr 1 fick flytta på sig 1731 för baron Dancwart, samt att Brita Kruus arvingar återfick Tuna storgård 1723, förstås att utdelningen för Alsikeböndernas del av den storståtliga reduktionen blev lindrigt sagt synnerligen mager, eller summa 3 gårdar. Framåt 1730 synes skatten från Lippinge-Ekeby gå direkt till Kronan som alltså hade den från 19 gårdar om tillsammans 15 förmedlade mantal, medan 15 om tillsammans 12 1/4 mantal. var frälse, Danviksgårdarna i Tuna då inräknade. Adeln

Skatteköpen

Med Kart XII bravader från Narva till Fredrikshald blev det ånyo ebb i statskassan, varför Kronan med början 1701 åter sålde bort de gårdar de återtagit vid reduktionen. Denna gång dock till skatte och fick även bönderna vara med i karusellen. Hade t.o.m. förköpsrätt till den gård de brukade. Priset var lågt, och gällde egentligen bördsrätten. Men bönderna hade aldrig haft några pengar, och inte nu heller utom möjligen på kistbotten några Görtzens värdelösa nödmynt, varför det dröjde till 1733 innan någon Alsikebonde kunde skatteköpa sin gård. Dock hade Olof Tegnérns son V. Presidenten Johan Tegnér skatteköpt Rikebasta nr 1 år 1727 för 133 daler smt. Både adel och bönder var dock av erfarenhet mycket reserverade göra några affärer med Kronan. Även nu framkommer alltså hur litet själva äganderätten till jord egentligen var värd den tiden på grund av det höga skattetrycket. Köpen gällde ju Kronans gårdar och köparen fick efter nutida uppfattning full äganderätt. Men skatt skulle Kronan ha. Därför drog sig adeln i det längsta.

Efter 1723 var priset vanligen 6 års sammanlagda kronoskatt efter kronovärde . Alltså med skattens naturapersedlar efter det

fick behålla ca. 23.000 gårdar eller gods som bildats av dessa. Alltså 1/3 av antalet och därmed praktiskt taget även 1/3 av landets förmögenhet enär någon annan värdebeständig inte fanns. Och just 23.000 gårdar är snutna av bönderna. Först 15.000 via kyrkoreduktionen, och 8.000 blev skattevrak via adeln. Den dag som är ser vi värdet av de 23.000 gårdarna. Den som 1650 värderades i 700 daler kostar nu 100.000 kr. De 15 vid Ekoln tillsammans kanske 10 milj. och några i Stockholms närhet till 50 milj. st. Obs även att tills för 75 år sedan måste 90 % av befolkningen leva på lantbruk. Den det inte ville odla upp en plätt fick svälta ihjäl. Därmed förstås min reaktion mot först kyrkans och sedan adelns rov av böndernas gårdar, strävsamt uppodlade med handkraft av dem och kanske 50 generationer förfäder och nybyggarpionjärer. De forna bönderna deporterades till Ingermanland, utskrevs till heligt 30-årigt krig i Tyskland, eller skyfflades upp till de 64 torpens magra vretar.

värde jordeboken utvisade och som stått lika sedan 1621. Dagspriserna var nu 3-4 gånger högre. Priset på Rikebasta var inga 6 gånger skatten, ty den var 1727 54 daler, men så var gården även rusthåll. Tagsta nr 1 skatteköptes 1733 för 62 daler smt, eller exakt 6 års grundskatt, men var ju endast på 1/4 mantal. följt året efter av Tagsta nr 2, Lippinge 1742, Skäggesta nr 2, Tagsta nr 5 och de 3 Danviksgårdarna i Tuna 1754, Kungshamn 1873. Detta med Danviksgårdarna kan förefalla egendomligt enär ändock viss frälseränta utgår än i dag vid försäljning. Och var det inte bönderna som i första hand skatteköpte gårdarna, utan en Kapten Blixen som av hela Tuna ämnade göra ett säteri, men i kraft av sin bördsrätt löste bönderna omedelbart de 3 gårdarna. Som likvid lämnades till Blixen gårdar i Hova, Odensala, som slakten tydligen ägde.

Endast för Tagsta nr 1 och Rikebasta är priset angivet eller köpekontrakten bevarade för Alsikes del, men förutom förestående 10 gårdar torde t.e.x. Hagelstena nr 1 och Gästgivargården m.fl. ha skatteköpts. Länsstyrelsens bevarade köpekontrakt utvisar eljest att priset i Uppland omkring 1730 var 130-300 daler per mantal. Priset steg dock

ständigt för att omkring 1789 vara det dubbla. Som tack för sin medverkan åt Gustav III vid händelserna detta år erhöll bönderna då sina första "privilegier", bl. a att utan värdering som förut få skatteköpa de kronogårdar de av hävd brukade för 10 års kronoskatt. Dessutom fick nu gårdarna säljas "utom börd". D. v. s. åt andra än släktingar. Förut hade i så fall gården först måst hembjudas Kronan. Ävenså återfick de jakträtten på sin egen gård vilket de inte haft sedan 1640-talet.

Till 1809 hade 13.000 mantal köpts till skatte, och 1878 var siffran 18.000, och ändock hade Kronan 5.000 gårdar kvar. Hur många som köpts av bönder föreligger ingen uppgift, men är en ytterst ringa del. Adeln var ju åbo på en mängd nyblivna kronogårdar och alltså förköpsrätt. Även en ny kategori framträder i branschen och som på 1800-talet efterträder adeln som "baggbölare" i högsta grad och .gjorde det till 1948, nämligen "Köpmän" och Grosshandlare, samt icke minst välavlönade

Skattetrycket

Böndernas första kända skatt är till Sveakonungen vid Gl. Uppsala. Såväl denna som sedermera till präst och kyrka från början frivillig, men snart en skyldighet. Sedan de blivit kristna och lagt undan brynjan och svärdet kunde den svällande kungamakten och kyrkan med beväpnade horder obehindrat utplundra bönderna. Någon annan benämning kan skatten under medeltiden icke få. Det fogdar och länsförpaktare utkrävde för Kronans räkning gick till dem själva och deras slott eller till konungens och diverse hertigars privata behov, och det kyrkan till dess prelater.

Kyrkan blev en stat i staten som öppet tog parti för Danskarna och emot konungen. Biskoparna bygge sig befästa borgar med stora garnisoner. Ärkebiskoparna den kolossala fästning i Uppsala där Universitetet nu ligger, samt på Arnö i Övergran och vid Stäket. Först 1521 kunde Gustav Wasa med vapenmakt kuva kyrkans korståg som pågått i 300 år. Antalet frälsta själar redovisas inte, men väl att då i Ärkebiskopsborgen fanns guld, silver och andra klenoder till ett värde av 600.000 Mark "lödigt silver" tillhörande kyrkan och 400,000 biskopen personligen. Hans garnison var 500 man till häst i harnesk och 3.000 knektar.

Som 1 mark lödigt silver vägde 210 gram

ämbetsmän. Köpeskillingen skulle ju betalas på 10 år. D.v.s. dubbel kronoskatt i 10 år, och det klara ej många bönder upp. Däremot framgår alltför väl de mot en hacka stod till tjänst som bulvaner och i sin fattigdom omedelbart överlät sin med åborätt inlösta kronogård till närmaste herrgård. Under förra världskriget steg gårdarna så ofantligt i pris att 1919 inställdes alla skatteköp. Tilläts ånyo 1930 men sedermera vanligen till högstbjudande såvida ej åbo med optionsrätt finnes. Den nazistinspirerade jordförvärvslagen av 1948 är ett statsdirigerat försök att jorden skall ägas av jordbrukare, men som dess produkter ej har kunnat följa priskurvan har skogen och gårdens hus fått sitta emellan, och gårdarna är intecknade över skorsten och samhället via bankerna äger i verkligheten jorden, ty sedan skogen och folket är borta och husen ramlat ihop täcker inte jordvärdet hypoteket.

hade biskopen alltså endast i Uppsala värden för 2.100 kg silver. Före 1534 förekom egentligen ej präglade mynt i Sverige utan Mark och Öre var mer ett räknesätt, och delades Marken i 8 Öre. I urkundsförteckningen såg vi att 1318 kostade 12 tunnor råg 17 mark, alltså 11 öre tunnan. År 1521 hade rågen stigit till 24 öre tun. och en häst eller ko kunde fås för 6-7 mark. Murarna som byggde Uppsala slott på 1550-talet hade 1 öre om dagen, och en bondgård på 1 mantal kostade 300 mark o.s.v. I dagens penningvärde kan 1 mark värderas till 80 kr. Rågen har dock stigit minst i pris. 1550 var den uppe i 32 öre tun.. 1621 72 öre, 1750 10 daler (320 öre), 1855 21 kr. och nu 40 kr. Om hänsyn tages till att kronan delas i 100 öre och ej som den forna dalern i 32 (efter 1534) står rågen nu alltså 40 gånger högre än 1550, men löner och gårdar har stigit 400-falt.

Kyrkan genomdrev tidigt att den blev skattefri för sin egendom. Bönderna kunde inte betala skatt både till Kronan och kyrkan. De lockades nu av kyrkan att "skriva över" sina gårdar på denna så slapp de åtminstone kronoskatten. Sin bördsrätt fick de behålla och avraden var från början mycket låg eller 1 mark per år och mantal. Drottning Kristinas aforism "präster hotar med hilvitet" kompletterades alltså med modern advokatyr.

Avraden steg dock ständigt så när Gustav Wasa 1527 konfiskerade kyrkans överflödiga egendom visade det sig att Sko av sina 130 gårdar hade 1.920 tun. spannmål och 200 mark i penningar årligen, eller i medeltal 15 tun. säd och 12 öre i pengar från varje. Som jämförelse kan nämnas att Skäggesta nr 2 för sina då omkring 15 tunnland åker lämnade 12 tun. säd och 6 öre i pengar, och Hagelstena nr 2 med samma areal 16 tun. säd och likaså 6 öre i pengar. Detta alltså till Alsike kyrka.

Efter jordeböckemas tillkomst omkring 1550 kan vi följa kronoskattens utveckling.

Praktiskt taget allt erlades i naturprodukter. Dels förekom pengar knappast bland allmogen, men finessen var att därmed fick Kronan alltid lika hög skatt oavsett hur dalern föll i värde, och det gjorde den i minst lika hög grad som kronan nu. Till omkring 1725 varierade Alsikes kronoskatt (grundskatt) något, men därefter är den fixerad som nedan och spökar i böndernas skatter till 1904.

Jordebokspengar	18 daler 18 öre
86 tunnor spannmål	194 daler 14 öre (=72 öre/tunna)
5 pund 4 1/4 sklp smör	8 daler 8 öre (= 6 öre/kg)
7 pund fläsk	17 daler 14 öre (=10 öre/kg)
2 st. får	1 daler 16 öre (=24 öre/st)
2 st gäss	24 öre (=12 öre/st)
6 st höns	18 öre (= 3 öre/st)
3 tjog ägg	9 öre (=3 öre/tjog)
87 1/4 dagsverken	16 daler 3 öre (= 6 öre/dag)
130 1/2 årliga hästar	24 daler 15 öre
43 kungshästar	2 daler 22 öre
Fodernötspengar	3 daler 10 öre
Summa	288 daler 27 öre

Priserna avser det 1621 fastställda kronovärdet och i skattelängderna förekommer inga andra trots att 3-öreshönan till sist kosta 1:50.

Hur rättvist eljest skattebördan var fördelad kan vi ta t.ex. 1750. Alsikes kronoskatt efter kronovärde var 543:27. Av detta erlade Alsikes 12 1/4 mantal herrgårdar tillsammans storståtliga 15: 31 eller 40 öre mantal. men de 16 mantal. bönder tillsammans 527:28 eller 32 daler per mantal.

Kommunalskatten var framförallt den 1/3 av tiondet prästen efter 1550 fick behålla. Från Alsike alltså ca. 50 tun. Med samma skörd i Knivsta bör ha tillkommit ca. 60 tun. Detta bör vi minnas enär sedan ingen uppgift föreligger om tiondet förrän 1828 då Nordhammar kom till Alsike. Han erbjöds och

antog i stället för sädestionde ett anbud på 150 tun. - hälften råg, hälften korn årligen under sin tjänstetid. Detta alltså från pastoratets förutom prästgårdarna 67 1/2 förmedlade mantal. eller 2 1/4 tun. från varje. På Alsikes del kom 58 tun. Nu står fullt klart de 150 tun. inte var den 1/30 av skörden prästen ägde rätt till, utan ett "acord" mellan honom och pastoratet, eller och har prästtiondet inverkat på bondens misstänkt dåliga skördar och ofta inträffade missväxtår. Vi bör 1828 haft 1,400 tunnland åkerjord och därmed 700 att beså. Efter samma skörd per tunnland endast som 1553 gör det 2.700 tun. och 90 till prästen bara från Alsike. Säkerligen blev det nu omkring 5:te kornet i medelskörd och därmed 3.500 tun.

Men Nordhammar bör ej klaga över sina 150

tun. säd. Inget av detta behövde han lämna till kyrkan eller biskopen, och vad han lämnade till sin komminister förekommer inte i räkenskaperna, men lär det ha varit 20 tun. och framgår det under behandlingen att bönderna ansåg de klara sig på 30 tun. Klockarn gav de 10, statkarlen 8, soldaten 6, barnmorskan 2, och de fattige 1 tun. var. Kaloribehovet var tydligen litet olika. Förutom sin prästgård hade Nordhammar även därtill 2 Rd. 32 sk. B:o från varje mantal i ersättning för "kvicktiondet" dvs den forna tiondelen av kalvar, lamm, fläsk, smör o.s.v. och de anständiga gåvor prästen fick 3 gånger om året på "ostaltaret" frami koret, när bönderna eller deras anhöriga gick till nattvarden, eller vid dop, vigsel eller begravning. Dog bonde eller hans hustru skulle prästen vid jordfästningen ha 1 ko om bonden hade 6, eljest 6 daler, I Alunda 1720 lät prästen liken stå obegravda tills han fått den likstol han begärde, och från en ej namngiven socken förmäles prästen vägrat jordfasta förrän "kon med liket på kyrkogården införes".

Allt detta värderas till 3 tun. råg per mantal. Därtill underhåll av kyrka och prästgård (bara "lillklockan" kostade 1739 2.720 daler kmt eller lika mycket som 3-4 bondgårdar den tiden), klockare, kyrkobetjäning samt de fattige. Kommunalskatt alltså 7-8 tun. per mantal. och hela skattebördan omräknat i råg 15 tun. 1550, men 23 år 1850. Allt per mantal,, och visar att skatten steg i minst samma takt uppodling har skett. Ändock torde jag ha räknat lägre än någon annan som försökt sig på saken, och inte alls värderad resorna med naturaskatten till

Storskifte-Enskifte-Laga skifte

Med undantag där på 1600-talet hela byar med ett penndrag förvandlades till herresäten, hade tills någon av ovanstående skiften verkställt, varje bonde i byn del i var åker och annan mark till den storlek hans örestal eller mantal berättigade. Följden blev åkrar som i många fall endast var några meter breda. Sådd och skörd måste ske samtidigt, och ingen bonde kunde genom uppodling utöka sin privata del. Denna i praktiken kollektiva äganderätt har ägt bestånd sedan byns tillkomst. Att sedan andelarnas storlek kunde variera berodde på arv eller köp genom tiderna.

Lag ang. Storskifte tillkom 1757, enskifte 1807, och laga skifte 1827. Storskiftet

Kronans magasin, eller om frälsebonde dit adeln behagade ge direktiv. Bonden kunde kanske få ge sig iväg med rågen till Dannemora, smöret till Stockholm, fläsket till Enköping., och lämna hönan i Rimbo.

Vid det för oss genom skatteköpen aktuella 1750-talet alltså ca. 20 tun. i skatt per mantal. Det var av gårdens skörd, ty vi hade 1.200 tid (600 att beså) och. efter 385 kg. per tunnland, 2.300 tun. eller 80 på varje av våra 28 1/4 mantal. Samma gård är i dag med uppodlad äng 80 tid, och lämnar 800 tun, säd (eller om full kreatursbesättning motsvarande inkomst). Skulle ni vilja lämna 1/4 därav värt 8.000 kr i stående garantiskatt? Skogen var 1750 värdelös, och de 7 korna (hela Alsike 155) mjölka 600 lit. var, och de smörkilon som kunde säljas räckte inte ens till de 70 daler gårdens 3 drängar och 2 pigor hade i kontant lön.

Nuvarande krono- och kommunalskatt torde - med indirekta beskattningen - uppgå till 1/25 av gårdens taxeringsvärde. 1750 var skatten 2/3 av det pris Kronan begärde för sina gårdar. Där ser vi det höga skattetryckets betydelse för gårdspriset. Som frälse och skattefri åtminstone till Kronan steg den omedelbart till det tiodubbla. Av nutida skatt går därtill huvuddelen till något som förr inte fanns: skolor, sjukvård, ålderdomsvård, pension osv, varför ingen rimlig jämförelse kan göras, 16- och 1700-talens skatt hamnade till större delen i adelns fickor, vilka själva var skattefria för sina gods och även för den skatt bonden till dem erlade.

började för Alsikes del i Ekeby 1759, Tuna 1763, Tagsta och Skäggesta 1765 o. s. v. Någon större revolution var det icke, men byn blev för första gången ordentligt uppmätt och kartlagd samt fick alla så mycken åkerjord jordeboken utvisade han ägde. Ängen och skogen förblev vanligen odelad. Något mera enskifte än vid Tuna, Tagsta och Skäggesta känner jag inte, men möjligt så skett. Det gick bra vid Tagsta 1810 enär då endast 2 gårdar och lika stora, Vardera bonden fick hälften av var åker som förut, men finessen var att enär halva gården fortfarande trädades vartannat år och det var där kreaturen oftast fick gå tills gräset på de naturliga ängarna blev inbärgat, var förr ett oändligt flyttande av gärsgårdarna, men nu

fastställdes och stängdes en enda sådan tvärs över till Lippinge, därmed delande åkerjorden i 2 lika stora delar och kreaturen från båda gårdarna släpptes ihop "hummel om dummel" på den halva där träda det året.

Vid Laga skiftet blev hårdare tag. För att få ordning på en by kunde nu en enda bonde begära skifte, och därtill att en eller flera gårdar skulle flyttas ut om byn för hopgyttrad. Det var även nödvändigt ur brandsynpunkt med den ofantliga mängd halmtak och stackar det fanns i en by. Hela Gurresta by med sina då 6 gårdar brann t.ex. ned helt omkring 1770, och uttaxering skedde som hjälp i hela häradet. Dylikt var nu otänkbart när Stockholms läns Brandstodsbolag fanns. Lippinge först med skifte redan 1837, Ekeby 1842 och med påföljd en del bönder måste sälja sina gårdar. Skäggesta 1863. Tuna 1867 (och de båda Uppgårdarna åkte ut), Tagsta 1875 (och en gård till Grönlund, men delades i stället mellan nuv. 1-2. Gamla bönder skröt förr de hade "sjätte gradens jord". Det är ett minne från storskiftet, då gradering skedde från 1 till

6, Vid laga skiftet var den omvänd. Bästa jorden fick gradtal 1 och sedan i 1/10 uppåt 2 eller mera, skogsmarken uppåt 50, och rena kala berget 80. På kartan antecknade lantmätaren praktiskt taget varje kapplands förvandlingstal efter böndernas och gode männens gradtalsvärdering, och sedan byn av lantmätaren enskiftats erhöill var bonde i åker, äng och skog det antal "grader" hans mantal berättigade, och om möjligt i ett skifte,. Den bonde som ev. fått något sämre jord har alltså större areal i byn ändock mantalet är lika,

Tvångsutflyttade bönder erhöill ersättning av de andra. Vanligen ansågs de gamla husen kunna flyttas, men som alltid den med sämsta husen fick ge sig iväg, var inte mycket att riva i, utan ofta såldes gården till en granne i byn. Därtill kom känslan ha blivit utstött från bygemenskapen. Osämja blev följderna i byarna, Enskifte av själva jorden var nödvändig, men tvångsutflyttningen var ett misstag.

Gårdarnas släktförhållanden

Släktregistret

Där i fortsättningen gårdarna beskrives har för en del dess forna ägare eller brukare angivits. För att dessa längder även skall kunna användas som släktregister har varje släkt i byn erhållit en bokstav, och varje generation ett nr. Den som återfinnes längst ned i någon tabell eller vet de härstammar

Lippinge

1 mantal. Areal 56 har, varav åker 33,8.

Det lär ej finnas en gård till i Sverige med det namnet, som är av samma typ som t.ex. Bältinge, och kan väl närmast tolkas som "Lipps gård". Ändelsen -inge kan ju även inbjuda till utflykter med gudanamnet Ing, Inge, Inga, Ingemund, Ingvar o. s. v. som var binamn till Frö. Typiskt är att gårdar på -sta och -by aldrig innehåller något gudanamn eller förnamn från kristen tid. Byn har 2 gravbackar. En från vikingatiden omedelbart SV om gården, och en från åtminstone yngre järnåldern närmare landsvägen. Där finns även Alsikes enda bevarade älvkvarnsten.

Före järnvägens tillkomst 1866 gick

från någon viss by eller släkt torde sedan lätt kunna följas denna i den mån den bott i Alsike eller jag noterat deras genealogiska utflykter i kringliggande socknar. Om icke så ring 85022 torde jag omgående kunna ge besked.

Trunstasjön upp förbi gården såsom vid vårflod nu, men eljest är det 3.000 år sedan sjön var nämnvärt större enär den ligger på 13 m. höjd över havet. I "Hem och Bygd" 1949 utreder Förste Bibliotekarie Gustav Holmgren Danmarksprästen Johannis Angulinus levnadshistoria och av för anledning han efter sin död 1668 kom att begravas i Knivsta kyrka. Det framgår att Johannis ägt hela Vrå och där varit bosatt ändock han tjänstgjorde i Danmark, och att Vrå troligen kommit i hans släkts ägo genom giftermål och arv på modernesidan vilken hade sina förgreningar i Tarv och Lippinge. Som synes av antavlorna är det flera av bondesläkterna som härstammar just från

Lippinge och Tarv, och som framgår av kyrkoreduktionen 1409 återgick då utom Lippinge även en gård i Tarv och delar av Vrå, varför det kan antagas givaren varit samma person.

Alltnog: Efter 95 års ojämnr kamp mot adeln är den gamla bondesläkten utarmad 1725 och kan behålla blott 1/3 av gården (är nuv. nr. 2) och i den stora huvudbyggnaden med 2 skorstenar placerar ränteinnehavaren Gyldenstolpe en Lithova Silvander, nybliven änka efter kyrkh. i Lena, Erasmus Silvander. Med sig till Lippinge hade hon en lång rad Silvandrar, varav dock blott Catharina f. 1716 synes vara ett av hennes 6 barn. Någon släktskap med den gamla bonnrassen kan ej utletas, men skyntar som mellanhand kyrkh. i Alsike Joacim Amnelius, tidigare huspredikant hos Gyldenstolpe. Lithovas dotter Catharina gifter sig 1736 med Johan

Jansson Stenman f. i Alsike 1708 och son till bonden Johan Matsson i Hagelstena nr. 1 och av Tarvsläkten.

De nygifra bosätter sig i Lippinge och är det deras dotter Anna f. 1737 som 1762 gifter sig med Komministern i Skepptuna Per Åsbrink och har sedan gården och namnet gått från far till son till 1954 då gården såldes. Kom. Åsbrink och en hans brorson med samma namn (taget efter fädernegården Åsens by i Ovansjö försl. i Gästrikland) är stamfader för åtminstone 11 präster Åsbrink och 4 flickor Åsbrink blev gifta med präster. Helmer f. 1846 blev gift med Cecilia Renvall, dotter till Finlands Ärkebiskop. Filmstjärnan Ingrid Bergman härstammar även från släkten Åsbrink, liksom framlidne Landshövdingen Elis Håstad. Därtill var Lithovas man och hans far präster och 2 av hennes söner, och själv var hon prästdotter från Länna.

Lippinge släkt A		
1		Erik 1538
2	Son?	Erik 1575
3	Son	Johan Ersson 1600
4	Son	Per Jansson. Kyrkvärd 1655
5	Måg	Eric Ersson. 12-man. Kyrkvärd. Död 1685
6		Johan Persson (son till nr 4) 12-man. Död. 1695 Hustru Elisabet Larsdotter. Död 1751 Son Per f. 1693 se Skäggesta B:1
7		Mats Olsson. Från Tarv. 12-man. Död 1725 Hustru Änkan Elisabet ovan 5 barn
8	Son	Mats Matsson 1700-1751 Hustru Anna Andersdotter 4 barn
9	Måg	Anders Andersson 1722-1783. 12-man. Kyrkvärd Hustru Maria Matsdotter 1728-1795. 5 barn.
10	Son	Eric Andersson 1759-1826. Häradsdomare. Riksdagsman. Hustru Stina Persdotter 1767-1826 från Danmarks socken. 5 barn (son nr 2 till nr 9 = Olof Andersson f. 1769, hustru Greta Persdotter 1769-1826 från Danmarks socken)
11	Måg	Carl Jansson 1805-1867 från Vassunda socken

		Hustru Greta Ersdotter 1804-1871 3 barn
12	Son	Carl Carlsson 1831-1901. 12-man, Kyrkvärd. Hustru Johanna Jansdotter 1830-1901 från Kalmar socken. 6 barn
13	Son	August Karlsson (se Tagsta A)
Lippinge släkt B		
1		Lithova Silvander. död 1737
2	Måg	Johan Stenman 1708-1759 Hustru Cath. Silvander 1716-1782. 8 barn
3	Måg	Komminister Per Åsbrink 1714-1790, Skepptuna. Hustru Anna Jansdotter 1737-1803. 8 barn
4	Son	Johan Åsbrink 1768-1824. 12-man. Hustru Maria Persdotter f. 1776 från Danmarks socken 6 barn
5	Son	Per Åsbrink 1817-1875. 12-man. Kyrkvärd. Fjärdingsman. Hustru Elsa Samuelsson 1816-1865 från Lagga socken. 9 barn.
6	Son	Per Axel Åsbrink 1844-1876. Hustru Anna Lundvall 1847-1930 från Uppsala son Gustav
7	Son	Gustav Åsbrink 1876- Hustru Emma Lönn 1877-1951 från Morkarla. 6 barn, bl.a. sönerna Sten och Sven Åsbrink

Ekeby

2 mantal. Före 1910 555.8 har, varav 156.2 åker.

Skrevs förr "Ekby" och kanske naturskönt där som kring Ekoln och Valloxen nu. Typiskt är att ju äldre en by är desto obegripligare är namnet. Såsom Lippinge, Morga och -stagårdarna. När byn saknar egentligt bygravfält får antagas den huvudsakligen tillkommit efter kyrkans tillkomst. Dock finnes 2 stensättningar SV om byn och en i backen söder om byvägen. I mitten på 1800-talet fanns i backen söder om byn en stor väderkvarn som även malde åt kringliggande gårdar.

Gården omtalas första gången 1311. Sedan 1395 då 2 bönder. Intressant är att vid Gustav Wasas skattläggning taxerades

Östergården (eller nr 1) 2 3/4 öresland högre än Västergården enär den därtill hade så mycket jord i Alsike prästgård. Detta går igen även vid storskiftet 1759 då bönderna i nr 1 ville ha mera jord i Ekeby än nr 2 men Lantmätaren påpekade den jorden hade de i prästgården. De s.k. "Ekeby fjällar". Tydligt visste han inte att den jorden ingick i bytet 1630 (se prästgården). Till 1904 fick alltså nr 1 betala skatt för en jord de icke ägt sedan 1630,

Omsider delades byn i minst 5 men troligen 7 gårdar, och var där en ofantlig mängd ruckel när den efter laga skiftet avtynar. På nr. 2 hade tydligen biskop Lithman hunnit uppföra en byggnad. som skiljde sig från böndernas ryggåsstugor när han 1674 blev biskop i Strängnäs efter Emporagrius på Rikebasta, ty

i Västergården samlades sedan i 150 år framåt diverse prästänkor och liknande och omkring 1760 blev kyrkh. Ström i Alsike ägare av halva den gården och brukade den tillsammans med prästgården, och dör hans änka där 1795.

Efter henne kom änkeprostinnan Mercel sedan hennes man prosten i Alsike dött 1798. Ytterligare några kvinnliga prästanförvanter är där mantalsskrivna. Ägare av Ströms del är då sonen Notarien Carl Ström f. 1749 och till sin död 1825 bosatt i Ekeby. Genom sitt läge vid storskogen plågades bönderna svårt av vargarna. Men även "björnar" huserade, och ägdes byn till sist av diverse kreditorer. Baron Pheiff på Vrån som ägde en gård i byn på 2/5 mantal. begärde 1840 laga skifte med påföljd 2 gårdar skulle flyttas ut, men bönderna överlät i stället sina gårdar. Själva 12-man Alsén måste 1845 då han var 42 år gammal lämna sin gård som varit i slakten i minst 300 år och blev gardist i Stockholm och hans hustru inhysjes.

Hagelstena

3 mantal. Före 1925 150.3 har, varav åker 109.1. Däri inräknat Skäggesta 1 mantal. och Tagsta ½ mantal. men icke Trunsta.

Gården har enligt Schalling i sin utredning om Alsike prästgård en gång hetat Hangesta, vilket visserligen förefaller rimligare än Hagelstena på en vikingatidsgård, men har jag inte på något sätt funnit belägg därför, och att finna en övergångsform mellan de båda namnen är svårt. Därtill skrevs gården 1395 Haghilstena, 1409 Haghildstenom, 1420 Haghildsten, 1538 Hagilsten, o.s.v. och är väl ett kvinnonamn och ger liksom fornsigtunas Signilsberg i Håtuna association på en forntida sköldmö. Sedan kan diskuteras om ändelsen är -sten eller -ten som i Tensta, och åtminstone i Alsike sade vi förr "ten" om mindre del av något, t.ex. "järnten",

Några vikingatidsgravar finnes i backen SO om gården i den s.k. "båtsbacken". Namnet kan förefalla egendomligt på en backe som ligger avsevärt högre än själva gården och minst 3.000 år sedan en båt kunde lägga till vid den backen. Tänkbart att där fordom funnits en stuga och en gubbe med namnet Båth, men enligt de gamla och förståndiga är det en kvarleva från tiden före sjösänkningen

Som bevis Ekebybönderna på 1840-talet hade dåligt ställt förmåles de som sista i Alsike "koka skit" d.v.s. tillverka salpeter. Eljest var varje bonde skyldig lämna 1/2 lispund (4 ¼ kg) salpeter per mantal. Ersättningen var 1 Rd. En bonde som klarade sig var dock den från Alunda 1809 inflyttade Per Persson (broder till Tuna B:1) och vars 4 vackra flickor blev så "fint" gifta i orten, och en son som tog sig namnet Arhén gifte sig med gästgivarens dotter och arrendera Krusenbergs och sedermera hela Ekeby. En sonson till honom var Källarmästare Arhén på Brostugan välkänd av äldre Alsikebor.

Omkring 1870 blir komminister Gällstedt i Knivsta ägare av Ekeby. 1876 J.A.Larsson som under sina 33 år vid Ekeby upparbetade den till socknens förnämsta. Hans jordafärd till Alsike kyrka julen 1909 minns jag ännu. Det var en ofantlig rad ekipage. Typiskt för det forna Ekeby var släktnamnet "Staffson" efter Stephan, men som byn upphörde för 120 år sedan och få i orten torde härstamma från den införes icke Stefanssläktens antavla.

1824 då det kunde inträffa vattnet vid vårflod steg över landsvägen till Vassunda, och då bör även ängarna 100 m. från backen ha stått under vatten och vårfiske där kunnat ske. Skäggestas ägor gick ju förr ned till sjön och Tagstas äng just fram till båtsbacken, och säges alla 3 byarna haft sina båtar på samma plats och vintertid släpat upp dem till nämnda backe.

Nr. 1 innehades av bönder till 1731 men skatten donerades 1630 till Uppld:s regm Skottska överste Jacob Spens, och vars arvinge innehar förläningen vid reduktionen. Efter denna är situationen här som vid alla andra gårdar synnerligen oklar, och något skatteköp synes icke ha skett under hela 1700-talet. Bönder på 1600-talet var en rad kyrkvårdar med släktförbindelser i Tarv även de, men från 1700 bor där även en Madamé Böös med tillhörande piga varför kan tänkas nuvarande corps de logiet då var uppfört, men vill jag helst datera det till 1725-30. Böös dör på Hagelstena 1729 och 1731 blev den gamla bondesläkten förflyttad till Tarv och en baron Dancwart brukar sedan gården med hjälp av drängar och pigor samt torparna från de nyuppförda Nydal och Granlund till omkring 1760, men Hagelstena nr 2 eller

Alsikes forna kyrkohemman brukades av bönder till 1753.

Efter Dancwart kom en Assesor Schröder och först 1765 - eller möjligen något år före - har vi egendomligt nog Prof. Johan Gottschalk Wallerius där. Skriven i Alsike blev han dock aldrig utan var bosatt i Uppsala, men deltar ibland på sockenstämmorna eller sänder prästen några rader hur han vill ha det. Föremål för hans försöksverksamhet hade alltså i över 15 år gällt Dancwarts eller hans efterträdares grödor.

Efter Wallerius kom 1786 Assesor Nathan Sandström (gravsten till höger vid kyrkgränden). 1810 Fändriken och Kronobefallningsmannen Carl Normelin (släkten sedan framstående i Vendel). 1833 Jägmästaren Arhenius och 1867 hans måg Drakenberg, död 1880 men hans änka först 1890. Gården utbjöds 1891 av stärbhuset, men som bevis om lantbrukets depressionstid då kan förmlas att trots de 300 tunnland . åker och 322 skog, tax.värde 79.000, int. 41.500 och blott 6.000 i handpenning anmälde sig ingen köpare förrän 1894 då en Disp. Johansson från Stockholm fick gården för 60.000 kr. (med Trunsta 120 tid obs).

Säljer den snart till en Inspekt. Fröjd från Västerås som 1898 säljer den till Asplund-Lindström (se Rikebasta) som högg ned den

Tagsta

1 mantal. 71.3 har, varav 22.5 åker.

Gården fordom på 3 1/4 mantal. men som nämnts en del till Hagelstena på 1700-talet. Byn skrevs 1341 Taxta, 1400 Takxsta, 1414 Taxtha, 1540 Tackstad o. s. v. Att - sta betyder bostad vet vi, och "tax" får väl bli ett forntida mansnamn.

En rad enkla gravar öster om byn, men säges även gravfältet vid Grönlund tillhört Tagsta, men kan tänkas där legat en sedan tidig medeltid försvunnen by. Gården nr 5 skänktes alltså till Clara kloster 1341 och de övriga gårdarna till domkyrkan 1414. Givaren då var nog ingen vanlig bonde utan snarare en präst i Odensalatrakten, och då en sådan eller adeln den tiden blev ägare anar man något

då orörda skogen och 1900 en auktion på allt lösöre (bl.a. en självbindare !) och förstås en finare konkurs. Asplund rymde till Amerika men Lindström står snart som ägare av Hagelstena och Nämndeman. Död 1916 ogift.

Sedan J.L.Pettersson som omedelbart nedhögg skogen som var kvar, och konkurs. Samtliga innehavare under 1700-talet possiderade gården nr. 1 med åborätt. Alltså krono, och skatten var häradsfogdens på lön. Tagsta nr. 3-4-5 om tillsammans 80 tid. varav 40 åker tillfördes Hagelstena genom skatteköp omkring 1750, och Skäggesta nr 2 och hälften av nr. 1 om tillsammans 320 tid. varav 77 åker något senare. Samtliga liksom Hagelstena nr. 1 reducerade till Kronan 1686. De 2 gårdarna i Trunsta tillköptes av Drakenberg från Pheiff på Vrå. Den stora rialadan är flyttad därifrån och säges Drakenberg mixtrat med torkning av otröskad säd i denna medels eldning. Detta alltså för 85 år sedan.

I Hagelstenas forna skog mot Trunsta synes i den s.k. hästhagen en rad 500 år gamla ekar, och å höjden invid ett kummel. I dess närhet bör en medeltida gård ha legat. Torpen tillkom på 1600- eller början av 1700-talet och deras ruiner har ett kargare utseende.

skumt. Indragna vid kyrkoreduktionen förlänades skatten 1561 av Erik d. XIV till adeln och bland dess 627 ätter cirkulera sedan hela byn och mina mödernefränder i 135 år, och av någon anledning på 1770-talet även under Prof. Wallerius. på Hagelstena som tydligen för sina banbrytande forskningar på lantbrukskemiens område som erkänsla possiderade skatten från hela Tagsta, Ekeby, Lippinge, Vickeby m.fl. gårdar.

På skogen finnes en s.k. trefaldighetskälla som 1765 och än i dag kallas "fåfangan". Detta nämnt därför att Prof. Olof Rudbeck i slutet på 1600-talet mixtra med en vattenkonst i Geijersdalen som kallades "Rudbeckens fåfanga". (Se Upplands Foraminnesf. XLIV).

Tagsta släkt A

1	Johan Johansson d.y. död 1737.
---	--------------------------------

2	Måg	Per Andersson, död 1769, från Vassunda 1732. 5 barn
3	Son	Per Persson 1749-1825. 12-man. Hustru Christ. Andersdotter 1758-1825 från Danmark 8 barn
4	Son	Johan Persson 1794-1837 Hustru Anna Persdotter 1798-1871 från Tuna E:2 8 barn (varav Lotta f. 1830 se förordet).
5	Son	Carl Jansson 1836-1903 Hustru Charl. Carlsdotter 1846- 9 barn (varav 3 dog unga). Sonen Alfred f. 1866 till U.S.A 1896.

OBS! De fyra första i följande uppställning utforskade sedan byarnas släktregister upprättats.

Tagsta släkt B		
		Eric 1603
	Son	Anders Ersson 1631
	Son	Lars Andersson 1668
	Måg	Johan Persson (reduktionen) 1686
1	Son	Johan Johansson d.ä. död .1705. Hustru Malin, död 1738. 3 barn.
2	Måg	Nils Jansson, död 1744. Hustru Malin Jansdotter 1695-1736. 4 barn.
3	Son	Johan Nilsson 1725-1767. 12-man. Hustru Caisa Persdotter 1727- 6 barn.
4	Måg	Eric Ersson 1744-1806. Hustru Anna Jansd, 1758-1823, 3 barn.
5	Måg	Jan Fredriksson 1786-1863, från Vassunda. Hustru Cath. Jansd. 1792- 7 barn.
6	Måg	Erik Åkerberg 1815- fr Vassunda. Hustru Cath. Jansdotter 1816-1899. 1 barn. Ej bosatta på Tagsta.
7	Måg	Claes Gustav Jansson 1838-1872, från Lagga. Hustru Johanna Åkerberg 1843-1872, 3 barn. Ej bosatta på Tagsta.
8	Måg	August Karlsson 1869-1946, fr Lippinge A 13. Hustru Anna Åkerberg 1870-1953.

		3 barn.
9	Son	Evert Carlsson 1902- Hustru Sally Wahlund 1908- 3 barn

Tagsta släkt C		
1		Per Persson 1782-1825, son till A:3. Hustru Greta Carlsd. 1788-1856, från Årby A 7:2. 3 barn. (Efter Perssons död 1825 gifter änkan om sig med en son till Notarien Ström i Ekeby och han bonde i Tagsta men på 1850-talet har båda fattigdel där de bo i en backstuga vid Grönlund).
2	Son	Anders Persson 1820-1897. Hustru Maria Jansdotter 1821- från Tagsta B:5. 3 barn. Fredrik Andersson 1858-1926, från Tuna B:2 hustru 2. Joel Jansson Hustru Elsa Åsbrink, från Lippinge B:7

Skäggesta

1/2 mantal. 186.7 har, varav 28.5 åker. Före 1765 1 1/2 mantal. och 320 tid. varav 134 åker.

Med undantag av vanliga förkortningen Skäggesta och latiniserade Sheggistum har gården tydligen alltid hetat och skrivits som nu. Jordregistret anger nuv. Skäggesta är forna nr 2 och att Hagelstena innehar nr 1. Detta är fel. Hagelstena har hela nr 2 och 7 öresland av nr 1 om fordom 14 1/3 öresland Ståtligt gravfält söder om byn mot Årby i den s.k. kyrkbacken och är tydligen detta använts även av Årby om nu denna by fanns under vikingatiden, och tänkbart även av dåvarande Berga.

Efter storbonden Anders Perssons död 1725 delades gården mellan son och måg och är det mågens del som Hagelstena nu innehar. Den av honom omkring 1730 uppförda mangårdsbyggnaden flyttades efter enskiftet 1808 till Myrbacken där den står en i dag. Tyvärr dock påbyggd. Sonens del blev genom arv i sin tur delad i 2 gårdar omkring 1750 så en tid var det 4 gårdar i byn. Genom gifte mellan A:9 och dottern till C:2 samlades det

dock i slutet på 1800-talet på en hand, och efter att alltså ha varit i släkten Erikssons ägo sedan urminnes tider såldes den omkring 1920 till Knivsta sågbolag.

Från Skäggesta härstammar den ena av de blott 2 präster som blivit födda av Alsikebönder, nämligen Carl f. 1790 och dottersonson till A.P ovan. Han tog sig efternamnet Schedin och komminister i Odensala 1819. Kyrkh. i Viksta 1842-69. Skäggesta nr 2 vars gårdstomt låg närmast Årby var den ena av Alsikes forna kyrkohemman. Indrogs av G.W 1546 och var tydligen så bra att den en tid redovisas som "arv och eget" vad nu min kära Gustav kunde vara för släkt med bonden på den gården. Donerades sedan till Danviken men löstes till skatte 1754.

Märkligt är att mangårdsbyggnaderna till de 3 gårdarna å nr 1 alla fanns kvar ännu 1930. Anders Perssons uppförd på 1600-talet var ännu 1925 arrendatorbostad. Mågens alltså vid Myrbacken, och den omkring 1750 uppförda fanns strax söder om det höga berget.

Skäggesta släkt A		
1		Från 1445 till 1656 förekommer en lång rad Erssöner omväxlande med namnet Greels utan att släktförbindelserna genealogiskt kan bevisas.
2		Grels Ersson 1630
3	Son	Hans Grelsson (Gregersson) Kyrkvård 1656, död 1686.
4	Måg	Anders Persson, gift 1682, Kyrkvård 1694, död 1725. Hustru Carin Hansdotter död 1742. 3 barn
5	Son	Per Andersson, gift 1716, död 1737. Hustru Magdl. Jonsdotter 1693-1770 3 barn
6	Måg	Jan Jansson 1703-1770, fr Hagelstena (broder till Lippinge B 2) Hustru Anna Persdotter 1718-1798. 6 barn
7	Son	Eric Jansson 1760-1314 Hustru Cajsa Jansdotter 1766 från Säby, Knivsta. 3 barn
8	Son	Eric Ersson 1798-1865 Hustru Charlotta Matsdotter 1805- från Lagga. 3 barn
9	Son	Eric Gustav Eriksson 1834-1924 Hustru Charlotta Ersdotter 1845-1910, fr C:2 4 barn
10	Son 1	Carl Vilhelm Eriksson 1865-1907 Hustru Emma Andersson 1870-1959 barn Gerhard och Nils Eriksson, Knivsta.
	Son 2	Erik Eriksson 1872-1910 Hustru Anna Karlsson 1881-1955 från Fellingsbro 4 barn
	Son 3	Gustav Eriksson 1875- Hova Hustru Selma Söderström, från Tarv

Skäggesta släkt B		
1	Måg	Per Jansson 1693- från Lippinge A:6 Kyrkvård Hustru Cath. Andersdotter 1701- från A:4 ovan. 7 barn
2	Son	Mats Persson 1736- (ej bosatt i Skäggesta)
3	Son	Olof Matsson 1759- Hustru. Cath. Carlsdotter 1750- 3 barn (varav Carl f. 1790 son blev präst)

Skäggesta släkt C		
1		Olof Andersson 1769- från Lippinge A 9. Hustru Greta Persdotter 1769-1326, från Danmark. 6 barn
2	Son	Eric Olsson 1803-1857. 12-man. Hustru Cath. Larsdotter 1805-1892, från Vassunda, 2 barn

Årby

1 1/2 mantal, 155.4 har, varav 54.5 åker.

Gården har troligen tillkommit genom avsöndring från Skäggesta, och nr 2 från nr 1 genom arvsutbrytning före 1550. Nr 1 delades sedan mellan son och måg (A:6 och A:8 nedan) i 2 lika delar och nuv. Johanssonska gården tillkom. Den äldre på sin tid så stora och ståtliga mangårdsbyggnaden där torde ha uppförts av Kyrkvärden A:8 omkring 1770.

Barnen till A:6 och A:7 stämmer 1777 sin avlidne fasters man (A:8) med yrkande utfå mera ur Årby nr 1 enär deras far godkänt

gården delats lika mellan honom och systemen Anna (gift med A:8) mot eljest enligt lag (till 1845) att syster ärver hälften mot broder. Målet gick till Hovrätten men godkändes ej. Den till halva sin längd bevarade gamla mangårdsbyggnaden å Janssonska gården är från början av 1700-talet och säkerligen uppförd av Kyrkvärden A:5. I Årbyån hade byn liksom prästgården fordom en skvaltkvarn, och på berget ovanför byn på 1800-talet en liten väderkvarn.

OBS! De fyra första i följande uppställning utforskade sedan byarnas släkteregister upprättats.

Årby släkt A		
		"Nicklis i Aarby" 1409
		Olof Larsson bortbyter en gård i Säby mot en dito i Berga. 1412
		Nickliss Botholsson är 12-man,
		1493 Eric Botholsson är 12-man.
1		1589 Eric Andersson. Länsman.
2	Son	Grels Ersson (1617)
3	Son	Eric Grelson (Gregersson). 1640. 3 barn
4	Son	Anders Ersson 1670 (en son Eric blev kanngjutare i Stockholm och tog sig namnet Oldenburg).
5	Son	Per Andersson, 12-man, Kyrkvärd, död 1744. 2 barn
6	Son	Per Persson 1712-1775. Hustru Kerstin Jansdotter 1704-1780 4 barn
7	Son	Johan Persson 1747-1739 Hustru Maja Carlsdotter 1756-< från Vittinge

		3 barn
8	Måg	Jan Jansson (till A:5) 1712-1783. Häradsdomare. Kyrkvård Hustru Anna Persdotter 1723-< från Vickeby 9 barn
9	Måg	Jan Persson 1735-1807. 12-man, från Tagsta A:2 Hustru 1:Alina Jansdotter 1748-1768 1 barn Hustru 2: Maja Jansdotter 1759-1811, från Danmark, (deras son Anders f. 1775 blev Kyrkh. i Giresta, död 1867 96 år gammal och då Ärkestiftets äldsta prästman. "Var en stilla och fredsälskande man, som hade en mycket tilldragande yttre personlighet med milda regelbundna drag, vardan Ärkebiskop Vingård kallade honom en verklig Johannestyp", skriver Herdaminnet. Hans syster Stina f. 1769 är stammomoder för slakten Eklöv i Alsike och farmors-farmor till Montör Åke Eklöv)
10	Son	Jan Jansson (till nr 9) 1771-1811. Hustru Stina Andersdotter 1778- från Tuna D:1, gifte 2. 4 barn
11	Son	Anders Jansson 1801-1867. 12-man. Hustru Maria Persdotter 1804- (se Ekeby och Per Persson från Alunda). 4 barn
12	Son	Johan Andersson 1854-1912. Hustru 1: Ulrica Andersdotter 1852-1865, från Tuna B:2 gifte 1. Hustru 2: Föreg. syster Johanna 1842- 4 barn
13	Son	Johan Edvard Jansson 1869- Hustru Eona Carlsdotter 1871- från Tagsta A:5.

Årby släkt B (Lillgården)

1		Jan Jansson 1804-1856 (son till Årby A:10 ovan). Hustru Maja Greta Ersdotter 1805- från Lagga.
2	Måg	Jan Erik Andersson 1857-1915, från Lagga. Hustru Kerstin Jansdotter 1856-(Lillgården) 4 barn
3	Son	Oskar Eriksson 1866- Hustru Albertina Johansson 1869- från Vidbo. 1 barn
4	Dotter	Märta Eriksson

Årby släkt C

1		Olof Matsson 1742 - från Lippinge A:8 (ej bosatt i Årby) Hustru Anna Nilsdotter 1747 från Skäggesta
2	Son	Nils Olofsson 1781-1867, 12-man, Kyrkvård. Hustru Greta Ersdotter 1786-1866, från Tuna A:2 gifte 2. 4 barn (varav Stina f. 1817 moder till prosten Johan Fransson i

		Söderbykarl)
3	Måg	Johan Olsson 1816-1865, från Stavby. 12-man. Hustru Johanna Nilsson 1820-1910. 5 barn
4	Son	Frans Jansson 1848-1922. Kyrkvärd. Hustru Matilda Andersson 1851- från Håtuna. 4 barn.
5	Son	John Jansson 1881-

Prästgården

Efter 1708 2 mantal. Areal 255.5 har, varav 88 åker,

Byn hette alltså under medeltiden Berga och har bestått av minst 4 men tänkbart 5 gårdar. Av för anledning gravfält saknas har försök till förklaring lämnats där Skäggesta beskrives. Allt nog skattlades prästgården 1708 och taxerades till 32 2/3 öresland. Årligt utsäde 32 tun. och fanns äng till 96 lass hö. Skatten blev 78 daler 4 öre, men ingår bland prästens förmåner. Nu förefaller angivna utsädesmängden misstänkt liten för nära 33 öresland jord som enligt min beräkning bör bli ca. 105 tunnland. Men 32 tun. räcker blott till 65 tunnland. (hälften trädades). Enligt kartläggningen 1903 bestod prästgården då av 176 tunnland åker sant 7 tunnland naturlig äng. Den samtidigt med skattläggningen 1708 upprättade kartan utvisar (med undantag av torpen Plöje och Myran) praktiskt taget samma åkrar som nu. Naturliga ängen för de 96 "lassen" hö är huvudsakligen det som nu är uppodlad äng söder om landsvägen mot Årby och ungefär 15 tunnland. Detta lagt till ovanstående 65 gör endast 80 tunnland, och de efter 1708 uppodlade Plöje och Myran kan naturligtvis inte vara 96 tunnland. utan på sin höjd 50, varför min beräkning 105 tunnland åkerjord och 15 äng 1708 är rimligare.

Enär uppodling av mark å prästgården har skett i minst samma takt som å andra gårdar, bör upplysas prästen hade s.k. "frihetsår" - och vid avflyttning eller dödsfall fick prästen eller arvingarna taga avkastningen av nyodlingen många år framåt eller löstes dess värde av församlingen eller efterträdaren. På uppdrag av Alsike kyrkoråd har Eric Schalling gjort en utredning angående prästgårdens "rättsliga natur" daterad 12 jan 1937. Enär denna utredning ej är så allmänt tillgänglig samt i vissa delar ej så lättläst, följer här ett utdrag, kompletterad med resultatet av egna forskningar och slutsatser därav.

1200-talets början.	Alsikebönderna har anskaffat en gård åt prästen på drygt 1 markland (10 öres 2 örtug). Så stora var ej många bondgårdar den tiden varför tänkbart det var 2. Traditionen prästgården fått mark från Skäggesta och Rikebasta kan vare sig bestyrkas eller bestridas i annan mån än vad nedan förmäles 1420, 1630 och 1665
1288	giver så Ärkebiskop Bossom i sitt testamente 1/2 markland i Berga till underhåll åt Alsikekyrkans präst. Hade prästgård inte funnits förut hade detta säkerligen framgått av testamentet. Detta framgår även av taxeringen 1331 då prästgården är 14 öres 2 örtug och Bossoms gåva ju var 4 öresland
1327	Finvid Nilsson testamenterar 6 öresland i "Biaerby" till Sko kloster där han väljer sin grav.
1392	hölls ett råfsteting i Berga, Alsike. Se "På ting och Stämman"

1396	på herredag i Nyköping beslöts att alla skattegods som "undan skatt blivit gången" skulle återgå till givaren heller hans arvingar och åter bli skatte. Med anledning därav indrogs 1409 en jord (gård) i Berga om 4 öresland 1 örtug, samt en jord om 2 öres 2 örtug 4 pl. (se även art. Kyrkoreduktionen 1409)
1396	på herredag i Nyköping beslöts att alla skattegods som "undan skatt blivit gången" skulle återgå till givaren heller hans arvingar och åter bli skatte. Med anledning därav indrogs 1409 en jord (gård) i Berga om 4 öresland 1 örtug, samt en jord om 2 öres 2 örtug 4 pl. (se även art. Kyrkoreduktionen 1409)
1412	byter Sko bort sin gård i Berga med Olof Larsson i Årby mot en gård i Säby, Vassunda. Som Larssons gård dock var 2 örtug mindre behöll Sko detta. Som visar sig ...
1420	då på ting i Odensala prästen i Alsike frändömes 2 Örtug som han olovligen slagit under sig och tillhörande Sko. Dessa 2 örtug (drygt 2 tunnland) var naturligtvis inte en särskild åker då utan en viss del av f.d. Berga nr 3 prästen vägra betala avrad för, men är ganska troligt prästen och Rikebasta (som ägdes av Sko) nu gjorde en sämjedelning på så sätt att Rikebasta fick disponera det skifte som ligger närmast Rikebasta och än i dag kallas "Munkåkern". Bytet 1412 har ej uppmärksammats av Schalling av vad anledning vidlyftiga spekulationer måst göras av honom ang. bytet 1551 och 1630 liksom varifrån all jorden kommit.
1538	prästgården anges nu till 18 öres 4 pl nr 1 och 2 hade alltså vid nyskattläggningen 1530 höjts med 3.2.4 öresland. Till detta ägde Alsike kyrka Hagelstena nr 2 och Skäggesta nr 2 samt en "urfjäll" i Hagelstena nr 1 som gav 2 tun. säd i avrad. Dessa jordar indrogs av Gustav Wasa 1540-50.
1543	finns i Berga utom prästen en skattebonde Erik som hade 7 öres 2 1/2 örtug jord. Denna är borta 1551 genom att ...
1548	(Gustav Wasas registratur): "Kyrkopresten i Alseke, H:r Olof Clementis, med två bönder, der av Socknen, Erik Ingemundsson i Hagelstena och Måns Olsson i Alseekeby, Hafwa waret för oss, och på mening Socknes wegna, ter sammanstädes låter forstå, on teras Prestbol, att tet är fast för swagt, så at Presten ter upå, icke fullsattes wara kan, med mindre honom någon skattejord, som ter inne med Prestehemmanet, i åker och äng inneligger måtte wara tillagt." Och giver sin fogde order giva dessa skattebönder jord av de hemman som före kyrkoreduktionen, tillhört Alsike eller Knivsta. "Här må tu retta tig efter, och så beställa, att wi icke här effter ter om bekybrade bliwa". Alltså ord och inga visor på Gustav Wasas kärva språk. Av ordet "dessa skattebönder" framgår att det måste finnas flera än Erik där, eller, jordar ägda av bönder. 1551 synes bytet vara klart för "Eriks" gård eller Berga nr 3 i min förteckning och framgår den ägdes av Årbybönder. De få i stället Knivstas forna kyrkohemman i Vickeby (nuv, nr 2 eller Lauréns gård). Nu säger Schalling att detta byte "givetvis inte får tolkas som ett civilrättsligt, utan att prästen i stället för Kronan fått skatten av den jorden". Varför det? Årbyböndema ägde ju sedan 1412 Berga nr 3 och ännu framåt 1550 satt en bonde där. Inte lämnar de detta med hus och allt för att i så fall få räntan (skatten) från Vickeby nr 2. Den gården blev därtill skatte just 1551 och därmed skatten till Kronan, Dessutom kan den forna bondesläkten i Årby (och Skäggesta)

	<p>spåras just till Vickeby och har sedermera en hel del eljest omotiverade giften och arvsförhållanden ägt rum mellan Alsike och denna by, vilket utvisar att utvandring härifrån en gång skett.</p> <p>Ännu på 1700-talet händer det att bönder eller deras änkor i Vickeby begär att få begravas på "släktens avdelning på Alsike kyrkogård". 1589 klagar prästen Caroli i Alsike hos Johan III att Länsmannen och bonden i Årby Eric Andersson hade skatte jord i prästgården för vilken prästen "led mycken våld och förtret, med många spåtska ord och list", och ber att Länsmannen tilldelas annan jord. Något byte skedde ej förrän 1630, men det visar sig att även om länsmannen 1589 skyltar som ägare, är det ej mindre än 4 gårdar som har andelar, nämligen Ekeby, Lippinge, Tuna storgård och Hagelstena nr 1, och tillsammans 6 öres 2 örtug 4 pl. Dessa jordar kan naturligtvis inte ha uppodlats inom prästgårdens rå och rör inom rimlig tid, utan är helt enkelt en f.d. gård i Berga som med dåtida släkt- och arvsförhållanden kommit under resp. gårdar, men sedan länge utan gårdsbebyggelse och brukats av prästen. Den gården kallar jag nr 4.</p>
1630	<p>fick så "Skäggestaborna" all prästgårdens inventarier för den jorden. Det var:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 häst 6 svin 1 par lakan 2 ston 1 malmgryta 1 bänk 6 kor 1 vepa 1 bolster <p>samt ytterligare ett gammalt täckbolster.</p> <p>Socknen höll förr alltid inventarier åt prästen. Redskap och djur. Inventarium uppgjordes då han tillträdde, och skulle lika vid dödsfall eller avflyttning återlämnas.</p> <p>Prästgården hade därmed fått den storlek den nu har och av vad anledning den sedermera taxerades till 2 mantal och 32 öres, 2 örtug och 4 pl.</p> <p>Enligt min uppfattning har Berga by alltså en gång varit 4 och tänkbart.5 gårdar. Alltså:</p> <ul style="list-style-type: none"> 1 Böndernas tillskott före 1288 12.2.0 2. Ärkebiskop Bossom 1288 5.1.4 3. Berga nr 3 (byte 1551) 7.2.4 4. Berga nr 4 (byte 1630) 6.2.4 <p>32.2.4</p> <p>Vad har då de 2.2.4 öres. jord tagit vägen som tillsammans med nr 5 indrogs 1409. Och Munkåkern? Den 1409 är med säkerhet någon av jordarna i nr 4 som alltså redan i slutet på 1500-talet fanns på olika händer. Munkåkern bör som klosterjord ha tillförts Kronan samtidigt med Rikebasta vid kyrkoreduktionen 1527-50 men i sammandraget för nr 4 fattas just 2 örtug för att bli de 6.2.4 öresland bytet 1630 omfattar, varför det är tydligt även det på något sätt kommit i "Skäggesta-bornas" ägo. Ekeby nr 1 hade nämligen 2.0.6, Lippinge 1.2.0, Tuna nr 1 2.0.2 och Hagelstena 0.0.4 öresland jord i Berga. Dessa "utjordar" i prästgården redovisas på 1550-talet under resp. gårdar men snart nog höjdes i stället gårdarnas örestal (och därmed skatten) med just den jord de hade i prästgården.</p>

	<p>Och det fina i kråksången är att den inte sänktes 1630. Bönderna på dessa gårdar har alltså betalt skatt för Berga nr 4 till 1904 trots "Skäggestaborna" sålde (bytte) bort den jorden 1630. Som framgår där Ekeby beskrives blev bonden på nr 1 varse detta vid storskiftet 1769 men någon rättelse fick han inte.</p> <p>Men utöver Munkåkern, hur ligger det till med legenden prästgården en gång fått mark från Rikebasta? Därom nämner Schalling inget, och inget finnes heller därom i arkiven, som evad det gäller prästgårdarna i motsats till övriga gårdar tack vare prästens och domkapitlets skrivkunnighet innehåller så mycket, och varje tunnland tillkomst efter 1288 vet vi. Det skulle i så fall vara nr 1 eller den första prästgården, men den pekar mera åt runstenarnas Skäggesta.</p> <p>Ett annat uppslag är att på Rikebastas karta 1665 hör både "granhagsplogen" och "Eksängen" till Rikebasta, men är diskret angivet "brukas till prästgården". Såvida ej ett bondförsök av den rätt smidige biskop Emporagrius på Rikebasta på vars. initiativ kartan säkerligen är upprättad, kan tydas äganderätten var tvistig, och åtminstone "plogen" ligger ju onekligen bättre till för Rikebasta. Gränsen mot prästgården går på denna karta spikrakt från Nyvallen till Branshammarssjön, men på Rikebastas karta 1690 liksom prästgårdens 1635 och 1706 är den lika som nu.</p>
--	---

På kartan från 1706 är 3 mycket stora kringbyggda husformationer avritade och liknar en by med 3 gårdar. Den mot Årby är betecknad "nya ladugården" och den mot Rikebasta "gl. ladugården", men som i själva prästgårdens stora fyrkant måste inrymmas en hel del av dess "sju laga hus", är obegripligt vad allt de båda "ladugårdarna" skall innehålla. Kan de vara resterna av Berga nr 3 och 4? År 1695 beskriver kyrkh. Amnelius sin prästgård sålunda:

"fiskwatn till prästgården, är en del af en liten insjö, som icke är fisklig. Och ett litet träsk, hwilket om sommaren merendels med nata

blad och ogräs öwerdraget, halft till prästgården hörande, hwarutinnan finnes ingen annan fisk än Rudor, af aldra smerste eller minsta slaget. (Är Rikebasta träsk). Är och wid prästgården, en liten, gammal qvarn, med små utnötta stenar, som har waret ofärdig, men nu någorlunda uplagat, att man om Wår och Höstetid när stort flöde utur skogen faller, ten till husbehof alenast bruka kan. Men när torra höstar äre, att ingen flod utur skogen kommer, har man af henne ingen nytta".

Rikebasta

2 mantal. 277.2 har, varav 93.1 åker.

Skrevs 1272 Rikaebast, 1276 Rikebastun, 1555 Rijkebast, men även Ryggebasta förekommer. "Sta" fanns alltså inte förr, men -stum har samma betydelse, varför vi stannar för Rikbasts gård. Bast är eljest ortsdialekt för rep eller tross. Bygravfält i den s.k. "pigbacken" öster om gården. En hel del är säkerligen uppodlat.

Skall ett sammandrag göras om det viktigaste som om Rikebasta är skrivet lyder den:

Godset äges 1180 av Konung Knuts Råd, Ragvald, och på 1300-talet av Bengt Johansson Folkunge, även han konungens

råd. 1562 av Arvid Trolle och senare dansken Jöns Split som säljer det till Jacop Friis till Lantwijk i Norge, och han 1592 till Johan III gemål Drottning "Gunill". Alltså hon varav Gunillaklockan i Upsala fått sitt namn. Allt pekar alltså på ett storslaget medeltida gods, men studerar man saken närmare är det en hel del som inte passar in i bilden. Var hade godset sin jord, var låg "slottet" o.s.v. Jordeböckerna från 1550 till 1665 talar inte om något säteri och med undantag av några år omkring 1562 inte heller om någon adel förrän 1627, utan om 2 fattiga f.d. klosterbönder under Sko, men indraget av Gustav Wasa. Deras skatt var endast hälften

mot de större bondgårdarnas, och båda låg i bredd inom vägslingan, Östergården alltså icke i backen söder om Tureberg som gjorts gällande. Där låg ett torp.

När kyrkvärden Anders Persson dör 1648 giver hans arvingar två ännu bevarade ljusstakar av tenn till Alsike kyrka, sant en håv, som dock sedan 1910 varit försvunnen men torde ingått bland de textilier som då deponerades i Uppsala domkyrka. Såväl å ljusstakarna som å en silverplåt på håvens skaft stod: I Rick .Basta.

I . Öster . Gåln . Arfingarna . Hawa . Förärat . Til . Testa.Mente . Efter . Deras . S . Fader . A.P.S. 1648" samt ett bomärke som torde vara Anders Perssons.

Från 1665 kan vi däremot studera hur ett gods och ett säteri bygges upp. Början kan förresten göras med 1627 då ena gården doneras Frans Bernhard Thurn, och den andra 1628 Jakob Seton. Båda gårdarna är på 1630-talet i Henrik Thurns ägo (son till Frans) och 1653 Magnus Gabriel, 1664 Erik Emporagrius.

Han var född 1606 av kyrkh. i Fittja med samma namn. Kyrkh. i Börje är han 1642 då han tillsatte ett kyrkoråd vilket är det första i Sverige, och ej var förordnat i någon kyrkolag. Hovpredikant hos Drottning Kristina 1645. Kyrkh. i Storkyrko försl. 1649. Biskop i Strängnäs 1664, död där 1674. Av Drottning Kristina erhöll han en mängd donationer av gårdar. 1669 utgav han en Katekes varuti han räknade hustrur bland lösören, men blev den sedermera förbjuden. När han en söndag predikade i Storkyrkan (1647) trängde en lektor Presbeckius fram i koret för att mörda honom eller drottningen, men avväpnades och avrättades. Han var gift 2 gånger, varav andra med Ärkebiskop Laurentius Gothus dotter Elisabet.

1667 fick han säterifrihet för Rikebasta och hans son Gabriel har vid reduktionen skatteräntan men som då i stället förlänades Landshövding Olof Tegnér. (Obs. att mellan 1654 och 1714 var hela Uppland ett landshövdingedöme). Han var född i Thegneby i Wists socken, Östergötland, och son till rättaren Arvid Olofsson hos Greve Ture Oxenstierna, som bekostade Olofs studier. Landshövding blev han 1685, död 1689.

Varför jag förmodar Tegnér redan 1686 började uppföra nuv. säteribyggnaden beror på det förhållandet att enär landshövdingarna

förr vanligen bott i Stockholm fanns ingen bostad i Uppsala förrän 1692, och även då av enklaste slaget enär den i själva slottet ej blev klar förrän 1757, men hade Karl XI bestämt att landshövdingarna skulle vara bosatta i sina resp. län. Landshövding efter honom blev hans måg Jacob Gyllenborg. Båda var som bekant drivande krafter i reduktionen, men reducerade tydligen en hel del även för egen räkning, ty åtminstone Gyllenborg ägde även t.ex. Marielund och Vittulsberg.

Att Tegnér 1686 skänkte en ljuskrona till Alsike kyrka har förut berättats. Hans son V. Presidenten Johan Tegnér gav 1699 ett kalkkläde och 1703 ett antependium. Enär de främsta bänkarna i Alsike kyrka var upptagna av den äldre adeln vid Krusenbergs och Kungshamn, och ingen ville flytta på sig, lät Tegnér åt sig uppföra en läktare bak i kyrkan år 1725, men överlät den snart på församlingen, som lät göra en uppgång direkt från vapenhuset, men som mest ungdom samlades där och störde gudstjänsten genom att vrenskas, förtära starka drycker och utsläppa ont väder" igenmurades uppgången redan 1770.

Johan Tegnér hade en son Carl med titeln Jaktjunkare och verkligen bosatt på Rikebasta. Han förekommer ofta i Alsikes protokoll och är självskriven fadder, vid storböndernas barndop. Så fett hade han det tydligen inte trots han även ägde Vrå, ty 1760 lät han åt sig mura en grav frami koret, men betalade aldrig de

60 daler han lovat, varför graven skulle försäljas på auktion, men 1763 fick han i alla fall köpa den gamla fina predikstolen kyrkh. Mathie skänkt 1631 för 3 daler kmt. Han dog 1768.

Hans dotter Maria blev 1770 gift med löjtnant Gottfrid Trawenfelt (se skolfrågan och testamentet 1805) och blir 1771 bosatt å gården. De får 8 barn, varav Beata f. 1782 blir gift med sedermera ryttmästaren Georg Öberg. De i sin tur får vid Rikebasta 9 barn, och som hans arrendator Lars Persson i flygelbyggnaden hade 8, var nog livligt på den gården. Öberg flyttade 1822, men åtminstone 1825 äges gården av en Prof. Carl Trawenfelt. Tegnér's släkt satt alltså på Rikebasta i minst 140 år.

På 1830-talet står som ägare förra arrendatorn Lars Persson, men sedan en Malmerfelt och 1856-61 den mystiska

O.Conor, gift med den stora bildhuggaren Sergels sondotter Fredrique Sergel, men vars egen härkomst är ouppklarad än i dag. Det gick i graven med Fersenska mordet. Fadern var nämligen fosterson till Greve

Axel Fersen och medföljde honom från Frankrike och var allmänna meningen han var oäkta son till Fersen och Maria Antoinette , Ludwig den XVI sköna kejsarinna.. Han blev sedan adjutant hos Karl XIV och var det på Drottningholm Rikebastas O.Conor föddes 1830.

Efter honom Rydberg (Klockare i Knivsta) , och efter honom så där 15 ägare till 1910. De flesta endast skogsskövlare och typiska representanter för den kategori som efter adeln blev godsägare utan ett öre vid köpet, men väl sedan de gjort konkurs några gånger. När Asplund-Lindström gjorde det, drog de med sig en hel del liknande saftiga affärsbekanta och självmord. Själv rymde Asplund till Amerika. Omkring 1910 gick ej längre att mjölka ur mer av den skövlade gården och skogen, varför den under patriotiska ritualer sattes på A/B och styckades till egnahem på livstids avbetalning och skogen till Knivsta sågbolag. Samma omdöme gäller om Ekeby och Vrå och förresten de flesta av de forna adelsgodsen.

I "Hem och Bygd" 1951 berättar vännen K. G. att hemvärnet en gång skulle samlas i "Pigbacken" - en gammal samlingsplats för annat ändamål - men blott en enda hemvärnsman hade hört det namnet. Även om det har med flickor och älskog att göra, har den dock icke direkt fått sitt namn av att dylika kunde träffas där, utan har en långt mera tragisk historia så lydande:

Tuna

2 1/2 mantal. 322.2 har, varav 110.2 åker.

Denna märkliga by med dess båtgravar behandlades något i inledningen. Vad namnet beträffar anser Prof. Sahlgren (UNT julnr. 1940) det vittnar här tidigt var ett viktigt kulturcentrum, och bodde där "väktaren av den heliga tempellunden". Och Prof. Sune Lindkvist att alla Tuna jämte Husby gårdarna är i Mälardalen nära knutna till hundarets mötesplats, i första hand för handel, och grundats under romersk järnålder 0-400.

Gården skrives 1382 som nu, 1442 Tunon, 1488 och 1585 Tunna, men även Tunbo och Thunbo förekommer. Tun eller tunet är ju

Två pigor vid Rikebasta var förälskade i samma dräng vid Alsike prästgård. I backen halvvägs dit där de varandra ovetande brukat träffa sin vän fanns en dag båda flickorna döda omfamnande varandra. De hade gemensamt begått självmord, och båda var i grossess Enligt den tidens sed skulle självspillingar begravas å norra sidan om kyrkan för att ej kunna kravla sig upp när kyrkans murar rämnade på den yttersta dagen. De skulle ju ramla åt norr. Men sockenborna lade sig emellan att de fick jordas där de påträffades, alltså i Rikebastas forna gravbacke. Där reste sedan ungdomen ett stort träkors och smyckade graven med blommor varje sommar.

Detta enligt sägnen som de gamla berätta för 40 år sedan, samt att korset sedermera, utbytts mot en sten. Den är välkänd än i dag och stod ännu för några år sedan på sin forna plats men släpades då några m. åt sidan enär den hindrade B.U: s skördetröska

Att flickornas bråda död i likhet med de 7 ungdomarnas drunkning vid Morga torde ha djupt upprört befolkningen är tydligt, men enär ingendera händelsen kan verifieras i Alsikes kyrkböcker eller andra skriftliga källor, är med säkerhet båda händelserna medeltida, eller i varje fall före 1650.

Ang. Gustav Cederströms uppgift att religionsstiftaren Erik Janssons maka (sektens heliga jungfru) härstammade från Rikebasta se art. "Erik Jansare och Mormoner". Att den store skådespelaren och teaterdirektören Allan Ryding var dragonson från Rikebasta. vet ni väl.

eljest vår gamla benämning å gårdstomten. Under medeltiden 4 gårdar delades Uppgården omkring 1770 i 2 (är de efter laga skiftet utflyttade) och på 1860-talet inköptes Vestergården till Mellangården.

Att upprätta ett släktregister över Tunagårdarna är synnerligen komplicerat på grund av alla Jan Ersson och Jan Andersson. Det fanns en tid 3 st. bönder Jan Ersson och alla födda 1781, och för att skilja de.3 åt har prästen i en kladd försökt med ordet "jumbo". Eljest trodde jag det hörde till 1900-talets idrottspråk.

Och att en bonde som A:2 Eric Jansson gifter

sig 4 gånger är han ensam om i Alsike den tid kyrkböcker förekommer. Konsekvent alltid med en yngre, så den sista var 32 år yngre än han själv, och med henne får han 1806 som 71 år gammal dottern Brita, stammoder för släkten Mellin.

När bonden D:1 gifter om sig 1792 med en flicka från Hammarby, Danmark, visar det sig hon som faddrar hade: Med. och Botanis Prof. Carl von Linné, Vålboren Fru Archiatrinnan

S/S von Linné samt fröken Stina von Linné. Namngivas bör däremot inte den bondgumma åt vilka Alsikeborna för snart 100 år sedan hade omåttligt roligt. Detta av den orsak hon efter ett bättre julkalas i Tuna som pågått hela natten med glögg och muntrationer skulle som vanligt mjölka korna, men av någon oförklarlig anledning satte hon sig hos tjuren, med påföljd hon hamnade på dynghögen och även blev låghalt på kuppen.

Tuna släkt A (Storgården)		
1		Jan Ersson 1709-1778, 12-man, Kyrkvärd, från Tuna C:2. Hustru Marg. Ersdotter 5 barn.
2	Son	Eric Jansson 1755-1817 Hustru 1: Anna 1745-1778, Hustru 2: Stina Jansdotter 1755-1791. 2 barn, Hustru 3: Brita Persdotter 1759-1795. från Erentuna. 1 barn. Hustru 4: Anna Ersdotter 1767 - från Vassunda, (Obs årtalen avser födelse och dödsår),
3	Son	Jan Ersson 1781-1828. Hustru Maria Norberg 1796- 5 barn, varav Maria f. 1816 gift med soldat Ek, Ekeby (Eklöv)
Tuna släkt B (Storgården)		
1		Lars Persson 1770-1852. från Alunda Hustru: Anna Boström 1775- 8 barn,
2	Måg	Anders Ersson 1800-1860, Kyrkvärd, från Tuna H:2 Hustru 1: Maria Larsdotter 1803-1838 7 barn, Hustru 2: Maria Ersdotter 1819-1898, från Knivsta 10 barn, varav Fredrik f. 1858 sedan bonde i Tagsta och står för en stor del av min berättelses muntliga utsagor om Alsike fordom. Gustav f. 1826 i gifte 1 tog sig namnet Wahlström, och var en av de första som genomgick Ultuna lantbruksskola tillkommen 1848, och var vid sin död 1863 Inspektor vid Krusenbergs, En son till honom var Disponent Walström vid Bayerska bryggeriet f. 1856, död 1916.
3	Son	Carl Albert Andersson 1835-1908. Hustru: Johanna Andersdotter 1858-1911. från Årby A:11. 5 barn,

Tuna släkt C (Mellangården)		
1		Bengt Persson, död 1694,

		5 barn.
2	Son	Eric Bengtson, gift 1702, död 1757. Hustru Anna Jakobsson. 5 barn,
3	Son	Bengt Ersson f. 1702, gift 1755. Hustru Kerstin Jansdotter från Morga, 1 barn
Tuna släkt D (Mellangården)		
1		Anders Jansson 1742-1809. från Husby socken Hustru 1: Greta Ersdotter död 1791 5 barn. Hustru 2: Brita Larsdotter f. 1764, från Danmarks socken
2	Måg	Nils Larsson 1787-1860. Kyrkvård, från Klev Alunda. Hustru: Änkan Stina Andersdotter (se Årby A:10) 4 barn.
3	Son	Lars Fredrik Nilsson 1815-1895. Hustru: Anna Charl. Mårtensdotter 1816-1891. från Håtuna. 5 barn.
4	Son	Carl Larsson 1845-1891. Hustru: Edla Eriksson f. 1846, från Husby-Erlinghundra 2 ? barn
5	Måg	Efraim Julander
Tuna släkt E (Uppgården 1)		
1		Jan Jansson 1740-1780. från A:1 Hustru Anna Persdotter f. 1745, från Årby A:6. 2 barn.
2	Son	Per Jansson 1770-1819. Hustru Brita Jansdotter f. 1775, från Knivsta. 5 barn
3	Måg	Jan Persson 1794-1837 (se Tagsta A:4). Hustru Anna Persdotter f. 1798.
Tuna släkt F (Uppgården 1)		
1		Anders Olsson 1801-1850. från Lippinge A:10 son 2. Hustru Brita Ersdotter 1806-1847. från Tuna A:2 gifte 4. 1 barn.
2	Son	Johan Andersson Mellin 1829-1869. Hustru Johanna Öhrn 1851-1887, från Vassunda 3 barn.
3	Son	Johan Albert Mellin 1869- Hustru Lovisa Pettersson 1864- från Odensala. 5 barn.
4	Son	Gunnar Mellin 1890-

Tuna släkt G (Uppgården 2)		
1		Anders Jansson 1747-1805. från Tuna A:1. Hustru Änkan Magdalena Christiansdotter 1744-1778. från Vassunda. Hustru 2: Stina Ersdotter 1765- från Funbo. 8 barn,
2	Måg	Anders Andersson 1796-1855. från Vassunda. Hustru Ulrica Andersdotter 1796- 2 barn.
3	Son	Johannes Andersson 1855-1865. Hustru Johanna Persdotter 1851-1905. från Vassunda. 2 barn,
4	Son	Jan Fredrik Johansson 1861-1958. Hustru Gerda Carlsdotter 1866-1895. från Tuna B:5 5 barn.
Tuna släkt H (Vestergården)		
1		Jan Andersson 1711-1769. Hustru Karin Andersdotter död 1769. 5 barn.
2	Son	Eric Jansson 1751-1808. Hustru Cath. Ersdotter 1765- 1 ? barn.
3	Son	Anders Ersson (se Tuna B:2).

Krusenberg (Alsike by)

3/4 mantal. 1.012.5 har, varav 287.4 åker.

Säges fordom ha legat närmare sjön och kyrkan, men detta är endast en upprepning av gamla reseskildringar att Alsikeby och gästgivargård låg "nära kyrkan". Sant att på grund av byns gravfält ligger i backen invid sjön antages även byn fordom legat där. Detta styrker i stället den inte legat där. Byn har naturligtvis tillkommit först och gravfältet sedan, och dels av estetiska skäl, och dels eldfaran när liken brändes, förlades gravfälten aldrig in på knutarna.

Kartan från 1635 visar att av de 9 gårdarna låg 4 i nuvarande trädgården vid gästgiveriet och 5 i rad på andra sidan vägen. Raden är dock för fin att vara de äldsta gårdstomterna varför kan tänkas den äldsta byn som anses ha legat mellan Smedstorp och Mellanbo en gång helt brunnit ned. I "Förr och Nu" årgång 1878 läser jag: "Vid Alsike kyrka låg fordom en gammal ful Uppländsk bondgård, den kom 1640 i Krigskommissariens Johan Cruus ägo, som förvandlade det till ett präktigt

Herresäte."

Jovisst. Byn var säkerligen inte fulare än alla andra Uppländska bondbyar den tiden, snarare tvärtom. I alla händelser blev den inte vackrare i Kruus ägo. De flesta husen fick nämligen stå kvar så länge de höll ihop och de gjorde de 4 söder om landsvägen till 1693 och raden norr om landsvägen i ytterligare 50 år men degraderades till torp med de lättfattliga namnen Ettan, Tvåan, Trean o. s. v. och är misstänkt om inte 2 står kvar än i dag, nämligen stugan mitt för gästgiveriet och Smedstorp.

Eljest är Berghagen och det nu försvunna Nästorp ett par av de 1693 utflyttade då gästgiveriet byggdes, och låg Nästorp strax NV om Berghagen där nu den strålande utsikten mot Sko slott. Det "präktiga herresätet" började Kruus änka uppföra 1648 på den stora holmen vid sjön, till vilken Alsikeböndernas beteshage det då endast fanns en jordbanke vid Moran. Allévägen har tillkommit långt senare, och lagd på en

vintertid ditforslad 600 m. lång timmervälta varpå lades ris och ofantliga mängder grus från Fredrikslund, men före Mälarens reglering steg dock vattnet ofta över vägen. Alsike by omtalas första gången 1303 då ett råfsteting hölls där. Sedan 1318 och 1419 o. s. v.

1651 byter fru Kruus åt sig hela Morga by. Senare Tuna storgård, Gredelby, Lippinge, Årby m. f. l. År 1696 eller först 10 år efter reduktionen kom Krusenbergs behandling, och av den sirliga brevväxlingen som pågått några år framgår att den minsann inte skedde under bryska former. Och resultatet blev att Brita Kruus på sätt beskrivits där reduktionen behandlas, fick behålla Krusenberg. Av denna framgår även att några av de gårdar hon bytt bort mot Alsikes sedermera visade sig vara "improbera" d.v.s. ödeshemman Kronan inte fick någon skatt utav enär bönderna för länge sedan "lupit sin kos".

Efter slottets brand 1717 fanns ingen ägare bosatt på Krusenberg förrän 1801 eller möjligen 1787 då nuv. inspektorbostaden uppfördes, och Alsikes födelseböcker som finnes bevarade från 1681 anger ingen av adel född på Krusenberg på 165 år förrän Gustav Cederström föddes där 1845, och är det först i slutet på 1800-talet man kan tala om storjordbruk enär gästgiveriet i 200 år var kronogård och på hela 3 3/4 mantal. även om ägaren till Krusenberg i första hand var åbo. En bouppteckning från 1728 efter Brita Horns död visar visserligen att då fanns 11 hästar och 21 oxar, men vilken jord alla dessa dragare skulle bruka är obegripligt, enär förutom gästgiveriet fanns 16 torp som alla hade jord och för dessa gjorde 2-3 dar i veckan, och Morgagårdarna arrenderades av bönder.

1740 fanns följande torp: Moran, Qvarnhammaren, Udden, Mellanbo, Bergendal, Smedstorp, Tredjetorp, Fjärdetorp, Dammen, Nyvreten, Nästorp, Berghagen, Kocksan, Nytorp, Källvreten, Pottmyran, Nybygget, Övertorp och Kolboda. Staffansberg tillkom i början på 1800-talet och Moralund 1870.

Att bönderna i den gamla Alsike-byn spökade vid bänkdelen 1694 framgår av denna, men långt senare återfinnes dess avkomlingar i torpen. Namn som Siffer, Ragvald, Stephan, Björn, Anund o. s. v. är desamma som när byn 1640 gick under och säkerligen varit

sedan byns tillkomst, och man kan likt Albert Engström då han besökte Zorn i Mora och försökte härma dala målet säga: "att det smaka blod och hedendom i munnen när jag försökte härma det".

Krusenberg var i släkten Kruus ägo från 1640 till 1782 genom:

1640-1644 Johan Kruus.

1644-1661 Hans änka Karin.

1662-1719 Deras dotter Brita, gift med Jacob Lilichök.

1720-1728 Brita Kruus dotterdotter Brita Bjelke.

1728-1754 Hennes efterlämnade make Karl Gustav Bjelke (Salsta).

1755- 1781 Bjelkes son Fredrik Sack.

Därefter följde:

1782-1795 Eric af Wetterstedt.

1796-1818 Per Rudbeck.

1819-1840 P.G. Ugglas, Forsmark,

1841-1892 hans måg Carl Cederström.

1892-1920 son Emanuel Cederström.

1920- adoptivdotter Signe Melander

Släkten Cederström adlad 1684. För "faderns förtjänster". Denne var biskop Carl Carlsson i Strängnäs, född 1640, död 1708. 12 barn i 2 giften. Enligt Årkestiftets herdaminne var biskopen ganska girig, och hade en sådan mängd silversaker uppstaplade i ett valv, att prostinnan Gangia när hon av en händelse en gång kom in i valvet, dåna av förundran. En familjetradition omhuldad än i dag är att biskopen var son till Karl X. En förväxling synes ha skett med Karl IX naturlige son Carl Carlsson (Gyllenhjelm).

Son Olof, Riksråd och med i kalabaliken i Bender. 18 barn i 2 giften och bars till graven i Solna kyrka 1745 av 12 söner. Son Claes f. 1726, död 1778. Överste. Son Olof f. 1764, död 1855. Amiral. Son Carl f. 1804, död 1892. Son Emanuel f. 1848, död 1920 (samt Gustav och Karl).

En överste Bror Cederström gift (1898?) med skådespelerskan Ellen Hartman. Hans syster Märta först gift med de Geer på Lövsta och sedan General Linder. En annan med Edwards Perssons "Hennes nåd friherinnan Coyet". på Torup och vanligen kallad Skånes okronade drottning. Framlidne Prins Oskar Bernadottes

maka Ebba Munck moder hette Cederström. Greve Carl Bernadotte på Frötuna gift första gången med en dotter till General Linder. Flygbaronen Cederström gift med författarinnan Marika Stiernstedt.

En katt bland hermelinerna slank in i släkten 1897. Det var den lilla flickan Signe f. 1895 i stugan Rappaklös vid Krusenberg av statkarlen Hilmer Johansson, vanligen kallad "tummeliten" för att han var så lång. Johansson dog 1897 efterlämnande hustru och 6 små barn. De flesta upptogs i orten som fosterbarn och Signe av Baron Emanuel Cederström som senare under namn av Fröken Ström adopterade henne och ärver hon Krusenberg 1920. Godset säger vi i dag är värt 5 miljoner. Detta är ett levnadsöde jag ej kan underlåta .att relatera. Fru Melander får ha överseende.

Emanuel Cederström bör i en hembygdsbeskrivning erhålla några extra sidor. Detta på grund av en livslång samlargärning av fornsaker, antikviteter och allmogeföremål. I vårt aktuella fall då närmast det som kommit från Alsike och kringliggande socknar. Därtill finnes större delen bevarat. Antingen på Krusenberg, eller evad det gäller fornsaker i museet för dylika i Uppsala (Gustavianum) , och vad allmogeföremål, kläder o.dyl. i Nordiska museet men även Upplandsmuseet. Och ej nog därmed. Hans ofantliga mängd anteckningar om Alsike fordom och då framförallt om Krusenberg med underlydande gårdar, tidningsurklipp m.m. överlämnade han till Landsarkivet i Uppsala eller Universitetsbiblioteket (Carolina) , och därmed tillgängliga för forskare.

De omfattar omkring 20 bortåt 1 dm tjocka volymer eller buntar i stort folioformat, och får jag erkänna det inte är litet jag knyckt ur dessa volymer. Katalog över deras innehåll märkt "Cederströmska släktarkivet" finnes i Landsarkivet. Den "Katalog över samlingarna på Krusenberg" han själv upprättade vartefter den tillkom, finnes däremot på Krusenberg, och har godhetsfullt ställts till mitt förfogande av Fru Melander. Denna dyrgrip är så märklig ur hembygdsynpunkt att några utdrag må tillåtas.

Född 1848, död 1920, började Cederström redan 1872 att vandra omkring i Alsike, Sko, Vassunda m.fl. socknar och uppleta antikviteter, men besökte även Uppsala och Stockholm med dess antikvariat och

lumpbodar, samt synes närvara på alla auktioner där något intressant kunde väntas. Som ungarl hela sitt liv anslog han före 1890 ej så mycken tid till något visst yrke, men blev 1882 föreståndare för Oskar II konstsamlingar, men begärde avsked 1885. Något senare ser vi honom ordna samlingarna på Sko, och 1890 blir han "Disponent" å Krusenberg (varunder den tiden hörde Fredrikslund och Kungshamn) och efter faderns död 1892 alltså ägare av Krusenberg.

Som sådan dominerade han och brodern Carl på Fredrikslund-Kungshamn Alsikes kommunala liv under 25 år. Han var bl. a kommunalnämndens ordf. en lång följd av år, ledamot av taxeringsnämnden och landstingsman. Kyrkorestaureringen 1910-11 tillkom på hans initiativ och direktiv. Alla äldre Alsikebor minns hans besök i gårdarna och hur han då kröp på vindar och i skrubbar och letade. Nu är tydligt han i sin katalog endast antecknat sådant han ansåg värdefullt bevara. Allt annat och dubletter har han säkerligen sålt omgående.

Som ung var han mycket folklig och skojade friskt med bondgummor och pigor, men stramade till åtskilligt på äldre dar, och framgår av katalogen det huvudsakligen var hos torpare och statkarlar med bondepåbrå han gjorde sina fynd. I Alsike icke minst i fattigtugan. Inköpspriset är icke angivet, men evad det gäller Alsike vet vi det var mycket obetydligt eller inget alls. Ville han bära hem skräpet så fick han. Däremot är angivet vad han fick vid försäljningen vilket egentligen endast skedde 1911 och 1916 på auktion hos Bukowskis, och vanligen är köparen angiven. Här följer som provkarta ett urplock vad Cederström kunde finna i Alsike och kringliggande socknar. Men tro nu inte för det att dessa saker funnits kvar om ej Cederström kommit. Omkring sekelskiftet översvämmades landsbygden av "judar" som skrapade rent vad Cederström lämnat.

Första året eller 1872 inköptes 58 föremål. Från Alsike märkes bl. a en muskotrivare av elfenben och 2 selpinnar av utskuret älghorn av dragon Ryding vid Rikebasta. Rivaren sålde han 1916 för 131 kr. Av torparen Abrahamsson i Lövhagen köpte han kaveldon med årtalet 1725 och initialerna A.H.S.

I Vassunda köpte han en stol och en "melon i naturliga färger, liggande på ett marmorerat fat, Mariebergs" av en torpare under Ekhamn. Stolen sålde han 1916 för 201 kr. och

melonen för 1.000. Vidare ett skåp från Branshammar, sålt 1916 för 1.250 kr. och av en bondhustru i Edeby en gravyr "Le Billet douse", såld 1911 för 520 kr. I Lagga en stenmejsel vid Olunda Oppgård, och av en bonde i Pustnäs, Danmark, ett tennfat från 1645 och med 2 adelsvapen. 1875 ett träbessman med årtal 1778 av torparen Persson i Moran, och av "Erik Jans Mor" i Nyvreten, Krusenbergs, en Julkuse och Julkaka. Dessa skulle under hela julen ligga på julbordet, dock utan att förtäras, därefter uppläggas i taket att torka till våren. Första dagen bonden körde i åkern skulle karl och häst äta därav, så blev god äring det året. Från Kyrkvärden Lars Nilsson i Tuna köptes ett hänglås, och från Vickeby bl. a 2 stenyxor.

1874 ett förkläde av en kringvandrande Ungersk Zigenare, och fick han vid Tagsta ett runstensfragment. Vid Källareten av fru Hansson en julbock. I Lagga av en bonde i Högby en "fällgaffel" som tillhört Riksdagsman Lars Samuelsson i Årby. I Vassunda 2 brännvinsglas på hög fot av Häradsdomare Björkman i Skålstå. I Knivsta av bonden Erik Jansson i Tarf ett skulpterat skrin av ek, kaveldon och ett hänglås, och vid Thorslund ett vägglusbråde. Av Mor Mellin i Tuna Alsike en ljusblå bindmössa, och likaså en ljusblå av torparmor i Lövhagen, och av mor Hansson i Källvreten en halmkrona (nu i Nordiska museet) . Från Årby en spegel med glasram. Vidare grävde han ut en gravhög i Gästgivarens hage i Alsike och fann bl. a en lerkruka innehållande ben och aska, smycken av brons och järn, glaspärlor, benkam och en brynsten.

1875 köpte han en "nyckelhärspa" i Vendel, och fick av barnmorskan fru Eriksén i Alsike ett medikantglas, samt tog han rätt på ett dörrbeslag från Alsikes kyrka forna kyrkport. Av bonden Samuel Larsson i Kragsta en vindflöjel märkt 1743, och vid Örby i Vassunda en kniv och gaffel med silverskaft i gemensam läderslida , märkt 1792, samt "frälsaren på korset med qvinnor vid dess fot, omgiven av pinoredskap" allt skuret i trä, inom ett glasrör. Köpt i Lill Örby, Vassunda. I Lövhagen Alsike ett blyinfattat fönster som sades ha tillhört den forna tingsstugan i Alsike by och en brännvinskagge märkt 1785, samt av kyrkvaktaren Eriksson i Rödbo ett träsnitt "Bondelyckan".

1876 märkes 2 större ljuskronor av tenn, stämplade Uppsala 1780, köpta av en tenngjutare i Stockholm, som köpt dem från

Vassunda kyrka. I Olby Östervåla ett fat med svenska riksvapnet. Tillhört Drottning Kristina. Sålt 1916 för 1.510 kr. Köpare Göteborgs konstmuseum. I Alsike fattigstuga köpte han en vattenskopa, och av bonden Söderström i Tarv ett skrin av ek, rikt snidat, mitt på locket inom en cirkel initialerna A.K.E.S Anno 1672, . samt ett penningskrin av ek, järnbeslaget, på locket hål för myntens nedläggande. Av sin kusin Thure Cederström ett krucifix (därom se art. Alsike kyrka). En julkrona av bast förfärdigad av snickare Lindbergs hustru vid Krusenbergs, och från fattigstugan en klädhängare, utskuren av ett helt stycke trä med begagnande av befintliga kvistar till krokar.

Av bonden Karl Andersson i Tuna ett skrin av furu med rika beslag, samt från Alsike kyrka medföljde ett dörrlås som fordom suttit på vapenhusdörren. I skomakarhagen vid Fredrikslund utgrävde han en grav och fann bl, a en brynsten och några skeppsnaglar (båtnitar).

Av bonden Per Björkman i Skålstå köpte han ett tennfat, runt med svängda kanter, årtal 1788, och dito ett ovalt från 1780. Brännvinsglas med inskrift "Tack mamma" (nu i Gustavianum) , sängvärmare av mässing med runt lock i genombrutet arbete, färdskrin av furu inlagt med ornerade benbitar, sigillstamp av mässing märkt A.P.S, dito ett med kvinnohuvud, graverat och av glas, infattning i förgylld brons. Dessutom en stake av järn för vaxljus, en dosa av förgylld mässing, rund, med graverade sirater å sidor, lock och botten, en lykta av järnbleck, och till sist en hagelformare av järn.

1878 köpte han av dragon Ryding Rikebasta ett porträtt av en ung man målat av Elias Martin. Sålt 1916 för 855 kr. Av Lars Nilsson i Tuna ett skrin av bok, rikt järnbeslaget, nyckelhålsskylten i form av en sköld med krona över. Hade kommit från Edeby i Vassunda. Av skraddare Lundgren i Svanängen en silvertumlare på fot med grepe, i botten Fredrik I: s 10 öre av 1740. Årtal eljest 1784.

1882 från Tuna soldattorp en nyckel av brons från medeltiden, och av snickare Lindberg vid Krusenbergs en medaljong skuren i elfenben. Såld 1911 för 275 kr. Från Alsike kyrkogård kom 2 smidda järnkors fastsatta på träpålar, den ena med flöjlar, och i Gävle köpte han ett porträtt av en ung man (miniatyr). Sålt 1916 för 4.100 kr.

1884 fick han som gåva av fröken Ellen Nyblom i Uppsala emottaga en svampdosa av förgylld brons, drivet och ciselerat arbete från mitten av 1700-talet. Med kraftig stil har Cederström i marginalen antecknat: "Återfordrad av givarinnan och återsänd 1906 d. 24/VIII". 1885 köptes en soffa i rokoko på 8 svängda ben och klädd i röd plysch av bonden Lycknell i Norrby Vaksala. Såld 1911 för 3.450:- Från Grönvreten i Alsike kom en silverbägare, årtal 1821.

1890 köptes ett klapprä som tillhört Per Jansson i Grindstugan vid Ekeberg, Knivsta, död 29/4 1890 103 år gammal! Klappräet nu i Upplandsmuseet. 1893 köptes ett väggskåp märkt 1815 av Karl Jansson i Tagsta. Ett fat av hamrat tenn märkt 1765 av änkan Sophia Jansson i Kristineberg av gamla Lövhagsläkten, samt en träslev från

Fredrikslund

2 1/2 mantal, 249.9 har, varav 67.4 åker.

Namnet Morga är egendomligt och har jag sett 3 olika tolkningar och torde finnas plats för fler. Det första att "Mor" betyder skog eller stenig terräng. Det andra att det liksom i Mora stenar betyder "sank mark", och till sist "lund" eller "morgonlandet" från Dalby sett. I Alsike har vi ett dialektord "morga" för tungt och enformigt arbete.

Byn har 2 gravfält varav kan misstänkas Över- och Nedermorga hade ett vardera, eller från början 2 olika släkter. Men Nedermorga fanns knappast på vikingatiden. Platsen ligger för lågt. Förklaringen torde vara att gravfältet vid landsvägen som är det äldsta, blev för trångt. En del stensättningar går ju in i varann. Och fortsattes i den vackra backen mot sjön. Där finns uppskottade högar från 1100-talet som synes utförda för några årtionden sedan.

Att av äldre jordeböcker få någon riktig ordning på byn går ej. Tydligt hade den redan under medeltiden sett sina bästa dar, och att den av allt att döma mycket stora befolkningen tidigare huvudsakligen har levat på fiske. Ännu på 1600-talet hade hela Morga knappast mer än 65 tunnland åkerjord, och i

Kungshamn

2 mantal. 298 har, varav 38.4 åker.

I jordregistret förekommer namnet Kungshamn ej förrän 1833, men i jordeboken

Lövhagen. Från Mellanbo kom ett hörnskåp i 2 avd. På en auktion i Knivsta köpte han Knivsta kyrkas forna portlås (stocklås) från medeltiden, och på auktion efter dragon Ryding en borrläng av masur med årtal 1761. 1894 tillkom en armband av brons funnen i en potatisåker vid Tuna storgård. Från yngre järnåldern. 1903 köptes i Rödbo en matsked av silver, å skaftets översida graverat: Johan Rospigg f. 5 april 1674, död 15 okt. 1757. 1905 en sländtrissa av Carl Pettersson i Moralund, och 1910 4 st. bindmössor som tillhört mor Olsson i Årby som nyligen dött 90 år gammal. Vidare fann han i "kitteln" (ättegrytan) vid Haknäs en del mynt. Summa 1.974 föremål är i katalogen beskrivna under de 48 år den omfattar, varav från Alsike 81.

motsats till övriga byar i socknen ingen nämnvärd äng. Det var först när de sandiga torpen tillkom och det stora kärret "tysken" utdikades som arealen växte avsevärt. 1553 lämnade t.ex. hela Morga blott 5 tunnor i tionde mot Alsike by 44.

Morga förekommer 1221 bland de skattskyldiga till Vårfrukyrkan i Uppsala Det var den sedermera försvunna nr 3, men var gården ännu omkring 1900 till salu för ca. 10 kr. om nu någon kan hitta den. Förutom prästgården är den Alsikes enda kronogård. Välkänd är legenden om de 7 ungdomarna som drunkna vid Morga. Enligt Emanuel Cederströms version skulle de vara söner till en bonde vid namn Dager. Det har ingen i Morga hetat sedan mantalslängdernas tillkomst 1650, men tidigare på 1500-talet finns såväl Greger som Deger, och "lägernossen" heter på 1679 års karta "Degers mosse", men det heter flera i Uppland. Var kanske ungdomarna eller en del av dem från Dalby? Ty det står fullt klart att det forna Morga mer hade sina förbindelser dit än socken i övrigt. Ang. Hovjägmästare Greiff se art. "Jakt och fiske".

1708 heter det: "Kallas Kungshamn, donerat av Gustav II Adolf 31 aug. 1624 till Academin och sedan bortbytt. Possideras av Sahl. Maria

Biörnclous arvingar". Dock förekommer namnet tidigare i andra sammanhang och säges härleda Uppsalakonungarna där hade sin ledningsflotta liggande. En annan att Erik XIV kröningsgaleas där landade och sedan Erik fortsatt ridande till Uppsala Domkyrka.

Tidigare alltså Flottsund, som 1295 skrives Flötasvund, 1304 Flötasund, 1315 Flöthasundh, Prof. Sahlgren har tolkat namnet att det kommer av fornsvenskans "flöti" som betyder färja, flotte och påpekar att i Upplandslagen 1296 stadgas: "Nu kan bro gå bort vid översvämning eller brinner opp. Var den än ligger mellan byar eller mellan häradet eller folkland, så äga de (bönderna) att hålla färja eller flotte, tills bron är återuppbyggd". Någon bro blev det inte förrän 1831, trots ju den raka vägen från Uppsala till Flottsund tillkom redan på 1640-talet, men talas redan på Gustav Wasas tid om ett "vad" där, hur det nu kunde ske. Fyrisån är väl ännu ca. 25 m. bred och 4-5 djup, och även om den flera gånger har muddrats upp, var nog vattenmängden för 400 år sedan avsevärt större än nu, och förresten stor segelled till Uppsala även om leden över Långhundra-Trälhavet ännu var användbar

1331 säljer Birger Folkesson, med sina släktingars bifall, till Ärkebiskop Olof, för 40 Mark penningar, sin andel i "yttersta werken" i Flötsunds södra gren. Vi såg att 1318 köpte han husen till 2 gårdar i Alsike by för 17 Mark. Vad var det då för "verk" som var så dyrt? Jo, det var "Flötsunds Wærkarna" d. v. s. de damm-och pålkonstruktioner för fisket som fanns i och intill "gölen" invid nuv. Kungshamn, och vilket jag ser forskare i alla tider haft sådant bekymmer med. När Alsikebönderna körde landvägen till Stockholm rastades alltid vid "Linsunda värkarna" vid Vallstanäs. Eljest fanns sådana anordningar för fisket i var å.

1500-talets jordeböcker nämner endast 3 marktorpare i Flottsund, och alla är skattefria. 1629 börjar så Domprosten och Prof. i Uppsala "Bråkmakaren" Lars Wallius göra geschäft med byn. Han dog 1638 och var det hans måg mjölnarsonen Matthias Mylonius, adlad Björnclou som fick säterifrihet 1656. Gården indrogs till Kronan 1693 men disponerades fortfarande av Björnclous dotter Maria, änka sedan 1690 efter Gabriel Emporagrius (se Rikebasta). Hon dör 1696 men deras dotter Brita f. 1685 och sedermera

gift Wallenstiema brukar gården till 1740.

Ingen av de ovan nämnda tiden 1630-1740 var egentligen bosatta vid Kungshamn, men 1672 skulle enligt Alsikes protokoll "ett bänkerum till Hennes nådhes Wälb. Fru Margareta Wallerstedts behov uthletas och förordnas". Och utletades en bra plats invid sakristidörren, men därmed fick hon en förnämligare placering än Brita Kruus som besvärade sig med påföljd Fru W fick Britas pigbänk och den "nyia Bänken som Wälb. Fru Märg. hafwer uppsättia låtit, ähr till kyrkians hedher och förnämblichith fålks ankomst förordnath".

Christoper Polhammar (adlad Polhem) f. 1661 var en tid gårdsskrivare vid Kungshamn åt Fru Wallerstedt. Från 1679 och 1693 finnes karta över byn. Det fanns endast 3 gårdar. En låg vid f.d. dragon Palms, en vid kungseken (Ekskroken) och den tredje var Damhagen, men 1693 syns att nuv. Kungshamn är en god bit på väg även om inga hus är markerade. Ekskroken kallas ibland Ekskrogen enär före brons tillkomst bönderna vanligen körde om Nåntuna och behövde en styrkare där, men fanns även en vid ån kallad Nederkrogen, samt därtill på andra sidan ån Färjekrogen. Nederkrogen förekommer ofta på Alsikes stämmor långt in på 1800-talet, och anses behövlig på grund av den strömmingsmarknad som 2 gånger årligen hölls där.

Bron vid Flottsund, som förr kallades "Prins Gustavs bro" är nu sockel till Sturemonumentet i Uppsala (bropelarna). Ett omtyckt nöje av buspojkar för 40 år sedan var att från bron släppa ned småsten i skorsten på ångsluparna Tor och Greta som från Uppsala gick utåt Ekoln och Torsborg. Redare var Anders Andersson, sedermera arrendator av Krusenbergs, därför namnet "Båtanders". Styrman var en tid Ernst Modin från Krusenbergs, som hade oturen vara det då den ena pråmen utan vidare sjönk vid Flötsunds brygga just som (Uppland?) med Kapten Birger Jarl kom ångandes utifrån Ekoln. Som det var under första världskriget kunde förstås inte Jarl undvika skrika "har du blivit torpederad" till den på bryggan stående Modin betraktande den skorstensstump som stack upp ur Fyrisån. Vi pojkar trodde länge det var genom en fullträff i skorsten.

Speciella byggnader

Alsike Gästgiveri

Om den kunde skrivas volymer, men följande får räcka. Redan under Birger Jarls tid ägde ämbetsmän som färdades i rikets eller konungens tjänst rätt att hos allmogen kräva fri skjuts och härbärge Magnus Eriksson förordnade 1335 att "Tavernare" (värdshus) skulle upprättas vid de större vägarna. 1576 är priset å dessa för en måltid bestämd till 1/2 öre, och för skjutsen fick han ta 2 öre milen. De som hade egen häst fick för nattfodret betala 1 öre. 1615 utfärdades de första förordningarna om Gästgiverier, Bönderna skulle endast stå till tjänst med reservhästar, och då mot betalning, och 1649 den tidstypiska bestämmelsen att å varje gästgiveri skulle finnas 3 slags bostäder, "en för adel, en för annat herrskap, och en för gement sällskap".

1693 erhöll gästgiveriet ensamrätt att i orten försälja öl och brännvin. Och är det just det året Brita Kruus brevväxlar med Gyllenborg, och svarar 24 mars 1693 att hon påbörjat bygge av gästgivargård, Källarvåningen i nuv. huvudbyggnaden, samt affärsflygeln kan härstamma från den tiden. I trädgården finnes på flera ställen lämningar av husbyggnader som torde härstamma från de 4 gårdar som låg där till 1693.

Att krog fanns 1679 framgår av kartan detta år, och säkerligen långt dessförinnan. År 1734 ålades Alsikebönderna skjutsskyldighet vid gästgiveriet igen. Efter tur skulle var bonde passa ett dygn vid gästgiveriet.

Frälsegårdarna slapp förstas varför turen kom ofta till de övriga. Betalningen var till 1776 8 öre milen, vilket till Uppsala blev 10 öre och Märsta 14 öre. På det skulle då bonn hålla foder åt sig och hästen och ofta blev ingen körning, ty först när gästgiveriets alla hästar var ute blev bonns tur. Och tur var det, ty då var han vanligen oduglig öppna någon av de 22 grindar som fanns till Märsta, utan hela körlegan gick åt till de gummor och ungar som fanns i närheten. "Grupper av barn gjorde varje grind till en fattigbössa" skrev en student 1830.

Tunabönderna var ålagda hålla "reservhästar", d.v.s. räckte inte heller böndernas hästar till som den dagen låg vid gästgiveriet hade de efter "Hållkarlens" budning att omedelbart infinna sig, Denna

hållkarl eller "skjutsrättare" var gästgivarens närmaste man och ofta efterträdare. Detta system synes ha fortsatt till 1878 då entreprenadssystemet infördes. I början på 1800-talet var körlegan 25 öre per mil.

Entreprenadssystemet var dock tydligen inte så lyckat, ty sedan ofta ombyte av gästgivare. Därtill lades nu större delen av det stora lantbruket under huvudgården. Omkring 20 hästar måste gästgivaren ha den tiden, och ett 10-tal skjutspojkar, vanligen torparpojkar han ej behövde hålla husrum. Vi bör ihågkomma att före 1700-talet förekom som regel endast ridande resande. Detta åtminstone sommartid när vagnar knappast förekom, och i alla händelser ej kunde framföras på de dåliga vägarna. Bondens åkdon kunde ännu under större delen av 1800-talet inte visas för folk, utan var det hästen, selen och sig själv han ställde till förfogande vid gästgiveriet.

Besjungen av Wennerberg i Gluntarna: "Ack, vad vårt liv är eländigt" o. s. v. sjöng Magistern när Glunten försvann vid magasinsbacken, hade den tydligen sin glanstid i mitten på 1800-talet sedan husbehovsbränningen blivit förbjuden. Den smarte Johan Lindberg (1837-58) och kanske än mer hans efterträdare Georg Åhlander blev förmögna på sin rörelse. 40 hästar hade dessa men körde då även från 1852 postdiligensen Stockholm-Uppsala. D.v.s. höll hästar till Uppsala eller Märsta.

En första förutsättning hos en gästgivare var att han skulle besitta nödvändiga kroppskrafter för att stifta fred mellan berusade bönder, drängar och resande. Ännu talas om ovannämnda Lindberg, som med lätthet lyfte en man i var arm när han bar ut dem, om det nu var studenter eller "annat herrskap" ifrån "källarsalen" som egendomligt nog låg 1 tr. upp, eller från "krogen" i nuvarande affärslokalen. Att både gästgivaren och traktens bönder stod sig slätt när "Ti-härsparna" kom, har jag både skriftliga och muntliga utsagor. Det var långa karavaner av unga friska bönder och drängar på väg till eller från Stockholm, om de nu inte precis var från Tierp.

Därtill lär de alltid haft bråttom, åtminstone mellan gästgiverierna och ve den som inte i

tid kom ur vägen, vilket på den tidens smala vägar var lättare sagt än gjort. Det var Åhlander (1858-69) som anordnade den s.k. "lönnskrogen" eller "punchlunden" uppe i den riksbekanta stora lönnen i trädgården. Enligt Prof. Sernander var den Skandinavians största lönn och säkerligen från 1200-talet. 1923 mättes höjden till 27.2 m. Kronans diam. var 21.6 och 1 1/2 m. från marken var stammen 584 cm. i omkrets, eller 1.90 i genomskärning, men vid marken 8 m. i omkrets.

Trädet tjänstgjorde förr även som sjömärke enär den var synlig långt bortom Sko och dess Stavsund. Lönnkrogen rymde 15-20 personer och låg 5.70 m. från marken där stammen delade sig i 3 grenar. Där trivdes studenterna och åt "Alsike lake". Att de inte bara åt finns många historier, men får räcka med den vari den sedermera så bekante Erland Nordenskiöld deltog, och vilken Sernander berättade då han sedan sista delen av den fridlysta lönnen 1938 blåst ikull just som jag på 10 år arrenderat även trädgården, besökte mig och beklaga sorgen.

Likt Wennerbergs Magister befann sig N på gästgiveriet för att taga avsked, men beslöt sig så småningom medfölja sin kamrat till Sigtuna, och fick av den snälla gästgivaren låna häst och drov, vilken de embarkerade vid hållstallet. Efter några timmar vaknade N

Sockenmagasinet

I Kungl.brev d. 18 dec. 1734 påbjöds dylika. För "hungersnöds lindrande". Men det dröjde flera årtionden innan det blev någon fart på byggandet. Av sockenprotokollen framgår ej när Alsikes beslutades men av "Nådiga Stadsfästelsen" given Martii 1767 framgår det var på sockenstämma den 5 mars 1758. Som det var Alsikeböndernas första ekonomiska förening kan ett kortfattat utdrag vad de överenskom vara berättigat.

§ 1.

På sockenstämma väljes tre föreståndare, en av ståndspersoner, två av bondeståndet, och hava de varsin nyckel till magasinet. Deras åliggande är och skall vara att inkomster och uttagningen bevaka, samt att tillse ingen skada på säden åkommer.

§ 2.

Räkenskaperna skola å allmän sockenstämma prövas och med underskrift godkännas.

och tyckte sig igenkänna Alsike kyrka, och sedan han väckt kamraten kom de underfund med att de aldrig kommit ifrån stallbacken, Eljest kan sägas att gästgiveriet var ett nödvändigt ont. Redan 1878 skulle spriten försvinna från Alsike gästgiveri men slog liksom inte igenom förrän långt in på 1900-talet. Ännu 1870 såldes omkring 1.500 liter brännvin där årligen, och ändock fick dylikt ej längre säljas till avhämtning.

Till gästgiveriet hörde förr en brygga vid EkoIn, där vägen nu går ned vid granhäcken. Dess grova stolpar stå ännu kvar djup i leran utanför vassen. Där lade t.o.m. ångbåtar till i mitten på 1800-talet. Livligast var dock när Ålandsskutorna kom med strömming och bytte till sig råg av bönderna. I riktning mot Berghagen låg till omkring 1940 en källa kallad "Den helige Dionysi källa" efter Eric d XIV lärare Bureus som där blev nedstucken av sin herre eller hans drabanter vid flykten från Uppsala pingsten 1567. Men det är flera källor som har samma historia. Diversehandel har funnits i flygelbyggnaden sedan 1876, då en fru Ström från Stockholm hade butik där något år. Sedan en skraddare Westergren och 1887 Thulin, som dock åren 1899-1915 endast hade filial där öppen 3 dar i veckan, för att alltså 1930 av mig ånyo inredas till butik.

Insättning bör ske av råg och korn, hälften av vardera. Mindre än två fjärdingar av mantalet får ej inlämnas. Rågen inlämnas i ren och kvarntorr säd, och kornet så det vid utlåning kan användas till utsäde. På dag i nov. som pålyses i kyrkan skall säden inlämnas. All utlåning av korn sker i april månad. Lånen utlämnas emot 1/8 tunna ränta åt dem inom bolaget och socknen, men 1/4 och pant eller borgen åt utsocknes.

§ 4.

Minsta lån utgör två fjärdingar.

§ 5.

Emedan själva fonden är ett sammanskott så må det ingen återtaga, men då efter flera års förlopp kvantum av spannmål så stigit att räntan svarar mot kapitalet, förbehåller sig sockenmännen, att vid missväxt och dyr tid var och en sin insats i säd återbekomma utan ränta. Säden skall dock snarast möjligt åter inlämnas.

§ 6.

Upphör bonde bruka gården går tillträdaren in i hans rätt. Kostnaden avträdaren haft för magasinets byggnad skall regleras inom 15 år.

§ 7.

Frikallade ingå i magasinet är dylika som inneha boställe. (År t.ex. officerare).

8.

Medlens insats i magasinet får ej sättas i kvarstad eller för gäld utmätas. Icke heller användas vid marscher av Kronans manskap.

Alsike Socknestuga den 5 Martii år 1758

Fredrik Ulric Sack

Krusenberg

Jon Jansson

Årby

Pehr Persson

Skäggesta

Carl Tegnér

Rikebasta

Stephan Ersson

Ekeby

Jan Ersson

Tuna

Början var säkerligen ej storslagen, även om själva magasinsbyggnaden var det. Att den låg i "magasinsbacken" vid kyrkan begrips. Hur den såg ut framgår av kringliggande socknars bevarade, såsom Vassundas vid Edeby, Knivstas vid Sägersta, Laggas vid Morby.

Att magasinet under de 100 år det existerade omsider kom att ha en stor betydelse ej blott för delägarna-bönderna utan för hela socken är tydligt. Kanske ej direkt för det ändamål det egentligen bildats, ty det visade sig framförallt vid missväxtåren 1844-45 att dess spannmålslager var som en droppe i havet för

socknens då 700 invånare, utan framförallt som en böndernas bank denna tid sådana knappast förekom.

Från början utlånades endast säd, men räntespannmålen såldes när höga priser och även kontanter kunde utlånas. Dessutom fick de fattige årligen säd eller mjöl, liksom lärare och barnmorska m.m. avlönades från magasinet. Att så skedde berodde dels på magasinets syfte, dels att delägarna var samtliga ägare eller brukare av i mantal satt jord, och alltså desamma som ensamma betalade skatt och hade talan å sockenstämman.

Största fördelen för bönderna var dock magasinets prisutjämnande faktor. Än mer utpräglad än nu var säden även vid normala år billig på hösten och dyr på våren. Bonden kunde nu låna utsäde och återlämna på hösten jämte ränta. Om han lånat så mycket som 8 tunnor alltså 9. Att rörelsen kunde drivas så länge som den gjorde utan nämnvärt gnissel, och av föreståndare som vanligen inte kunde skriva eller räkna och inte heller hade någon egentlig ersättning kan förefalla egendomligt, men det gick därför att magasinet egentligen endast hölls öppet 2 dagar om året (i april och nov,) och då fick klockarn infinna sig och sköta pennan.

Till magasinet höll bönderna själva virke och uppförde det genom gångled. Återstår sammanskottet av spannmål eller aktiekapitalet. På grund av upprepade missväxtår i slutet på 1700-talet dröjde det säkerligen 30 år innan magasinet kan sägas vara solvent. Men sedan gick det av bara farten och alla var låntagare och skrev på åt varann. A för B och B för A. Enkelt och smidigt.

Att det så få år efter de svåra missväxtåren 1844-45 föreslås till avveckling visar att med den ofantliga uppodlingen av de förut naturliga ängarna, ångbåtar i Mälaren och därmed bättre möjligheter skaffa fram utsäde på våren m. m. hade den ej längre någon större betydelse. Samt viskades i vassen det även skulle bli järnväg förbi kyrkan och station vid Krusenberg! På stämman 16 dec. 1855 föreslogs alltså indragning. Detta godkändes av Kungl. Majts. och 1 april 1860 upphörde magasinet. 1862 såldes även själva magasinsbyggnaden (till Rikebasta) där många äldre minns det stod invid landsvägen mitt för vägen till Björklunda. Därifrån såldes

det omkring 1910 till Handl. Thulin vid Rosenlund, vilkas uthusbyggnader delvis är uppförda därav.

Reglemente för magasinsfonden antogs 1858 och har kvitterats av Kyrkh. Lundholm, men

Bränneriet vid Krusenberg

Detta tillkom hösten 1787 med anledning av Gustav III erbjudande släppa den kära hembränningen fri igen om han fick 300.000 Rd. specie årligen. Anbudet behandlades på stämman 25 juni. Kammarrådet av Wetterstedt såsom ägare av Krusenberg tolkade i ömma ordalag och tillstyrkte liksom Normelin på Ekeby, men ej bonden, som menade de på grund av flera års missväxt i alla händelser ej hade råd inköpa nödiga brännvinsredskap. (De bönderna haft förut beslagtogs 1775 när Kronobrännerierna tillkom). En lösning ansåg de vara om Wetterstedt åtog sig att för hela socken hålla en skaplig panna varmed alla kunde vara betjänte.

Frågan bordlades till 29 juli, då Wetterstedt erbjöd bönderna att tills de hunnit anskaffa nödiga redskap skulle de få föra sin säd till Krusenberg och då för varje tunna undfå "tolv kannor gott brännvin och 120 kannor dränk".

Liv och leverne förr

Hus och hem

Det föregående alltså en rapsodi över Alsikes gårdar. Hur de var byggda och hur såg de ut. Tills laga skiftet för 100 år sedan var de som regel kringbyggda, d. v. s. alla husen var hopbyggda i en fyrkant, eller denna täcktes av grannens hus. Var något mellanrum var där ett högt plank eller gärsgård som åtminstone vargen ej skulle komma över. Så hade gården och byn sett ut sedan dess tillkomst, även om naturligtvis husen ej varit desamma.

Rödfärg och vita knutar är en senare uppfinning. Tidigare endast grått i grått. Liggande timmer och halmtak. Endast mangårdsbyggnaden kunde vara vräkigare vid några gårdar. En bonde kunde gifta sig rikt eller bli kyrkvärd och slog på stort. Och då ville grannen ej vara sämre. Om dem som nu i huvudsak finnes på bondgårdarna och tillkomna 1825-70 är orsaken delvis en annan.

Inför hotet om laga skifte och att den med

har icke av mig påträffats.

Wetterstedt uppförde nu det ännu bevarade "Bränneriet" vid Krusenberg och anställde en särskild "Brännmästare" och pågick rörelsen i stor skala ett 40-tal år.

Hembränningen blev dock snart fri mot avgift beroende på pannans storlek. År 1810 fanns t.ex. 173.000 taxerade pannor i Sverige. 1855 förbjöds all hembränning. Att den åter som bekant kom i allmänt bruk 1917-19 på grund av ingen eller ringa tilldelning å motböckerna på grund av världskriget är en annan historia. Till 1854 fick brännvin säljas fritt å t.ex. auktionerna, och vid juldanser och andra kalas var vanligt med 15 kannor brännvin (25 liter). Priset i parti var 24 skilling kannan eller 18 öre litern. Folket höll helt enkelt på att supa ihjäl sig. Blev någon över 40 år var det storslaget. Dött av svår Wattusot, åsamkad av gräsligt superi är ingen ovanlig dödsorsak den tiden.

sämsta husen kunde räkna med att få flytta ut, byggdes ny stuga i praktiskt taget varje gård, och det trots vi nu var i värsta hembränningstiden och gubbarna gnola Bellmansvisor dagen lång i en stämning av delirium tremens. Även om dubbelt så breda och höga som förut var de ej så komplicerade utan uppfördes av bonden själv och hans folk eller med billig hjälp av någon soldat med träskalle.

Återgå vi till de hus som är markerade på 1770 års kartor finns nu blott ett fåtal kvar, men var och en i sin by torde av grundstenar och gödselgropar kunna räkna ut vilket hus som stugan eller lagårn. Detta såvida ej gårdstomten planerats för mycket. Vad först stugan beträffar får vi nog redan 1770 förgäves leta efter en ryggåsstuga. I så fall är den ombyggd så den inte är det längre. D.v.s. med innertak och ordentlig skorsten, men bestod liksom backstugorna ännu i 100 år framåt av ett enda rum med stor öppen spis

lite snett rätt fram så veden eller standsängen fick plats vid sidan.

Förstuga fanns vanligen ej, utan i så fall dubbeldörrar över en mycket hög tröskel. Golvet av jord (mo) som för dragets skull gick upp på halva svillstocken, och det gjorde på utsidan även "mullbänken" som var en jordsträng som östes upp där och i vilken förutom åbrodd, salvia, vildros och pepparrot även råttor trivdes utmärkt. Av den anledningen ruttna även svillstocken inom ett fåtal år och stugan blev lägre och lägre, åtminstone på baksidan åt norr. Vintertid bonades stugan genom att snö skottades upp jäms med fönstret.

Dessa så vanliga stugor hade åtminstone på bondgårdarna torvtak med näver under och skilde sig alltså ej nämnvärt från medeltidens ryggåsstugor på annat sätt än de hade bjälklag och innertak av stänger eller brädor, på vilket låg torv och jord som isolering. Att 1770 det därtill fanns trägol i de flesta är troligt, men som av ospåntade plankor fläkta till mitten av stockar, blev inget besvär med skurvattnet eller i så fall ordnades att golvet luta en aning mot gavelfönstret där ett s.k. skurhål fanns genom mullbänken.

I början på 1700-talet tillkom den nya typ som ännu finnes bevarade vid bl.a. Årby, Myrbacken, Moran och Damhagen. Alltså lång, smal och låg. Trapp eller veranda fanns ej, men nyheten var en farstu mitt på långsidan av spismurens bredd. I ena ändan av stugan låg köket, i den andra salen eller anderstugan som i detta fall alltså hade eldstad.

Det hade däremot inte alla anderstugor av den anledningen en del inrätta en liten sängkammare mitt för farstun och med ingång från köket. Detta såvida ej 2 skorstenar uppmurades eller såsom vid gästgivargårdens flygelbyggnad rökgången murades som en märla över farstun och skorsten mitt på. Alla dessa stugor saknade vindsrum.

Omkring 1825 kom så den breda typ som nu är vanlig. Alltså med 2 rums bredd. Rum och kök i ena ändan. Farstu och sal i den andra. I farstun då även trappa till vindsrummen samt skafferier. Nu fanns även taktegel som lades på olika underlag. Spån eller brädor Om brädor så lades dessa på förvandling och hyvlades vattränder i den undre. Dock en tid vanligt med endast läckt och rappades i stället med kalkbruk mellan pannorna, men visade det sig

att bruket tog åt sig vatten och sedan frös med påföljd rappningen lossnade på vårsidan och många är de som fick en smocka i skallen på öppna vinn. Vid Krusenbergs hade ännu framåt 1920 2 gubbar göra hela sommaren med att laga rappningen å tegeltaken. Till långt in på 1900-talet hade de flesta uthusen halm- eller rörtak. Stugan till 1825-50 alltså torv. Detta var nog både snyggt och eldsäkert i maj men inte i augusti. Från en och annan gård berättas därtill matboden med tillhörande bovind hade färgtak, d.v.s. 2 lager stänger med näver emellan.

Backstugorna hade vanligen endast halmtak. Den sista i Alsike bebodda var den vid Hagen under prästgården omkring 1920. Eljest fanns gott om dylika uppåt skogarna i slutet på 1800-talet. Vidbyggt stugan med snedtak var vedboden och ugnarna i stugan hade vanligen ett hål ovanför ugnen genom halmen och vidare vedbodstaket ut. Alla dessa stugor bestod endast av ett rum med stor öppen spis. Till en del behövdes inget snedtak, för taket låg redan i grad med backen. Stugan var nämligen nedgrävd i en backslutning (därav namnet) så endast framgaveln och möjligen något till syntes. Endast framsidan var av timmer, övriga av rappad gråsten.

"Där har legat en källare" säger folk när de se dessa stengropar, men där bodde folk ännu i mannaminne, i den vid Skäggesta bodde "mor Tengelin" ännu omkring 1920. Järnspisar kom till bondgårdarna omkring 1885-90, och då vanligen Näfveqvarn nr 7. Kakelugnar ej så vanliga såvida ej kyrkvärdsgård. Tapeter inte heller, utan rappades väggarna med en blandning av linavfall, agnar, sågspån m,m. och satt kvar tack vare en oändlig mängd tvåtumsspik som först islogs, men ej helt. Väggarna stänktes sedan sparsamt med färg. Olika i vart rum, rött, blått, grönt. I anderstugan upphängdes ryor, som när de blev gamla och malätta lades i fällbänken som sängtäcken, och i dem trivdes loppor och löss och klättra på ulltåterna så hela ryan runka. Vanligen lades även i var säng ett lusbräde försedd med en mängd små hål och skakades sedan brädan utan förbarmande över elden eller i snön.

Vintertid låg som regel hela familjen i köket, drängar, pigor, gamla o.s.v. Madrasser och lakan ej så vanligt. Mest halm och därpå en vepa. Mattor förekom ej, men åtminstone till jul halm eller enris, dock endast kring väggarna för eldfarans skull från den öppna spisen. Denna utgjorde även enda

belysningen utom vid högtidliga tillfällen då något talgljus kunde plockas fram. Folk sov bort hela vintrarna. Åtminstone karlarna. 1870 kom fotogenlampan. Möbler och husgeråd från fordom finns just inget kvar. Av bouppteckningarna tiden 1785-1850 framgår dock att varje bonde hade några s.k. bondebägare och silverskedar, och då vanligen försedda med hans eller släktens initialer eller bomärke. Dessutom tennfat. Enstämmigt har mina berättare omtalat att det såldes till guldsmeder i Uppsala nödåren 1844-45 och 68-69, och fick de då 10 kr. för en bägare som i dag kostar 1.500 och 2 kr. för ett tennfat som kostar 400.

Före tändstickans tid lät man ej gärna slockna i spisen. Men om så skedde måste man gå till en granngård och låna eld där det rök ur skorsten. Värst var det efter storm, då oskriven lag var att då skulle alla fyror släckas. När sedan "svavelstickorna"* kom på 1840-talet var de mycket dyra samt måste förvaras i en burk så ej råttorna skulle släpa med dem, ty plån erfordrades inte för tändningen utan när gubbarna tände snuggan drog de sta ett tag i byxbaken.

Om den gamla gårdens övriga hus är att säga att låg matboden på ena sidan stugan, låg stallet på den andra. Detta för att husfolket skulle höra om hästarna blivit lösa. Stallet saknade fönster. Det gjorde även ladugården, delvis beroende på att korna stod bundna vid långsidorna och foderhäckar på väggen. En gång mitt i lagårn, men alltså ingen fodergång utan gick man upp mellan korna med hötappen. För att se mjölka öppnades dyngdörrn på glänt, men fanns även några gluggar av en stocks tjocklek men de täpptes med halm på hösten. Golvet av jord med ilagda kullerstenar. I ett hörn en vagla för hönsen men vet vi även de i kallaste tiden fick vara i köket enär de liksom hörde till familjen.

Sådd och skörd

Halva gården trädades alltså långt in på 1800-talet. Kunde ej annat förresten då huvudsakligen råg såddes och det i början av aug. Därmed menas ej att det trädades på samma sätt som nu, utan att jorden fick "vila" det året, och där släpptes kräken ut så snart snön smält bort. Hade det varit nödår så halmtaken strukit med kunde korna då knappast stå för sig själva, och från det senaste här i orten, alltså 1868-69 berättas

Innertaket i stall och lagård var alltid trindstänger på bjälkarna och ovanpå som trossbotten byscha och förstås foder. För att hålla värmen var så lågt i tak att ingen vuxen kunde gå rak. På 1860-talet började ladugårdar av gråsten byggas. Enär vanligen särskilt hus för vart ändamål blev det minst ett dussin per gård. Om det lilla med hjärta som symbol är den egenheten från flera gårdar att berätta att ifall plats för 2 var den ena markerad för karlarna genom en ursågning på fjöln framåt, och att när älghudar i slutet på 1800-talet blev vanligt till åksläden sattes dessa sommartid för malens skull upp på väggarna där.

Så var det även hemma i min barndom, därmed till mors glädje skylande de nakna Zornkullor och andra konstbilagor ur "Julstämning" som där fått en fristad. Radions Gösta Knutsson kände 1954 ej till ordet "svale", men det har funnits i Alsike i århundraden, men uttalet var "svarn" t.ex. källarsvarn.

Bastu fanns i varje by, men användes inte för bad utan mältades kornet där till brygden, samt vid linberedningen och kunde även säd torkas där. Den var vanligen byns gemensamma egendom och låg liksom smedjan på grund av eldfaran alltid ett gott stycke ifrån. Stockholms läns Brandstodsbolag bildades 1846. Sedan kunde vid eldsvåda endast de bringas deltaga i sammanskott häradsvis som ej var medlemmar.

Till sist. Res till "Lottas gård" i Kvek, strax söder om Örsundsbro. Just så såg en gård i byn ut låt oss säga 1750-1850. Åtminstone de mindre. Men även till Ekeby i Vänge även om vi knappast haft sådan by i Alsike. Samt förstås Disagården.

en bonde på våren släppte ut en stor sugga att livnära sig på gammalförnan men var i så dålig kondition att när hon en stund stått och slitit i ett grässtrå och detta omsider gick utav "for suggan på arsel".

Till omkring 1850 var plogen okänd i Alsike. "Plöjningen" skedde alltså med åder eller trästock. Namnet kommer icke utav att den var av trä, utan "trädesstock". Så lätta att hantera var de inte, enär blott ett handtag

och bonn gick bredvid fålen och styrde med ena handen och skötte tömmarna med den andra. Att plöja med trästock sedan jorden torkat upp för mycket var otänkbart, men ville man även vänta i det längsta för att korna skulle ha bete. Vanligen blev endast kokor som rätpinnsharven inte rådde på, utan bonn fick gå och "bulta kok" med träklubba.

Omsider började herrgårdarna fuska med trädnigen vartannat år, utan vart tredje o.s.v. för att vid sekelskiftet stabilisera sig vid "sjuskift". Dock måste sägas en viss cirkulation skedde även tidigare enär efter rågen ibland såddes korn. Vanligen dock råg på halva trädan och korn på resten nästa vår.

Dyngan nedkördes förstås även med trästocken, men då "på tväm" med vilket inte menas tvärs över åkern, utan diagonalt hörnvis. Tills laga skiftet och därmed osämja i byarna skedde åtminstone i en del byar dyngkörningen under uråldrig tradition och alla i byn, eller t.o.m. roten, deltog efter förmåga. Gård efter gård, och mer eller mindre fest varje dag, eller rättare sagt natt, ty enär utkörningen skedde i början av juli, sattes igång på kvällskvisten och fortsattes till rent på den gården, och det tog inte många timmar.

Gummor och pigor lassa, bönder och drängar körde och spred. En halvmantalsgård var klar till kl, 12. De forna korna på 100 kg. slaktvikt klämde inte ur sig så mycket på 5 mån. och beräknas var åker ej fick gödsel mer än vart 20: de år. Sista slumpen delades upp på alla åkorna. Björkkvistar stacks ned i dyngan eller sattes på hästarna, och under ett ofantligt stoj och glam åkte sen hela styrkan ned ut på

Redskap

Även om i bouppteckningar och auktionsprotokoll tiden 1800-1840 förekommer en och annan mullplog, glasplög eller "furudalare" är tydligt de endast var vanliga trästockar med påspikad vändskiva av järn, men sedan är plogar av Amerikansk och Tidaholms fabrikat vanliga åtminstone på herrgårdarna och i slutet på 1850-talet hade säkerligen varje bonde skaffat sig ordentlig plog. Överums fanns redan men en del sades tillverkade vid Ultuna, där nu bondpojkar från Alsike gick och lärde sig bli rättare och inspektörer. Även övertogs plogar av Värmlänningar som for ikring och plöjde upp böndernas tuvängar med egna långa järnplogar så inte ens tuvorna behövde

trädan där far och mor i gården bjöd på välfägnad i närmsta backe, och ungdomen hade sitt fyr för sig hela natten. Ty dagen efter var frimåndag till kvällen. Sedan nästa gård o.s.v.

Höskörden - som börja omkring 15-20 juli - skedde under samma former som dyngkörningen, men obs bör att endast självväxt gräs å tuvängar förekom och att denna ofta var odelad inom byn. Man började på kvällen sen dagg och slog till 12, åt, söp och vila till 4, och slog sen ett par timmar igen. Alsikeklöver växte visserligen vilt på dikesrenarna vid Berghagen redan på 1700-talet, men på åkrarna odlades den inte i Alsike förrän kanske 1860. Men väl på andra håll. Redan 1823 utkom en tryckt uppsats om "Sättet och fördelarna av att odla Alsikeklöver".

Åtminstone de äldre bönderna kan ju ännu så "för hand" om så skulle erfordras. Och då tack vare en senare uppfinning "såskäppan" alltid med båda händerna. Förr alltid med en hand, men kunde ändock sås 10 tunnland per dag. Om blåst såddes dock på natten och alltid kördes först upp grunda ritor med årdret till vart streck. Rågen såddes dock ofta direkt i dyngan och årdrades ned på en gång.

Rågen var småkornig Uppländsk: lantras med klint strå och alltså liggsäd. Kornet var 6-radigt bråkorn. När ängarna odlades upp såddes svart "vipphavre" och väldiga skördar och priset sjönk till 5 kr. säcken. Kokta rovor eller "rötor" åts ju förr i stället för potatis, men när den kom var den röd. Senare spred från Ultuna en sort kallad "Lindalare".

flåhackas.

Bästa reklamen var dock när 1854 vid en plöjningstävlan för hela Stockholms län vid Rosersberg statkarlen Jan Erik Jansson vid Krusenbergs tog första pris med Cederströms amerikanska järnplog och av Änkedrottning Desideria fick mottaga 2 Rd. och en pokal.

Resultatet av ängarnas uppodling framgår bäst därav att i Stockholms län var åkerarealen 1805 81.000 tunnland . men 1865 170.000 tunnland . Av harvar förekom egentligen bara rätpinnsharven, men en del hade även billharvar vars pinnar var något böjda framåt. När fjäderharven kom omkring 1880 var den ej ställbar samt byggd i v-

sektioner. Ramen av trä. Sladdar var då ännu brukliga av 2 stockar, eller plankor, men förekom även dylika flätade av grova granbågar som en matta. Sedan kom idealsladden.

Vältar med trärullar har funnits sen forntiden, men på auktioner i slutet på 1800-talet fanns även "broddvältar" som hade islagna dubbar av järn, samt stångjärnsvältar. Ringvälten 1890,

Såningsmaskiner fanns endast på enstaka bondgårdar före sekelskiftet men på herrgårdarna långt tidigare, men sades fungera dåligt. Slättermaskiner fanns av Överrums och Cormicks fabrikat på herrgårdarna redan 1865-70, men bondgårdarna lugna sig till 1895-1900. Till den fanns då även vingar och grind varvid säden kunde läggas i rusk. De var dock mycket dyra. 4-500 kr.

Självläggare har funnits sedan 1880, men aldrig populära i Alsike, och avlöstes snart av självbindaren som blev rätt allmän å större bondgårdar 1915-20, men redan 1900 fanns vid Hagelstena.

Hästräfsor förekom redan i början på 1800-talet, men gick ej bra för hö på den tidens tuvängar, utan användes endast till att räfsa efter med på sädesåkrarna. Allmän efter laga skiftet då större åkrar och klöver och timotej börjat odlas.

Tröskverk fanns enstaka i Uppland redan omkring 1820-30, men i Alsike knappast före 1850 och då på herrgårdarna. Ofantliga åbäken tillverkade på platsen av snillrika gubbar som for ikring, Behövliga kugghjul köpte de från Bolinders. Men eljest började Thermenie tillverka tröskverk 1847, och Munktell och Överrum ca. 10 år senare. Omkring sekelskiftet fanns Tärnströmsverk här i orten som sades tillverkade i Lagga.

Ångverk kallades de tröskverk som drevs av lokomobil. För eldfarans skull måste den stå bortåt 100 m, från logen varför stålwire till en bock invid tröskverket och sedan rem. Ulltuna inköpte lokomobil 1865. Krusenberg 1874 samtidigt med nytt tröskverk och "cirkulärsågverk". Allt av Munktells fabrikat och var lokomobil på 5 hkr, och kosta hela 5.800 kr. Vid Kungshamn byggdes in ett nytt tröskverk för vandring 1871 samtidigt logen byggdes.

Bondgårdarna använde slagan till på 1870-80 talet, då behändigare fabriksgjorda tröskverk

för vandring kom i marknaden. Handdrivna små tröskverk fanns även och drogs med vev av 2 man. Men fram på dan var gubbarna vanligen så slaka i armarna att den som mata inte tordes släppa i mer än ett strå i taget och ofta bara axet och drog tillbaka resten. Ej underligt gamla Jan Erik Andersson i Årby efter en sådan dag utbrast; "Den fan som hittat på det här han skulle då ha veva på graven".

Råghalm såldes på Stockholm men skulle då vara knippat i lisspund. Tröskades på långhalmstunna (liksom takhalmen) och rågen alltså matades i på tvären När sedan halmen knippades gjordes ej banden på samma sätt som när man binder säd, utan snoddes de fram på ett sätt nu inte många kan göra efter. Traktorer kom till herrgårdarna 1916-17, men kallades motorplogar och var av Munktells eller Avance fabrikat. En bit in på 20-talet kom så Fordson, vanligen kallad "Bondfröjd" men senare "torparglädje".

Avlösande handkvarnarna från stenåldern fanns redan på medeltiden i var å en skvaltkvarn. I Alsike vid Ekeby, Rikebasta, Krusenberg, samt i Årbyån 2 st. De var ej mycket större än handkvarnarna och skovelhjulet satt på sidan om rännen för att slippa utväxling.

Senare försöktes med små väderkvarnar av den typ som kan beskådas vid Disagården, men vanligen blåste de med hjälp av odygdig ungdom ikull var höst. Dessa kvarnar förekom nästan hela 1800-talet. Men större väderkvarnar fanns nu vid Ekeby och Krusenberg. Blev det vindstilla någon längre tid måste dock bonn ge sig iväg till en vattkvarn, och försöktes först med Knivsta kvarn. Var där för mycket "märd" fortsattes till "Söderbykvarn" i Funbo, eller vattkvarn i Upsala. Och väl där tog det tydligen även slut med vattnet i Fyrisån ty bonn kom inte hem förrän på fredan.

Gröpe till kreaturen förekom ej utan var det rågen det gällde. Tullen var tidigare "en kappe på tunnan". Det lilla av vete som maldes var sammanmalet och siktades hemma. Det av ärter och korn till pannkaka kallades "pannkaksmyl".

Under första världskriget med dess stränga malningsbestämmelser prövade jag Tagstas 1000-åriga handkvarn. Det gick utmärkt. Först korngryn, sedan mannagryn o. s. v. så efter 5 malningar och 1 tim. hade jag 1 kg. Som tack grävde min laglydiga fader ned

kvarnstenarna och hittade jag dem inte förrän 35 år senare.

Till utsäde på hösten var ej tid sätta upp vandrungen, eller ta fram slagorna utan "daskades" rågbanden i logbalken vart efter de körde in. Men ibland såddes även gammart.

Vannmaskiner fanns 1840 rätt allmänt. Alltså ej utrustade med skakande såll som den senare kastmaskinen. Tidigare "kastades" blott säden i motvind på logkistan.

Slagtröskningen gick bäst om 3 eller 4. Det skulle nämligen vara rytm efter uråldrig melodi och takt. I Alsike som tydligen i hela Uppland "ett-två-tre-fyr" eller ramsan "rock-å-väst-å-tu-par-van-tar" i 3-takt om 4 gubbar, men "fatt-as-en" om 3.

Vagnar och kärror var förr ett bedrövligt kapitel och i bästa fall utrustade med järnaxel, men eljest av trä (ek). Därpå ett råder eller pinnskrinda. Kärran hade ofantligt långa skälmar och, som till 2/3 var skrinda och satt axeln så väl avvägd eller lassades så att den kunde spännas för eller ifrån med fullt lass. Även berättas med viss reservation det fanns skrovkärror med stora hjul, och om träaxel blev navet med tiden litet glappa, och kunde inträffa hjulen smällde ihop under kärran, men lika ofta ovanför skallen på bonn som satt nedkrupen i skrovet.

Hjulen smörjdes med trätjära som medfördes i en pyts. De gick lätt att dra ut en bit enär som säkring endast satt en ekspik i ändan på axeln, och vanligt puts i Kungsängens bonnkvarter var att plocka bort en eller par av dessa, men hade inte bonn använt för mycket starkt under dan klara han sig vanligen hem genom att gå bredvid och ge hjulet en spark om det halkat ut för långt. Satt hjulet kvar utan sprint eller spark var inte bra utan ansågs bonn då ha tumme med hinhåle. Stabilare bönder hade dock 2-hjuliga kärror försedda med kur, d.v.s. en slags hytt öppen endast framåt. De kallades "färdvagnar". Om alla vagnar med träaxel gällde att om dåligt smörjda knarra och

Kreatur

Till omkring 1905-10 fanns på bonngårdarna endast lättare hästar av nordsvensk typ. Det skulle ej heller ha gått att köra landvägen till Stockholm med en ardenner. Gamla bonnhästarna sades eljest ha sett ut som en ko bakifrån och var svankryggiga men med

gnällde de illa och hade olika läte så bönderna kunde på halva milen säga vem som kom.

Till kyrkan och kalas fanns ännu 1910 minst 5 olika slags ekipage. Torpare och åttontesbönder kom i trillor med små hjul och hästtäckte över knäna. Storbönder i giggar med större hjul eller fjädervagn samt läderfotsack. Patronerna och prästen i plandroska och baronerna Carl och Emanuel i kalescher av typ postdiligns. Om hästtäckena gäller att alla i ett hörn hade en "puta" d.v.s en ca. 5 tum bred och dubbel så lång dyna av sämskskinn stoppad med svinhår och broderad med ägarens initialer och gård.

Avlösande de forna pinnskrindorna och dyngrådren, och alltså före flaken, kom den underbara anordning som hette "understegar å skrinda" och vanlig ännu framåt 1930. Låg den byggsatsen om 13 delar inplockad i ett lider erfordrades viss beräkning för att få ihop eländet. I "Lyktgubbar" kallar Jan Fridegård den vagnen för överstegsvagn,

Kalkarna var ju inte precis några rossödoningar. Vid körning av timmer eller långvirke sattes en lasthälla av björkvidja mellan stakarna och fungera även som ryggstöd vid tomkörning.

Vid stadsresor användes mera färdsleden som hade 2-3 m långa medar och gärna ville gå rätt fram om djup snö.

Såg fanns vid Fornåsa vid Vrå. Gick alltså med vattenkraft. Ett nära 1 cm tjockt blad som lodrätt var monterat i en vevstake och hoppa fram så där en halv tum i taget. Brädor sågade där finnes i flera bonnstugor i orten från 1840-60 talet, och är vanligen 1 tum tjocka i ena ändan och 2 i den andra. Sågsån från samma såg likaså i trossbottnarna och är synnerligen grovmalet. Det var ej mycket bönderna köpte förr av redskap, utan det tillverkades hemma, och min mor berättar att när hennes mormorsfar Jan Fredriksson (B:5) blev bonde i Tagsta 1815 gjorde han hela uppsättningen utom hästarna.

litet vackert huvud samt envisa och svårinkörda. Värmlänningarna som odla upp ängarna här 1850 hade med sig egna hästar de kalla gudbrandsdalare och dessa sålde de till bönderna sedan det frusit ihop. De var längre och lurvigare. Sedermera kom alltså

nordsvensken, men ansågs väl klena och halvt ridhästar och de flesta här i orten såldes till Tyskland vid mobiliseringen 1914.

Korna var förr 100-110 cm. höga och lev. vikt 225 kg. En del hade horn, en del inte, men de flesta var rödbrokiga. Mjölkade i bästa fall 600 lit. om året, men 1870 det dubbla, 1925 2.500 kg. och i dag ungefär 4.100 kg. Tills betesfred enligt lag på 1930-talet fick korna gå på storskogen. Den var inhägnad runt om men eljest fick Alsike- och Danmarksböndernas kor gå hur som helst. Från byn gick en "gata" över inägorna till skogsgrind som öppnades morgon och kväll av någon gumma i närheten. Som bekant utvecklades i varje besättning en ledarko, och var det på den skällan sattes. Olika ljud till varje gård, och den kände korna igen och förstås bonn om de ej behåga komma hem. Men det var sällan och varje bys kor gick som regel i flock, men väl i gatan som vid Skäggesta-Årby gick var och en till sitt trots 4 gårdar och 40 kor.

Att karlarna ej gärna gick i lagårn vet vi. Detta inte ens på herrgårdarna utan fanns "dejer" ännu nästan hela 1800-talet. Vanligen några bastanta pigor som fått en barnunge och hade anlag få fler. På äldre dar som inhysjes i någon backstuga lufsa de ikring i roten som en slags veterinärer, skar grisar och slakta dem till julen, men gav sig även på folk om dökött i någon frusen stortå. Var även barnmorska om fru Eriksén ej hann fram, smorde för "riset" och svepte lik samt smygsålde brännvin. Alltså synnerligen nyttiga och mångsidiga föregångare till nutidens sylfidiska seminöser, vanligen kallade "sädesärlor".

På sockenstämma 9 mars 1851 diskuterades första gången huruvida en "Djur-Läkare" borde finnas i orten. Alla bönder utom en rösta dock emot. Det framgår dock att Veterinär nu fanns vid Ultuna. Före Knivsta mejeris tillkomst 1894 var inte stort värde i mjölken men fick de nu hela 6 öre litern. Redan 1862 fanns dock ett mejeri vid Tibble som bildats av 15 st. Vassundabönder, men dit kördes inte från Alsike utan till Knivsta gård där något senare i likhet med på de flesta herrgårdar fanns ett slags mejeri. Endast grädden skummades där och såldes på Stockholm. Vanligen kärnade dock bönderna själva sin mjölk och saltades då så skapligt att det höll sig någorlunda till vintern och något mer kunde tas ned till Stockholm, såsom säd eller halm.

För smöret erhöles 1860 80 öre kg. och för halmen 1/2 öre kg. Om bra före kunde bonn lägga på 60 knippor halm efter paret, d.v.s. 500 kg. Man körde från Alsike i skymningen, vila 5 min. i Lövestaholmsbacken och 2-3 timmar vid midnatt i "Värkarna" och var på Träsktorget (nuv. Roslagstorg) kl. 6 på morron. Åkte sen hem kl. 12 och i bästa fall var man hemma igen vid midnatt. Detta förstås under förutsättning bonn hitta tillbaks till bondkvarteret från krogarna på Holländargatan och kunde kravla sig upp i släden. Sedan gick kusen hem själv och stanna av gammal vana ett tag vid ledstången vid Rotebro gästgiveri och de andra haken på hemvägen.

Gröpe eller annat kraftfoder förekom ej så länge höet räckte, men när bara råghalmen kvar eller man måst börja rycka i halmtaken, sårpades genom att först strila vatten på halmen och sen slänga över en näve gröpe åt 10 kor och ruska om med en gaffel. Användes potta ansågs dess flytande innehåll ha samma aptitretande verkan, varför en omtänksam husmor gick ut inne i lagårn på foderbordet och tillsåg att pigorna gjorde detsamma.

Får måste alla bönder ha för ullen och klädernas skull, men gick inte att ha den på trädan bland de andra kräken, utan fanns särskilda fårhagar med extra högt stängsel. Baggen kallades springgumse.

Separatorer ser jag fanns av Lavals fabrikat från 1880. Mjölkmaskiner de första i Stockholms län 1908, men i Alsike knappast före 1930.

De svartbrokiga vildsvinsliknande krabater till svin bönderna hade förr kunde få en slaktvikt av 40 kg. om de var årsgamla. Kort kropp och halva bestod av huvudet, långa ben. Hela sommaren fick de gå vind för våg och långt framåt jul kunde man hitta exemplar som slunkit under logbotten vid höstslakten. De dog i rösjuka och etterqvisslor i stort antal den tiden, och landsvägarna böka de sönder till den grad att 1855 efter anmärkning av länsman och kronfogde måste på sockenstämma tillsättas en Svinfogde som skulle tillse att svina som rotade invid stora vägen Tuna-Krusenberg skulle vara ringade. Till uppdraget valdes gårdssnickare Svensson vid Krusenberg, och skulle han för vart svin han ringade erhålla 2 skilling.

En resande som 1748 for genom Uppland skriver: "När vår Herre gaf bort dem, och lät djevlarna fara uti 2,000 svin, så kunde han

och med skäl gifwa dessa bort, ty andra skadedjur låta skrämman sig bort, såsom räff, warg med flera dylike, men desse inte". Och påpekar han att i Stockholm var nu svin förbjudna på gatorna, men i Uppsala hade

Vargar-Jakt-Fiske

Med hårda vintrar kom vargens ylande och han gav sig på både folk och få sades det. Hur ligger det till med den saken för Alsikes del? Åtminstone borde dödböckerna ange om vargen tagit någon människa när eljest dödsorsaken vanligen är angiven sedan omkring 1750. Tydligen ingen alls (dock se nedan 1857) och i ett radioföredrag 11 jan. 1952 sades att i hela Sverige kändes blott ett enda fall. Men då desto ohylligare enär 1821 i skogstrakterna mellan Gästrikland och Dalarna, ej mindre än 10 barn ihjälbets av vargar. Detta enligt "Fauna" 1840. Men från Frankrike på 1760-talet förmäles en enda stor varg dödade 36 personer (mest barn) innan han av utkommenderad militär dödades.

Kjell Eurén anger i UNT:s julnr. 1945 att en piga vid Bälinge prästgård blivit uppäten av varg, tydligen rätt sent på 1800-talet, men enär det i detta fall gällde en vuxen får antas hon gått vilse i skogarna och sedan stupat av trötthet och sedermera påträffats delvis uppäten av rovdjur. Dylika fall är kända från de flesta socknar. I Alsike senast 1912 då f.d. bonden A:12 i Årby gick vilse å Hagelstena storskog 1 okt. men påträffades först 26 nov. Tidigare kan nämnas 23 mars 1873 då en kvinna från fattigstugan försvann å Tunaskogen och resterna återfanns 15 maj 1874, samt 30 sept. 1857 då en 3-årig pojke från Ekeby försvann och återfanns 22 aug. 1858, Ytterligare 3-4 fall har angivits från 1850-talet, men som det gäller män i bästa åldern som försvunnit är nog orsaken inte vargens.

Det var alltså på e.m. 30 sept. 1857 den lilla sonen till skraddaren Mellstrand vid Ekeby lekte utanför stugan och sedan enligt en grannfru pallra sig iväg till en hage ett stenkast därifrån, Sedan dess var han försvunnen och trots skallgång hela natten av folk från Ekeby och Vrå och följande dagar från hela socken påträffades han inte förrän 22 aug. året därpå, då den unga modern som så gott som varje dag i ett års tid letat efter sitt barn påträffade ben och kläder efter detta ej långt från Ekeby.

Den vintern sågs vargspår på Ekeby och Vrå

Landshövding Brauner även förbjudit att de skulle få gå i staden, men när väl åtta dagar förgått, blev ett buller bland stadens invånare och det stod ej länge på, förrän han åter måste tillåta dessa kreatur som förr.

skogar, och en mindre klappjakt ordnades med resultat ortens sannolikt sista varg sköts av Greve Mörner och Löjtnant Caspersson som tillsammans stod i passet mellan Odlingsberg och Nyboda å Ekeby skog, Vargen uppstoppades och finnes nu i Uppsala Biologiska museum. Eljest var nog vargen för slug att i onödan närma sig en människa, och så värst rädda för den var åtminstone inte bönder och drängar, ty till och från Uppsala körde de vintertid gladeligen över skogen från Ekeby till Sävja eller prästvägen till Kungshamn. Detta även nattetid i fyllan och villan och några ylanden hördes inte till förrän väl hemma i stugan.

Vargskräcken förr hade både psykologiska och ekonomiska skäl. Hans tjut i parningstidens vinternätter skrämde kvinnor och barn som räff och ugglan än i dag, än mer fordom då vidskepelse, tomtar, troll och skrymt frodades, Att vargen tog en mängd husdjur eller rev dem fördärvade framgång av nedanstående, men vargen blev skyldig för allt. Det fanns även gott om tvåbenta vargar. Någon ulltapp torde eljest ha funnits kvar i fårhagen,

Att vargen var talrik i början av 1800-talet framgår därav att i Stockholms län utbetalades åren 1827-39 skottpengar för 271 dödade vargar. Därav endast 1833 för 52 st. Sedan minskar det så blott en dödad 1858, 2 st. 1860, 1 st. 1870 och 2 st. 1871. Sedan torde ingen ha dödats i Stockholms län. I Uppsala län dödades åren 1827-39 322 vargar. Åren 1856-60 40 st. samt 45 lodjur. Sista vargen i Uppsala län 1877. Det var sommartid då kreaturen gick på bete vargen passade på. Det första jag hittat i Alsike ang. vargskador är från 1829, då på stämman 28 juni anmäldes att vargen den våren tagit:

Vid Pottmyran och Dammen 2 svin, 2 får.

Ekeby 1 ko,

Prästgårdstorpen 3 får.

Domarsbo 1 får.

Oxhagen 1 får.

Krusenberg på skogen. En ko vargbiten.

Av den anledningen skulle hos Högloflige Landshövdingeämbetet ingivas ansökan att Vargskall nästa vinter skulle hållas. Detta gick även av stapeln, liksom 1833 då förmåles att "knappt en dag förgått denna, sommar utan att skada försports hava skett". 1838 var dags att ånyo anhålla om vargskall när den sommaren följande av odjur förorsakade skador anmäldes:

Ekeby: 8 svin, 1 tjur, 1 kviga, 1 fåle, 1 får,

Årby: 1 häst riven.

Rikebasta torpen: 7 får.

Tuna: 3 får.

Krusenbergs torpen: 2 kvigor, 13 får.

Kungshamn: 1 tjur riven, ett svinkreatur uppäten.

Skogvaktaren Steffan Ersson i Sand fick detta år skottpengar för att han dödat "en varg-lo hona genom skott". Alltså tydligen ett lodjur. Skottpengarna på dem var 6 Rd. men för vargen det dubbla, eller detsamma en ko kostade den tiden. Åren 1840-41 begärdes ånyo skall, och framgår Akademiättaren Kjellmodin (ej från Alsike) dödat 2 vargar å Skäggesta skog, samt att det fanns en "luderplats" i Alsike. Egentligen fanns 3 st. En vid Fredrikslund, en vid Tuna i en backe mellan byn och kyrkan, och den tredje och mest kända ovanför nuv. Björkås invid Ekeby, och egnahemmet kallades ju förr ej annat än Vargbacken. Där fanns en varggrop som sades vara 5 alnar djup och hälften så bred samt stensatt som en brunn. Den sköttes av de för vargen så utsatta Ekebybönderna och lämnades till dem slaktavfall, korensningar och alla självdöda djur från denna ända av socknen.

När gropen skulle tillses fick de inte göra det till fots utan red de dit. Likaså när den skulle fyllas på med "luder". Detta hade de släpande i ett rep efter hästen och tog då först en sväng uppåt storskogen för att vargen skulle få vittring, och slängdes sedan ut i en låda mitt över gropen vilken var täckt med granris och omkring var en mängd bråten så ej folk och få skulle ramla i.

Huruvida de fick några vargar vet jag ej, men däremot att den användes långt efter det vargen försvunnit från orten, men då för räv och annat småkraf. Likt älgen och annat vilt hade vargen sina stråk eller växel som syntes

av spåren och hördes på tjuten vinternätterna. En gick från de stora skogarna vid Noor-Långåsen förbi Oleda-Tagsta-Ekeby. En annan från Lagga-Östuna förbi Knapäng (Nyboda). Det tredje från Haknäs-Ekhamnsskogen förbi Tuna, samt från Rasbo-Vaksala förbi Sävja där den hårda vintern 1850 sågs "ett långt pärlband av vargar" på väg upp mot Lunsen. Från denna skog sedan över Fyrisån och Nåsten mot det verkliga varghålet Skogstibble.

Dessa vargskall sockengubbarna så ofta bönföll om var en vidlyftig historia Med Jägeripersonal, Kronfogdar och Länsmän som ledare, och inbjöds kungliga och andra, honoratiore och kallades kända, stor jägare att stå på pass. Bönderna här låna soldaternas muskedunder men huvudsakligen ingick de i drevkedjan, som fram på dan säges vanligen ha gått vilse nedåt Gästgiveriet eller krogarna vid Flottsund.

Någon större betydelse har jakten aldrig haft i Alsike även om naturligtvis en torpargumma slickade sig om truten om gubben kom hem med en tupp från tjäderspelet på Tunaskogen eller en vilsegången tacka från Danmark. Bönderna jaga överhuvudtaget inte förr, även om en och annan var ägare av en mynningsladdare, vanligen kallad "tunnlandsbössa" på grund av sin benägenhet sprida hagelsvärmen på denna areal och normalt skotthåll. Laddad med hemstöpt kula för de ytterst sällsynta älgarna, träffa denna mellan "rumpan och tallen". Att det förr var ofantligt gott om skogsfågel, hare och raphöns förmåles, men även att bönderna ej brydde så mycket om den.

Herrgårdarnas gentlemannajägare fick ströva över bonnmarkerna så mycket de ville. Framförallt då på 1870-talet de 3 baronpojkar Cederström på Krusenberg. Tidigare hade en Hovjägnästare Greiff (han som fängslade Gustav IV Adolf 1809) bott vid Fredrikslund och här jagat med stort sällskap. Så allmänt känt torde inte vara att den nu så populära hamiltonhunden leder sitt ursprung från hans hundar genom sedermera korsning av Hovjägmästaren Adolf Hamilton, död 1910.

1880 jagade Kronprinsen (sedermera Gustav V) med stort sällskap å Alsike-Danmarksskogen. Tåget fick stanna vid Vrå trots någon anhåll ej fanns då., och jakten slutade vid Flottsund. Jaktlyckan var dålig.

Krusenbergs skogvaktare skulle lämna vilt till slottsköket och ur Emanue! Cederströms

anteckningar må berättas att t.e.x. 1879 lämnade han upp 1 älg, 9 harar, 8 tjädrar, 8 orrar, 33 änder, 2 morkullor, 9 beckasiner. Bönder och torpare sköt "fuggel" på spel. Tjädern alltså på Tunaberg och orren på Ekeby myran och dito vid Björklunda vid Tunagärsgårn. Tunaspelet var känt i halva Uppland och ännu 1925 var spelet så där 1 km. långt och 200 m, brett, och med kanske 100 tuppar och dito höns sen de kommit ned, och ljumma lördagsnätter i april smällde och knattra det litet här och där som vid en bättre fältmanöver, och i soluppgången såg man garvade gubbar slinka iväg i rörgångarna. åt olika håll, Uppsala ej minst.

Förr sköts tjäder även på bloss och gick man då upp på kvällen och lyssna, var tjädern slog till och i midnattstid gick man på tallen. Tjädern vistades nämligen inte på spelet om dagarna. Tills likaså omkring 1925 koka och bubbla hela myran från Ekeby till Pottmyran av orrspelet vart man än lyssna, men i detta fall fick spelat vara ifred och invänta vi solspelet i topp. I nov. sköts "på stom" eller för bulvan i någon björk. Framåt 1930 försvann hela härligheten. Anledningen vet ingen.

Räven togs i sax eller vid vakglugg utåt dynghögen i månsken. Som bevis på rävens snabba uppfattning av situationen kan berättas det ej var ovanligt hela hagelsvärmen satt i bakändan på räven trots skytten tryckt av mitt i planeten. Dessutom hade bönderna tillgång till stryknin, och redan 1722-35 läste ju vi om en präst som ordinerade det även åt en bonde som hade en led kärring.

Orre och hare togs även i snara. Orren då i buskage han brukade hålla till, och haren i gärsgårdshålen där han hade sina gångvägar. Mård togs på så sätt att vid djup nysnö så spåren kunde följas även i träden genom nerfallen snö och barr iaktogs om han hittat något matnyttigt såsom ekorre eller besökt någon älgränta från höstjakten. Om så var låg han inte långt borta. Om i ekorrbo eller ihålig asp syntes under genom mårdens röda urin. Om i asp var att med bössan på helspänn mot ingångshålet skrapa varsamt med högra

stortån mot stammen och mården kika vanligen ut i tron det var en hackspett. Om inte, var bara att gå hem efter yxa och såg. Mården låg kvar till kvällen. Aspen fälldes och sedan var bara att sno ut honom med björkvidja. Gick inte det heller sågades lock längre upp mot toppen och där någonstans fastna, pälsen i klykan.

Svårjagade var de s.k. stenmårdarna som fått vana gå i gryt var morgon Jag följde en gång en sådan 9 dar i följd kring f.d. torpet Kruthålet under Olunda men efter varje natts provianteringsutflykt återvände han alltid till de ofantliga stenrösen där.

Rådjur kom till Alsike 1915. Tyskharen och fasan 10 år senare. Sedan remingtongeväret något före sekelskiftet kom i bruk fanns träffsäkrare gevär för älg. Före Knivsta skytteförenings tid tränade skyttarna i "Skarplöt" där en Jägmästare Lorell (bror till komministern) anordnat en skjutbana, Blykulorna synes ännu å den lodräta berghäll tavlan var målade. Detta omkring 1885-90. Därmed punkt och slut ang. jakten hur frestande det än voro att fortsätta några sidor om mina 42 år i Årby jaktsällskap.

Fisket hade större betydelse. Under 1800-talet fanns nät och framförallt ryssjor vid vårfisket i varje å. Från Alsike har jag inte hört andra beskrivas än de i åarna uppförda, och bestod av 2 mycket enkla dammbyggnader ca. 10 m. från varann och försedda med luckor. När fiske skulle ske stängdes den ena och gick någon på åkanten och "glötte" så fisken motades in i dammen och sedan togs med håv. Sedan fortsattes från andra hållet. Stod på hösten vattnet upp på de väl avbetade ängarna klubbades lake så snart isen bar. Hade man upptäckt en dylik på botten slogs den stora träklubban man "bulta kok" med genom isen, och utan att behöva träffas bedövades laken och endast att kasta upp honom på isen. Ibland behövdes inte ens det, utan var isen skral för laken upp vid smällen samtidigt gubben för ned. Kräfter fanns i var å och var priset kring sekelskiftet detsamma per tjog som per st. nu, eller 30-40 öre.

Bondeliv i helg och söcken

Under denna rubrik ingick från början litet av varje, men vid renskrivningen blev soppan för

stark och måste uppdelas i portioner under särskilda rubriker eller stoppas in här och där

för att kunna sväljas. Kvar blev en bottensats som efter förkortning till hälften fick ovanstående rubrik trots inte alla var bönder som levde det livet.

Vad först klädedräkten beträffar se förordet och min dröm om knätofsen och vingåkerspolskan. Bouppteckningar från 1800-talet första hälft visar dock att storbönderna i sin garderob hade granna knäbyxor och broderade sidenvästar, vita eller svarta strumpor samt lågskor med silverspänne. Eljest bara fårskinn. Korta eller långa och med eller utan vadmal (barskinnspäls). På huvudet en storm dubbelt så hög som nu, eller vintertid en mössa av hundskinn (ludenmössa). För innebruk fanns frackliknande kapprockar och bonjourer.

Ännu 1910 minns jag gubbarna när dom skulle vara halvsnygga satte på sig en historia de kalla "fattigdomsbevis", och var ett löst bröstveck av grådaskig filt eller sammet med någon brodyr, samt fastsittande krage av samma materiel som knäpptes i bak, och i vilken var fastsydd en fluga av mörkare färg, likaså av filt. Förskinn av berett gödkalvsskinn var brukligt långt senare. Ett par gånger om året skulle "stärksakerna" tas med till strykerskan i Uppsala, Det var bröstveck, kragar och manschetter.

Kvinnodräkten var då som nu obeskrivlig och ber jag få hänvisa till Upplandsmuseet. Mina anteckningar innehåller endast den magra upplysningen att ännu 1860 kunde äldre gummor begagna "skinnskjol" som var av fårskinn med ullen inåt av de ruggar som fanns kvar, men blev med tiden så styva av mjölkstänk och diskvatten att den "stod för sig själv" och lukta så egendomlig och påfrestande att den vanligen ställdes ut i farstun över natten.

Huvudbonaden har tydligen alltid utgjort ett problem och åtminstone de yngre kvinnorna ville ej jämt gå i sjalett. Redan 1675 beslöts på sockenstämma i Rimbo att alla bondhustrur som brukade franska huvudbonader skulle ledas ut ur kyrkan innan gudstjänsten började (Unestam) . Nutida kyrkoråd är mera toleranta.

Hårmodet var slätkammat bakåt med mittbena, fläta och knut. Ju blankare håret var ju mer välvårdat ansågs det vara. Av den anledningen smordes det in med flott eller smör, vilken pomada dock hade benägenhet att härskna.

De smörja smör och grädde uti sitt långa hår att det ej i vädret står. Men när de bliva heta så börjar allt det feta, att rinna må ni veta. Det osar så man kråkas kunde få

heter det från Skuttunge 1830. Men det var ej bara i håret det smordes flott. Det gjorde bondgummorna. även kring truten när de städslade ny piga, så denna skulle bli varse hon kom till ett bra matställe.

Damkängor och skor var förr lika. D.v.s. ingen skillnad på höger och vänster, vilket ansågs bra för den som ville gå snett. Det framgår bönderna hade fickur hela 1800-talet, men gummorna först omkring 1875. Fickan för den satt vid midjan och kedja kring halsen. Ett vackert mode var de flätor av hår från avliden mor eller mormor som kringvandrande dalkullor från Våmhus utförde.

I övrigt kan från vaggan till graven berättas många nöddop skett i Alsike. Barnadödligheten var stor, men fanns minsta gnista liv döptes den omedelbart av någon närstående. Som hedning fick ingen dö. Överlevde barnet skedde dock nytt dop av prästen.

Från åtminstone 1726 har hållits husförhör, och till 1888 var det böter till kyrkan för de över 16 år som ej utan laga förhinder var frånvarande. Förhören hölls rotevis och ställde prästen frågor som vid konfirmation, eller fick de läsa något ur "kattesjäsen". Allt gick lika knaggligt. "Har glömt det lilla de kunde förut" får Tuna rote i betyg 1872, alltså 30 år efter skolreformens genomförande. Konfirmation har skett i Alsike sedan 1787. Många fick gå och läsa 2 år innan de ansågs kapabla gå till sin första nattvardsgång. Sedan obligatoriskt 3-4 gånger om året. Samtliga är ordentligt bokförda sedan 1792. Nattvardsgång var både en rättighet och en skyldighet. Om två ungdomar gjorde sällskap en tid, sades det "var väl" mellan dem. Förlovning förekom ej förr. Det kallades trolovning. Sedan gick brudgummen och brudens far till prästen och tog ut lysning. Vigsel skedde aldrig i hemmen, och de flesta präster vägra även viga i prästgården.

Något bröllop "till häst" d.v.s. ridande till kyrkan kan tyvärr ingen minnas ha skett i Alsike efter 1850, men väl hört det tidigare var vanligt. Krona fick ej den brud bära som ej var "jungfru", men Ärkebiskop Stegzelius föreslog det kunde gå för sig blott bruden

betala böterna. Alsike hade förr både brudpäll och likpäll. Deponerades 1910 i Uppsala Domkyrka. Brudpällen hölls under vigseln över brudparet av 2 tärnor och 2 marschalkar, en i vart hörn. Brudgummen hade förr en omständlig procedur vid vigseln enligt treenigheten enär han först skulle träda ringen på brudens vänstra pekfinger, sedan långfingret, och sist ringfingret.

Före vigseln fick bruden en vink av sin mor eller annan kvinnlig anhörig att hon vid altaret skulle sätta högra foten en bit framför brudgummens för att visa "vad skåpet skulle stå", samt svara ja högre. Men vanligen kände brudgummen till knepet, så var han långbent och grov i käften drog bruden det kortaste strået.

Till 1855 var böter för "otidigt sänglag". D.v.s. om 9 mån. ej förgått sedan vigseln till första barnets födelse. Parternas namn och bötesbeloppet lästes även upp i kyrkan.

Kyrktagning skedde till 1888. Så snart en mor kryat på sig efter ett barns födelse fick hon genomgå denna egendomliga reningsceremoni framme vid altaret och lämna gåva till prästen. Sedan 1700-talet har det i Alsike skett till kyrkan medels en penninggåva av mannen. Kyrktagningen minns många. Det skedde före gudstjänsten, och den som skulle kyrktagas fick ej gå in i kyrkan utan vänta i vapenhuset. Sedan tåga hon i sällskap med någon kvinnlig anförvant fram till altaret. Den ledsagande stanna dock vid en av "pyramiderna". Rent pinsamt säges kyrktagningen ha varit ifall ogift moder. Detta på grund av att hon efter akten högt som vid edsförsäkran fick lova att i fortsättningen bättra sitt leverne.

Kände prästen till att någon låg sjuk ålåg det honom att utan kallelse infinna sig. Han medförde då alltid "sockenbudstygen" d.v.s. kalk och patén m.m. men av mindre format än de som användes i kyrkan vid nattvard. Allmän sed långt in på 1900-talet var att när någon dött hänga lakan för fönstren i det rum den döde låg tills han blivit svept och utburen på logen eller annat ställe. Det var den tidens sed att flagga på halv stång, ty snart visste hela byn att nu var Jan Ersson död. Men det hade även uråldrig magisk betydelse.

Var Jan Ersson gammal och förståndig och det var före 1850 hade han säkerligen en egenhändigt tillverkad kista som länge stått färdig på bovin. Eljest tillverkades sådana av "vagnmakarn" som fanns i var socken.

Fordom fick ej spik eller skruv finnas i kistan utan hopsattes den med träpinnar doppade i lim, raka sidor. Detta har dock tillkommit efter kristendomens införande ty de skelettgravar som finnes från vikingatiden ha kistan full av spik och enda bevarade.

Att det fanns särskilda gummor som svepte lik har förut berättats. De kunde dock inte raka en karl utan det gjorde en grannbonde. En son fick ej göra det. Vanligen hade dock alla äldre helskägg och det fick sitta kvar. Logkistan kläddes med björkar eller granar. Före avresan till kyrkan skulle alla se liket och säga farväl. Vanligen var även klockarn ombedd komma och sjunga en psalm. Bårtäcke lånades vid kyrkan. Sedan kistan ställts på åkan lades detta över kistan och kusken satte sig gränsl över. Så snart liktåget syntes från kyrktornet, alltså vid Rikebasta från detta hållet, och Gästgiveriet från det andra, började klockorna ringa. Endast 4 bar förr, och direkt till graven och skedde jordfästningen alltid före gudstjänsten och aldrig på en vardag. Kransar eller blommor förekom ej, och enär "luckor" ej användes var graven ofta bara 2 alnar djup. Detta underlättade även igenskottningen.

Sedan år 1150 torde över 8.000 lik ha begravts å Alsike kyrkogård, därav nära 5.500 från 1750, och å "gamla" kyrkogården får vi räkna med cirkulation 40 gånger. Om vid gravgrävning nu påträffas skelett eller delar därav nedgräves de ånyo när graven skottas igen. Detta kunde till omkring 1875 ej ske enär det hörde till ritualen graven skulle skottas igen omedelbart efter gudstjänsten, allt under det klockorna ringde. Alla någorlunda vuxna och friska manliga begravningsgäster ålåg det att därvid medverka, och då gick det av estetiska skäl inte för sig att skelettdelar låg litet här och där i jordhögen, utan dessa hade dödgravaren lagt i "benlåren" som stod vid kyrkans ved- och materialbod å kyrkogårdens sydöstra hörn. (Se även Gustav Cederströms bekanta tavla "Begravning på Alsike kyrkogård").

Återkomna till sorgehuset och det varit en storbonde som dött, stod vid gravölet invid änkans plats en tom sliten stol. Det var den som den döde suttit på i kanske 50 år. Seden anses ha tradition från vikingatidens högsäte. Dans ej ovanligt efter gravölet. Dock ej i samma gård utan hos en granne. Och vad det beträffar är det ej mer än 30 år sedan det spelades dragspel efter en begravning i

Alsike. Började visserligen med en psalmvers, men sen mest Jularbokalle.

Alsikes kyrkostämmoprotokoll 1909 förmäler: "Enär det område åt väster Baron Emanuel Cederström skänkt för kyrkogårdens utvidgning visat sig bestå av lera, i vilken liken och kistorna ha svårt att förmultna, samt å ena sidan saknade nödigt djup, beslöts att i stället den s.k. Kolerakyrkogården ånyo skulle användas". Den togs i bruk under min skoltid vid folkskolan och minns jag väl hur jag reagerade. Fattigt folk till vänster å kolerakyrkogården, bönder och de besuttna till höger å den gamla och högre belägna. Var det en statkarl, hans hustru eller barn som dött, nedsattes liket vanligen strax graven blivit grävd. Likbod fanns ej då. Blev sedan regn kunde på den nya och dåligt dränerade kyrkogården inträffa kistan vid jordfästningen befanns flytande i två alnars lervälling. En gång hade den slagit runt, och ofelbart var att den eljest så enkla och stöttade kistan fått några krusiduller den ej hade förut. Men det var endast några s.k. "klossor" som vid "av jord är du kommen" med ett plaskande försvann.

Alsikes bidrag till den rika flora av saftiga uttryck Ärkebiskop Sundberg beskylls för av typ "näst sedlighet och små brännvinsglas är fiolmusik det jävligaste jag vet", är att vid en visitation på 1880-talet hade församlingen före Sundbergs ankomst anmodats efter ceremonin bliva kvarsittande tills Ärkebiskopen avtågat. Detta respekterades men när Sundberg då utom programmet började småprata med folket i bänkarna klämde klockare Pettersson i med utgångsmarschen. Sundberg viftade han skulle sluta enär han kommit i en animerad diskussion med en torpare från Krusenberg ang. dansen, men det såg inte klockarn, varför Sundberg med sin tordönsstämma vänd upp mot orgelläktaren skrek "Va fan spelar Ni för karl".

Av socken protokollen såg vi ungdomen 1769 gick ikring och sjöng Staffansvisan och att de åren 1838-74 dansa 124 gånger. och snällt lämna sin kollekt till orgeln, men att de från 1860 ej fick dansa längre än till kl. 6 följande morgon. Detta med Staffans sjungandet pågick hela 1800-talet men urarta till sist i rena brännvinstiggandet för juldanserna eller för omedelbar konsumtion. Pojkarna klädde ut sig och gick ikring i gårdarna, men sjunga tordes inga förrän de inte kunde, utan endast

bräkte som får.

Av dansstatistiken framgår att sista åren strunta de i orgeln och dansa ändå, men för tiden 1838-60 torde den vara någorlunda tillförlitlig, och framgår att förutom å midsommardagen vid Krusenberg sedan 1842, dansades aldrig på somrarna, utan praktiskt taget alla var juldanser, och då med början nyårsdagen. Vanligen på 3-4 ställen samma kväll. Ty ungdom fanns. Vad säger Alsike-pojkarna av i dag om mantalslängdens uppgift 1820 att det då fanns 102 pigor och ogifta bonddöttrar över 16 år i Alsike.

>Prästen, Rikebasta, Gästgivargården och Kungshamn hade 6 pigor var. Därtill kom till juldanserna även de flesta gifta upp till 80 år, av erfarenhet vetande det vankades glögg. Denna spetsades med sirap, rovfrö och snus för att göra bättre verkan. De näverbottnade kängor som förr användes var snart utslitna i polskan, varför pojkarna hellre dansade i med läder förskodda stövlar. D. v. s. skaften var gamla, men sulan och ovanlädret nytt. Alltså inte precis några myggjagare, och som därtill flickorna den tiden var frodigare än nu och höll sina modiga 80 kg, tog det en stund innan pojken fick någon nämvärd rotation på sin flicka och sina stövlar, men sen gick det av bara farten flera varv sedan musiken tystnat.

Nyckelharpa kan ingen minnas, utan var det fiol, sent efter sekelskiftet dragspel..Endast gammal vals, polska och polkett< style="mso-spacerun: yes"> dansades, samt en del lekar. "Nu är det jul igen" och "Skära, skära havre^' fanns redan då. När spelpengar togs upp hade pojkarna fått "sukta" en bra stund. Detta för att de skulle lägga på mera. För varje tolvskilling de gav bjöds nämligen en sup. Då sjöngs som vanligt "haven tack, haven tack, för din redliga skänk, du skall få en vacker flicka i din säng, haven tack".

Den sista bjudningsdansen av denna typ i Alsike anordnades som "gubbdans" vintern 1918 vid Tagstalund av medelålders gladlynta som inbjöd ungdomen, och fler än jag. har nog anledning att därvid efter 42 år påminna oss om Frödings "en långskankepojke i i kortbensbyx hoppar före med flaskan i hand och gav ältande fan vad de tänkte och tycks, när tar sig en tår uppå tand".Men då kosta supen 1 kr.

Dansbanor förekom inte i orten förrän med Knivsta skytteförenings fester i Särsta hage. 1901 annonserades även stor "Grammofon

Konsert" i Alsike folkskola. Den upptog bl. a Du gamla du friska, Björkens visa, och Petter Jönsson som for till landet i väster. Nyårsdagen 1910 visades i Alsike kyrka "Lofvande Bilder". Det var film från Jerusalem och Palestina.

Med anledning av pågående storstrejk tillsattes på kommunalstämma 15 okt. 1909 6 st. extrapoliser att vid behov biträda kronobetjäningen. I händelse av mobilisering valdes därtill 2 man att rengöra kyrkan!

Den 4 febr. 1914 skedde en ceremoni vid Gästgiveriet Det var Bondetågets budkavle norrifrån som växlade där. Både den som kom och den som gick vidare (till Sigtuna) var studenter från Uppsala 1916 kom Käta Dahlström till Knivsta. När hon steg upp på sin låda vid Lundells smedja sade hon: "Kors va folk. Vad har ni kommit hit för? Är det bara för att se Vidundret?".

Samma år kom även Röda F-båten till Krusenbergs brygga. Det var en flott motorbåt och besättningen tillhörde Socialdemokratiska Ungdomsförbundet. Snygga välklädda ynglingar i röda flugor. Föredrag hölls på själva landsvägen 20 m. söder om fattigbössan. Publikens satt på stenmuren utom baron Emanuel som kommit åkande i droska till evenemanget. Han ställde sig ensam 1 m. från talaren och med ena handen som hörlur enär han hörde illa. Stormklockan såldes och lokalavdelning bildades. Det skulle vara intressant att veta vad ynglingarna med de röda flugorna är i dag. Riksdagsmän, Landshövdingar, Statsråd?

1919 bildades Bondeförbundet här. Allmän prenumeration av dess tidning "Uppland", vanligen av oppositionen kallad "Gödselspridaren Uppland" enär invid rubriken på första sidan var en stående annons med bifogad bild av en gödselspridare med det namnet. Vid valet 1920 erhöll så Bondeförbundet 4 röster (Högern 20, Frisinnade 16, Socialdemokraterna 41).

I övrigt är i korthet att nämna t.ex. fjärdingsman har funnits i århundraden och gick sysslan i tur mellan gårdarna till 1852 då

Hälftenbrukare-Torpare-Inhysjes

När bonden börja säcka ihop tog han hälftenbrukare en tid innan han satte sig på rent undantag. Det var den tidens arrende, men hade han på det sättet ännu litet att säga till om. Bonden tog då hälften av

torparen Carl Jansson i Myrbacken antogs för en årslön av 15 kr. men skiftade sysslan ständigt innehavare trots lön omsider höjdes till 50 kr. och en respektingivande mössa anskaffats 1886 för 3.75. Vi har ang. postdiligensen och Gästgiveriet sett att han körde förbi här före järnvägens tillkomst 1866. De gamla minns hur han "tuta" på långt håll vid grindar och omkörningar. Vid Branshamnar var då poststation för orten.

Den första velocipeden i Alsike säges patron Drakenberg på Hagelstena ha inköpt 1879. Den var "försilvråd" och folk och få sprang ut på åkrarna då kommunalordföranden kom ångandes. Gunmidäck och slangar på dessa höghjulingar kom inte förrän sekelskiftet och då var cyklarna nästan lika som i dag, men saknade frihjul och fanns en tapp å vänstra sidan på bakhjulet att användas då man "hoppar på".

1905 i samband med Nordiska spelen var stor automobil tävling förbi Krusenberg och mycket folk kantade vägen på behörigt avstånd. Tävlingen gällde Stockholm-Uppsala och åter. Av 18 startande kom 14 i mål. Starten var gemensam kl. 6 på morgon, och "redan" 12.15 var den första åter i Stockholm. Å småvägarna var biltrafik förbjuden, men Georg Modin i Knivsta fick 1914 nådigt tillstånd köra förbi Skottsila ut till stora vägen. Den förbi Tomta fanns ej då. 1912 kom en flygmaskin fladdrande från Uppsala Det sades vara en Fransman som hette något på Brindenjonk.

Hösten 1923 annonserades en minst lika märkvärdig konsert i Alsike folkskola som 1901, men nu var det "Konsert i Radio" medels högtalare. Något annat än morsetecken från "Köningswusterhausen" kunde dock inte uppfattas för den kronan. Några månader sedan var vi flera som hade apparater. Utsändningen då var huvudsakligen grammofonskivor och samtliga lät som ""Örkelljunga skyttepaviljong" och inspelade av "Majblomman" från Knivsta, som om jag minns rätt var missionsförsamlingens hornmusikkår. Den blåste både starkt och vackert. Om inte starkare.

skörden i arrende och delades ej förrän tröskat, men hjälpte han då till med detta och litet av varje så länge han orkade utan ersättning och arrendatorn kunde spara, in åtminstone en lilldräng. En ko och några får

hade bonden också kvar och fick ta foder fritt åt dem.

Att sitta på rent undantag var ej så efterlängtat om båda makarna levde. Hade ej byte av bostad skett förut var det på tiden nu, och de gamla upp på vind om det fanns någon, eljest till en stuga "på ägorna". Att äta barnbröd är henigt, sade en gammal bonde sedan han en tid provat på undantaget och mågens finurligheter.

Torparen var antingen statorpare eller jordtorpare, varav den förstnämnda var statkarlens föregångare, och endast den skillnaden han "bodde för sig själv" och hade några tunnland jord samt en ko, men ingen häst, utan fick låna fritt vid gården. Jordtorparen utveckla sig så, att framåt 1850 kallas han i kyrkböckerna ofta arrendator, och alla hade drängar eller vuxna söner som gjorde dagarna. Det var stor konkurrens om torpen och ofta börja bondsönerna på dem när de gifte sig. Inte den förstas som skulle ta emot gården, men de andra överflödiga. Och vad skulle de ta vägen.

Det var ej då som nu att resa till Stockholm och industrin, utan före emigrationen sökte de ett torp för att ej betraktas som inhysjes. Helst ville de bli soldater eller dragoner, men som endast 8 st. i Alsike och yrket ofta gick i arv, samt åtminstone soldaten borde vara 6 fot och 2 tum lång, var inte mycket att välja på. Att bli klockare eller inspektörer hägra för

Nödår och hårda vintrar

Från detta århundrade minns vi torråren 1901, 1914, 1955 och 1959, samt våtåren 1902, 1923 och 1957. 1914 brådmognade all säden i juli och vid Tagsta körde vi in sista sädeslasset 10 aug. Sedan 1739 hade ej så ringa nederbörd fallit i Uppland som 1901. Men någon hungersnöd i forna bemärkelsen blev det ju inte alls vare sig 1901 eller 1914. För det får vi gå tillbaka till närmast 1869. Som vanligt flera ogynnsamma år i följd. Våren 1867 mycket sen. Is på sjöarna ännu i slutet på maj. Inget löv fanns utslaget till midsommar. Regn hela eftersommaren. Torrår 1868 med skarp frost midsommarnatten, och 1869 fanns ej utsäde. De närmaste åren utvandrade 150.000 till USA.

Tack vare järnvägen och "ryssrågen" blev dock eländet ej så framträdande som 1845.

många efter skolreformen 1842 och sedan Ultuna börjat 1848, och om ej annat blev resultatet de bytte efternamn och framtida kommunalpampar i likhet med dem som efter 1882 genomgick Wäddö folkhögskola.

Om statkarlarna och deras usla förhållanden under 1800-talet är så mycket skrivet att ej mer erfordras. Många bondpojkar och flickor försökte sig även som unga och nygifta på det jobbet i väntan på något annat som aldrig kom, men när man hör eller läser en ung frisk statkarl inte ens hade 100 kr. om året eller med staten allt värt 250 kr. frågas vad de merendels gamla och utslitna levde utav som bodde i socknens alla obeskrivliga stugor som fanns överallt i skogskanterna utan att man kan utröna när och varför de uppförts, men väl att de som bodde där icke vare sig begärt eller erhållit fattigunderstöd. Alltså våra Inhysjes eller Backstusittare och yrket är f .d.

Någon hyra betala de ju inte och pinnar och ris till vedbrand kosta heller inget, men de gick dock inte direkt och tiggde utan. gjorde vispar, kvastar och förklädsband och sålde för några ören i bondgårdarna Dessa halvstora kvastar av björkris som före piasavan och rishalmsviskan stod i ett hörn vid vedlåren, och hade bonn eller drängen glömt bort att ta ur mullbänken på trappan när de kom in för att äta middag, var ofelbart de med högra pekfingret gjorde en halvcirkel i underkäften och med en elegant snärt smälldes sen prillan in i den tioöreskvasten på två meters håll.

Även då 3 år i följd. 1843 svåra hagelskador (sedan inga nämnvärda i Alsike på 105 år !) Mycket regn 1844. Frost när rågen blommade. Ingen sådd kunde ske den hösten, och som vanligt torrt året efter. Nästan varje söndag efter gudstjänsten hölls stämman det året. Redan 22 juni måste undsättningsspannmål begäras. I borgen för detta gick samtliga intressenter i sockenmagasinet. I okt. klagar kyrkh. Nordharjmar: ^Skulle blott församlingen, åtminstone i någon mån kunna befrias från det oerhörda antal vägstrykande, förpassade och oförpassade personer, som översvamma socknen med bettleri, så voro detta en välgärning".

Nästan allt tjänstefolk sades upp till 24 okt. och de som fick gå kvar fick göra det för

maten. Detta ej endast drängar och pigor utan även statkarlar gick ett helt år bara för staten. En mängd nödhjälpsarbeten ordnades i orten. Bl.a. sänktes Lövstaholmsbacken. Daglönen var 33 öre om dagen. 1846 kostade rågen 21 Rd. tunnan och vetet 30 eller betydligt mer än bönderna fick för korna på Uppsala marknad, 13-15 Rd. De flesta slaktades dock till föda, och allt gammalt silver av bågare och skedar såldes.

Från Uppsala heter del: "Det var tusentals ruinerade bönder, bondsöner, soldater, torpare och andra, som arbetat på de utblottade gårdarna men nu drev utefter vägarna till städerna". Att de gjorde så berodde på att Kronans magasin fanns där. Att av väderleken ogynnsamma år förr var så svåra att bemästra berodde på brukningssystemet att endast hårdjorden användes för säd, och torrår fick de ingen som helst fason på den hårda Upplandsleran med sina den tiden primitiva redskap. Rågen var ju det viktigaste sädeslaget men sparades att plöja trädan i det längsta. Blev sedan för torrt eller vått gick det före plogens tillkomst 1850 inte att köra med trästocken å de av kreaturen tilltrampade åkrarna.

Ett elände förr var vattenfrågan. 1901 och 1914 fanns endast ett fåtal källor i socken som höll vatten. Vid Björkkällan stod långa rader hela dagarna. Däremot gjorde regn i skördetiden inte så mycket. Öppna diken fanns lika tätt som täckdiken nu och i nödfall torkades säden i bastun. Äldre kartor över Krusenbergs visar t.ex. att skiftet söder om landsvägen mellan Gästgiveriet och magasinsbacken bestod av ca. 50 åkrar. All säden skars ju även med lie. Med traktorns intåg är det tvärtom. Torrår inget problem för brukning och skörd, men väl regniga höstar som 1957.

Den svåra stormfällningen 3 Jan. 1954 och 15 dec. 1931 minns de flesta, men värre säges för Alsikes del julen 1902 ha varit. Halmtaken blåste av husen trots mitt i vintern och halmen frusen. Vindstyrkan var 35 sekundmeter och barometerståndet 718, vilka siffror varken förr eller senare uppnåts. Som barn hörde jag ofta talas om "urväderstidan" 1850, då så många frös ihjäl här i orten och vägarna var ofarbara till våren. Tidningarna och sockentraditionerna berättar:

Det var den 29 Jan, 1850 denna av de omkomnas antal att döma säkerligen svåraste snöstorm utbröt som kanske någonsin

drabbat mellansverige. Därtill fram på dagen och natten 20-25 grader kallt. Det hade ej varit Distingsmarknad som några av mina berättare påstod. Den inföll först 14 dagar senare. Men bönderna den tiden for ändå ofta till stan med produkter vintertid och för inköp. Affär fanns inte i orten förrän 10 år senare, Alsikebönderna och ett par från Knivsta säges ha klarat sig hem med livet tack vare de redan i bondkvarteret bildade karavan samt hade medvind, och väl komna över Danmarksslätten slank de in i skogen vid Sävja och sedan vintervägen över Lunsen ned till Ekeby. Där måste de övernatta och red hem dagen efter till sina oroliga anhöriga.

På Danmarksslätten hade de påträffat en bonde som låg död under en omvänd släde. Vem visste de inte, men som hästen levde spände de ifrån den i tron han åtminstone skulle taga sig hem. Mer kunde de inte göra. Det gjorde den dock inte. Ännu dagen efter stod den kvar hos sin döde husbonde som visade sig vara torparen Erik Larsson från Trångdala i Almunge. Han hade alltså blott kommit någon km. från staden när han körde i diket och utan vidare frusit ihjäl, Hästarna vägrade helt enkelt att gå i motvind eller sidvind.

Hade Alsikebönderna ej vikit av till Sävja hade de närmare Berga påträffat ytterligare 2 döda. Det var bonden Almlöv från Högby, Lagga och soldathustrun Anna Berg från samma by som åkt med Almlöv. Hon skulle i Uppsala köpa mat åt sina 5 små barn. Insamling skedde sedan åt dessa, vari t.o.m. Kungahuset, deltog, samt utgavs en visa vars behållning även tillföll fonden som förvaltades av prästen i Lagga:

*Fem faderlösa sitta
i stugans mörka vrå.
Åt frusna rutan titta
De ängsligt då och då
På glesa dörrn de glänta,
Hu vilken storm där ljöd.
De på sin moder vänta,
de vänta på sitt bröd.*

*Så kärleken kan liva,
och stelna samma blod,
Hjeltinnan i sin driva .
är själv sin ärestod.
Men de som henne vänta,
Till stugan i sin nöd,
De stå ännu och glänta
på dörren - efter bröd.*

Genom att den nordliga vinden fullkomligt korkade igen Svartbäcksgatan till hushöjd kunde inga bönder norrifrån komma ur stan vilket säkert räddade livet på många. Stödd mot en gärsgård vid Ärna påträffades dock en bonde från Fansta i Bälinge som gående sökt taga sig hem. Vid Berthåga en bonde från Voksta i Vittinge. Hans åkdon förspänd 2 hästar hittades långt senare i ett dike fullständigt översnöat.

På Ultunagärdet låg en kakelungsmakare från Sigtuna, och mot Örsundsbro en bonde från Elfsta i Dalby, samt 2 drängar från Västeråkers prästgård. På Vaksalagärdet mot Rasbo satt en bonde död i sin släde, och på vårsidan påträffades en dräng i diket vid Stabbylund. Dessutom här och där i

landsvägsdiken och på åkrarna invid diverse åkdon med förspända döda hästar, men i dessa fall hade bönderna tagit sig fram till någon gård i närheten.

Hur många som den dagen och natten omkom är svårt att exakt ange, men var det minst 150. Därav 50 söder om Stockholm, 22 på isen i Mälaren, 11 på landsvägen Uppsala-Stockholm, samt minst lika många runt Uppsala Hela socken utkommenderades sedan att göra stora vägen förbi Tuna farbar. Övriga vägar fick vara till våren. Att ploga gick inte utan skottades en ränna från prästgården till kyrkan åt den gamle prosten Nordhammar. Eljest kördes "åppå" där det gick för sig. Av den tidens otaliga gärsgårdar syntes endast störparen.

Skolfrågan

1685	Yrkades å sockenstämma att ungdomen i sina Christendoms-stycken skulle informeras "och derföre beslöts att Jacob Olofsson må komma uthi de fattiges stugha barnen att informera". Även om det gäller någon slags ambulerande kristendomsundervisning är det första gången (från 1615) något förekommer ang. undervisning i Alsikes protokoll. Vem denna Olofsson är framgår ej, men säkerligen någon som studera till präst.
1686	Kyrkolag med undervisningsskyldighet för klockaren. Ingenting därom i Alsikes protokoll.
1723	Kyrkolag , där obligatorisk skolundervisning påbjöds. Ingenting därom i Alsikes protokoll.
1763	12 daler kmt anslås till en fattig "skola-pilt" från Nederborga. Beloppet har pojken själv kvitterat av vilket kan tydas han studera vid något gymnasium, men i så fall är han den enda som någonsin erhållit anslag direkt av stämman i Alsike. Till dessa utgick en årlig kollekt men det sändes till resp. skolor. Dock kan tänkas pojken var föräldralös och inhyst vid Morga och gick hos Högman. Vi ser nämligen att från omkring 1750 kan en hel del Alsikebönder nödtorftigt skriva sitt namn och säkerligen lärt sig konsten av Högman. En annan sak är att de ej gärna ville göra det, utan använde sitt fina och välkända bomärke.
1768	11 juli. Behandlas så det välkända "Kungl. Majjts: Gudelige föreställning af den 19 febr. om Schola och undervisningsvärdet för allmogens barn på landet", och om icke en fond i varje församling kunde sammanskjutas och

	<p>räntan därav användas till allmogens barns undervisning av en därtill förordnad Skolmästare, och ett skolhus åt honom uppbygges". Församlingen ansåg föreställningen ganska öm, men beklaga att de såg ingen utväg till verkställighet därav. Herr Prof. Wallerius på Hagelstena utlät sig, att Församlingen som ju endast bestod av ett fåtal byar, ej voro i stånd att sammanskjuta en sådan fond, men trodde han Sockes Magasinet kunde bidra till Klockaren, På grund av dess ringa Capitals skull beslöts att inga andra än fattige Mäns barn, faderlösa eller eljest mästbehövande av denna förmon bliva delaktiga. Samt ålades Pastor att tillse, att den som tager dessa barn om hand, använder all flit och ömhet. Vi ser alltså det föreligger ett förmligt beslut att allmän skolundervisning skall anordnas men medel till någon fond eller avlöning till läraren gick församlingen ej med på, men då de flesta bönderna var intressenter i sockenmagasinet bildat 1758 (se därom specialart.) skall någon ersättning därifrån kunna utgå för de fattiges barn.</p> <p>På detta sätt och alltså utan direkt utgift för socken hankade skolundervisningen sedan fram i 75 år, eller till 1845!</p> <p><i>7 aug.</i> Så begärde och Cantor Lönnberg nu en ny stuga, om han skulle undervisa socknens barn, medan den gamla sockenstugan röker mycket in, men "ther utis blef intet mera tillgjort, än at skorsten och rökgången skulle ändras, när Murmästaren kommer för att förbättra altarfoten". Även "föreställes Församlingen om den fattige gossen i Tuna, som förut fått halv af fattigmedlen, men nu ei hade någon viss station i Församlingen, hwarest han kunde vara, rycktas och skiötas, så resolverades, at han skulle intagas i Fattigstugan, där ansas af någon rörig hustru, samt gå i Klockargården och lära sig läsa".</p> <p><i>4 dec.</i> Gamla Klockaren Högmans begäran att få inflytta i fattigstugan beviljas. Även lovades han något ur Magasinet om han orkade med att undervisa fattigmans barn i abcd-innanläsningen och kristendomen.</p>
1773	<p><i>20 sept.</i> Fattige mans barn erhåller ur Magasinet 2 tunnor säd, hälften råg, hälften korn, att delas av dem som lärar dem läsa, och skulle Kyrkvårdarna tillse, att Lärmästaren gjorde med dem sin högsta flit som med andra barn vars föräldrar själva bekosta undervisningen. Och påminte Pastor om den för några år sedan antagna läroinformatoren, att de byar och torp som låg norr om kyrkan åt Flottsund, och de öster åt Knivsta, hade allt för lång väg till Klockaren, utan undervisades av 2 Läs-gummor, den ena vid Fredrikslund, den andra vid Tagsta, men att den på Östra sidan nu var med döden avgången, och att ingen åt den sidan var skickelig att den sysslan förrätta.</p>
1778	<p><i>13 sept.</i> Kyrkoherden försöker intressera församlingen att anta en fattig man vid namn Bergström, som något studerat, att lära barnen läsa rent, enär han. förnummit,</p>

	att de som härtill voro tillsatte, icke gjorde den flit man väntat, och föreslog att Bergströms informationsverk kunde ske "ambulationes". Lönen skulle bliva de 2 tunnor säd som redan utgick, och förväntade han att några av församlingsborna även kunde "avvara några matvaror", samt lovade han själv bidra något med sitt "qwicktionde" som bönderna i alla fall sällan erlade, så Bergström kunde "lära socknens barn skriva och läsa brev". Sockengubbarna fick dock tydligen sällan några brev, ty förslaget avsågs.
1780	3 Dec. Hölls visitation av v. prosten Wiberg från Skokloster. Efter förhör med ungdomen frågade prostens vilka med barnens undervisning voro sysselsatta, och fick svaret det var Klockare Sahlström, Enkan Anna Högman och Mats Matssons hustru i Tagsta, och hade de för innanläsningen och Luthers lilla Catesches 32 skilling per barn.
1795 och 1800	Erhöll några fattiga barn bidrag för sin skolgång.
1805	(Original i Landsarkivet). "Under mitt sällsamma långa vistande av 34 års tid i Alsike församling, har jag med oro måst erfar, huru högst nödvändigt En Skoleinrättning i denna Sockn skulle bliva att påtänka. Och som jag tillika är övertygad det att så berömligt verk blefwe et säkert ämne til Den Allsmäktige Gudens stora Namns förhärligande för framtiden. Samt i den glada förhoppningen att flera Patriotiska medlemmar af Församlingen finnes redobogna härtill medverka.. För den skull anordnar jag härmedels En summa af femtio Riksdaler Banco, hwilka penningar så snart ofwannända Skoleanstalt kan komma i verkställighet, genast skola utbetalas, antingen af mig själv i livstiden, eller efter min död af efterlämnat Sterbhus. Varder härmed på det kraftigaste försäkrat. Rikbasta den 3 Jan. 1805. Gott. Wilh. Trafenfeldt.
1828	Visitation av Ärkebiskop Rosenstein; "Funnit barnen i allmänhet visat fullt godkända prov på en redig innanläsning ävenså utanläsning". Detta gällde ju visserligen läs barnen, men prästen lärde ju inte dem läsa innantill.
1830	Föreslogs inköpa Kungl. Hovpredikanten Dillners Schol-bok samt instrumentet "Psalmodikon" men avsågs t.v.
1830-1840	Statliga kommittéer hade i många år utrett frågan huruvida och på vad sätt obligatorisk skolundervisning kunde genomföras. Redan 1814 inforrades rapporter från domkapitlen hur det var med undervisningen ute i bygderna. Förutom i städerna och vid bruken visade sig det då vara endast Alsike och Närtuna i hela Ärkestiftet som hade fullt acceptabla sockenskolor på församlingens bekostnad (i Alsike sockenmagasinets). Övriga hankade sig fram med klockarens undervisning, och i synnerhet med

hjälp av till annat arbete oförmögna. T.e.x. Dalby en skräddare, Biskopskulla kyrkvaktmästaren, Nysätra läsgumma, Listlena backstusittare, Tillinge torparänka, Sko ingen. Näs avskedad soldat, Tierp gamla män och kvinnor, Edebo krigsmän, Häverö båtsmän och drängar, Husby och Skepptuna m.fl. endast föräldrarna o.s.v.

Här några utdrag vad kyrkans prelater ansåg om obligatorisk skolundervisning:

Erik Gustav Geijer 1813: Vår ofördärvade allmoge komme att taga skada till sin själ av profan undervisning, endast religiös sådan erfordras.

Ärkebiskop Rosenstein: Förbättrad undervisning åt vår allmoge är icke behövlig, vore kanske rent av skadlig. Vad som behövs är lagar och polis.

Esaias Tegnér: Med en lärt bildad allmoge kan ingen stat bestå, och med en halvlärd är ingen belåten.

Hans Järta: Man stavar sig inte till förstånd, än mindre dygd, och man skriver och räknar inte bort dumhet.

Västerås Domkapitel: En folkskola skadar folkets såväl andliga som fysiska form.

Esaias Tegnér 1838: De arbetande klasserna behöver endast religiös bildning. Varje annan är skadlig, därför att den ändå aldrig kunde bli något annat än halvbildning, som blott skulle göra vår allmoge till Bondeadvokater, Lagläsare, Tidningshjältar, till smädare av Majestätet o.s.v.

En präst yttrade: Lär sig en bonde skriva och räkna, så har det alltid skett med uppoffring av sin plikt som jordbrukare.

En annan präst: Jag beklagar det redan nu för stora inslaget av bondsöner vid universiteten. Av 300 är 78 bondsöner.

Bondeståndet: När Staten bekostar undervisningen för de rika, bör den även göra det för oss.

Kronprinsen (sedermera Oskar I): I Amerika ansåg de rika, att enda sättet att trygga sin rikedom mot massans råa begär, voro att befordra deras upplysning.

Kyrkoherden i Skepptuna: Adeln äger här större delen. Över 60 torp och backstugor finnes, och deras barn måste merendels söka sitt uppehälle genom tiggeri. Någon möjlighet för deras föräldrar att bekosta barnens undervisning finnes icke.

Där kom det fram böndernas motstånd i vissa socknar. Det var de som skulle få betala undervisningen för herrgårdarnas statar- och torparbarn. Förhållandena i Alsike var exakt detsamma. Ekeby hade 1842 visserligen inte blivit herrgård men var på god väg, men så fanns vid prästgården i stället 5 torp och en mängd barn och gamla fattige som följd. Bönderna hade bara ogifta drängar och pigor.

Det beräknades att ungefär 100 skolpliktiga barn fanns här

1842. Av dem kom 70 på herrgårdarna och deras föräldrar var oförmögna betala den terminsavgift som sedan beslutades men måste slås ut på gårdarna efter mantal, liksom förstås kostnaden för skolan, läraren och material m.m. Bönderna mindes hur det gick med den nybyggda fattigstugan. På något år fullproppad med gamla från godsens, och gör vi ett hopp till 1860 och korskyrkans tillkomst ser vi då fanns inget 40-årigt amorteringslån utan för att få bort den mest tyngande skulden beslöt bönderna uttaxera 55 Rd. extra per mantal, eller detsamma som 2 kor eller en hel statarlön.

De visste alltså 1842 vad de hade att vänta, och hade inte Kyrkh. Nordhammar retat bönderna på stämman 6 nov. då "Kungl. Majt:s stadga angående Folkundervisningen i Riket" skulle behandlas hade skolfrågan aldrig lösts då, ty han yttrade:

"Allmogens barn torde vara föga tjänte med den stora Lärdomen, då de till följe av densamma skulle tycka sig duga till något bättre, än att sköta Plogen, Spaden och Ladugården, samt sålunda bliva obelätne med sin ställning och odugliga för sitt kall: att erfarenheten redan ådagalagt något sådant, i thy att så kallade Lärda Bönderna just icke alltid varit de redbaraste, utan tvärt om anstiftat vad föga båtande eller berömligt varit, och för dem som vilja bliva verkligt lärda, stode Gymnasier öppna, och voro det mycket ovisst vad det blevo av dessa barn som icke blevo vanda vid arbete".

Vad bönderna sade skriver förstås inte Nordhammar, men vet vi att de som fick sig en pik av honom var Kyrkvärden Nils Olofsson i Årby och Rusthållaren Lars Persson i Rikebasta. De förrätta bouppteckningar m.m. och var en slags brännvinsadvokater åt bönderna och på stämmorna och privat åkte de ständigt ihop med den stridbare Nordhammar, som så bondson han var alltså motarbetade allmän skolundervisning och utgav från trycket förutom "Andaktsbok för Bildade Fruntimmer" även en skrift "Kan det bäst organiserade Undervisningsverk åstadkomma allmän förädling om tidens onda motarbetar det". "Tidens onda" var den spirande liberalismen.

Son obligatorisk undervisning nu enligt riksdagsbeslut måste införas inom 5 år valdes en Skolstyrelse att utreda saken. Den 23 juni 1843 upplästes deras förslag, vilket antogs. Sockenstugan skulle t.v. vara skolrum. Läraren erhåller likaså t. v. 5 tunnor råg och 5 tunnor korn, samt hälften av bestämda kontantlön med 26 Rd 52 sk. per år. Varje barn betalar i inskrivningsavgift 16 sk, samt 8 sk. (skilling) per termin. Fattigkassan betalar för de obemedlade.

Detta att läraren t.v. endast fick halv kontant lön berodde på att Ericson ej var examinerad men lovade genomgå en fortbildningskurs. Vi ser att efter skolreformen 1842 var 90 % av eleverna vid seminarierna söner av bönder och torpare. De flesta hade endast stipendiet 25 Rd. per termin att leva på.

1854	Beslutades att påbygga sockenstugan en våning för att där inreda en större skolsal 6 x 7 m. samt blev där 2 rum för nye läraren. Nedre botten var dels bostad åt den gamle, dels sockenstugan på norra gaveln om 4 x 6 m.
1856	Fanns det 108 skolpliktiga barn. .Av dessa gick 46 gossar och 18 flickor i folkskolan, och 11 gossar och 33 flickor "undervisades i hemmen". Dessutom gick 2 gossar i allmänt läroverk. Vi ser alltså att ännu 13 år efter skolreformens genomförande var det nära hälften av socknens skolpliktiga barn som icke gick i någon skola, framförallt då flickor. Att de "undervisades i hemmen" var rena bluffen för att om möjligt vilseleda Inspektören. Högst få av föräldrarna kunde nämligen läsa eller skriva själva och var arbetare å de stora godsens. Barnen skulle visserligen börja efter något år sedan de hemma genomgått en småskola, men det visade sig att praktiskt taget alla icke kunde följa med lektionerna utan förblev analfabeter hela sitt liv, och många av dem dog inte förrän på 1920-talet.
1857	Var skolbygget färdigt att avsynas. Det hade uppförts av Per Gustav Åsbrink på entreprenad. Baron Pheiff på Vrå (rösträtt för sin gård i Ekeby) yttrade: "Byggnaden är olämplig för sitt ändamål, en ny bör uppsättas, och platsen rödjas ren på Åsbrinks bekostnad". När det regnade in i fogarna beslöts ny "mosstötning" samt skulle brädor inköpas för att senare brädfordra densamma. Åsbrink skulle t.v. anbringa 2 spännbjälkar, när "gavlarna ville giva sig ut".
1859	Som svar på en skrivelse från domkapitlet uppgavs att även 2 småskolor nu fanns i socken. Vart står ej angivet, och några skolor för det ändamålet tillkom inte förrän 20 år senare, utan är det fråga om de som på privat initiativ ordnades av Pheiff vid Vrå (Svenskens soldatstuga) men fick barnen från Ekeby även gå där. Den andra var i någon stuga vid Fredrikslund.
1863	För skolan härstädes skulle från Stockholm inköpas ett modellgevär av trä, varefter 20 st. trägevär här skulle tillverkas. Var det Tysk-Danska kriget 1864 som spöka?
1868	Då Herr Folk-Skole-Inspektören icke ogillat den på försök härstädes innevarande termin antagna lärarinnan vid Småskolan i Munkhagen, Statdrängen Erikssons hustru Selmas undervisningssätt, så antogs hon till Lärarinna även för nästa år, och åtnjuter hon därför samma lön som förut eller 75 Rd."
1875	Erika Eriksson, nyligen utexaminerad från Uppsala, anställes från 1 okt, till lärarinna för en årslön av 150 kr. Småskolan var ambulerande, d.v.s. för östra delen hölls den i salen hos Åsbrink i Lippinge, som för den och ett rum till Erika hade 40 kr. om året, och ibland flyttades bänkar

	m.m. till någon stuga vid Krusenberg-Fredriksiund.
1880	<p>Patron Drakenberg på Hagelstena och Baron Cederström på Krusenberg donera mark till småskolor vid resp. Skäggesta och Fredrikslund, och beslutades bygga dessa skolor. Kostnaden för båda beräknades bliva 4.600 kr. Vad senare skett i skolfrågan är så allmänt känt att därom inget ordas. För nutida elever i jeans och stilettklack kanske det kan intressera att ännu under min skoltid 1909-15 gick sommartid alla barfota i skolan och på hösten kippskodd. Åtminstone vi pojkar använde inte näsduk utan tummen och pekfingret och putsa efter med blusärmen från tinningen uppåt axeln vartefter den blev för blank.</p> <p>Flickorna med sitt långa hår och flätor hade bekymmer med "pipper" och krafsa i smyg under lektionerna så gott de kunde. Men även vi pojkar fastän snaggade till svålen kunde råka ut för eländet. De räfsades då i mitt fall den av mor ned på en stor svart bricka för att synas, och med en ljudlig knäpp dräptes de innan de hann över kanten.</p> <p>I småskolans första klass är väl ej ovanligt Fröken får vara som en mor. Om ett mystiskt ljud eller lukt nådde Erika men ingen markera sitt behov att gå ut, minns jag hon småsnusande och framåtböjd gick bänkrad efter bänkrad och spårade med sitt känsliga väderkorn snart upp den olycklige. I folkskolan fick vi elda och städa efter tur, men 1915 åtog sig Nyström detta för 50 Kr. om året.</p>

Fattigvård-Sjukvård

Enligt landskapslagarna ålåg det släkten taga hand om sina åldringar och fattige. Måg skulle försörja sina svärföräldrar. Straff för den som vräkte sina föräldrar. "Ättestupan" varifrån de gamla puffades tillhör sagorna. Ock vilket stup skulle i Uppland kunna tjänstgöra som sådant? Det har sagts att Sverige fick sin fattigvårdsfråga den dag Magnus Eriksson avskaffade trälldomen 1335. Följden blev nämligen att även äldre och sjuka trälar som ej längre orka göra rätt för maten blev "fria", och i fortsättningen fick livnära sig på tiggeri.

Något större problem med sina fattige hade dock säkerligen inte Alsike förrän med herrgårdarnas tillkomst. Förut försörjde var by eller rote sina orkeslösa, och typiskt är att samma år Alsike fick sin första herrgård (Krusenberg 1642) utkom även den första Kungl. förordningen att fattigstugor skulle byggas invid kyrkan i varje socken. Adeln var förutseende. Om Alsike omedelbart fullgjorde detta vet jag ej, men på 1679 års karta finns den i magasinsbacken. Den nuv. byggdes 1833.

Under medeltiden åtog sig visserligen kyrkan fattigvården och anslog 2/9 av sitt tionde

därtill, vilket för Alsikes del år 1500 gör 54 tunnor men de fattige fick 3-4.

Vartefter de 6 herrgårdarna bildades skyfflades de forna bönderna uppåt skogarna som torpare där de uppodlade några magra vretar och byggde sig en stuga och för detta fick göra 3 dar i veckan. Det var billig arbetskraft för herrgårdarna och någon ålderdomspensionering erfordrades inte för torparen eller hans efterträdare statkarlen. De var utslitna och dog vanligen före sitt 50 år, och änkan fick från fattigkassan i bästa fall 2 Rd. till jul och dito midsommar, oavsett om hon bodde "inhysjes" i någon backstuga eller i fattigstugan, där som förut nämnts nödåret 1845 plockades in 8 kärringar samt gamla soldaten Mild från Fredrikslund i ett enda rum. Det blev säkerligen andra dofter för Mild än krutröken vid Sävar och Savolax,

En tröst i bedrövelsen var att begravingen var billig. En gravöppning kostade 1 Rd. och likkistor sålde kyrkvårdarna för humana 2:32, och ännu framåt 1900 kostade en fattigbegravning inte kommunen mer än 15 kr. varför det 1883 anmärkes som oskäligt att Films socken sänder Alsike en räkning på 22

kr, för en bonddräng härifrån som där hängt sig.

Detta att framförallt männen var utslitna och dog i förtid framgår av statistiken under 200 år. År 1765 fanns t.e.x. i Alsike 35 änkor men blott en enda änklings. En del hade väl supit ihjäl sig men i alla händelser inte 34. Därmed inte sagt att herrgårdarna strunta i sina gamla. De fick säkerligen husrum och i viss mån underhåll i likhet med dem på bonderotarna, och det i vissa fall än i dag 40 år efter det denna skyldighet 1918 avskaffades. Nej, det blev endast så att 250 år före industrialismens genombrott skedde i Alsike en social omgruppering från bonde- till feodalvälde, och även om år 1850 fortfarande 90 % av befolkningen levde på lantbruk, hade antalet aktiva gifta bönder nedgått från 50 (på 38 gårdar) år 1650, till 13 år 1850.. Dessa 50 bönder 1650 försörjde i runt tal 50 gamla anhöriga, 50 ogifta tjänare, samt 150 barn. Summa 350 personer eller 90 % av antalet. De 13 bönderna 1850 försörjde 96 personer eller 14 % av Alsikes 676 invånare.

Frånräknas präst, klockare, soldater, och några hantverkare, summa med anhöriga 75 personer, återstod jämt 500 som 1850 på ett eller annat sätt hörde under de 6 herrgårdarna och gästgiveriet eller vid dem arbetat i sin makts dagar. Av dessa var nära 100 gamla och orkeslösa.,

Praktiskt taget alla som hamnat i den förhatliga fattigstugan har kommit från herrgårdarna. Många bodde därtill inhysjes i torpen eller i någon backstuga. Dessa hade inga 2 tunnor råg om året i understöd utan varje höst från fattigbänkarna nr 57 och 58 i Alsike kyrka tacka de Gud för nåden att de efter slåttern fått plocka rågax på herrgårdsfälten av det som inte fogden, bästräfsan och kråkorna lyckats krasa med sig. Gamla, orkeslösa, halvblinda och ofärdiga satte de ned både sig själva och korgen här och där på åkern och hasa sig runt ett varv. Snoriga barnbarn som knappt kunde gå hjälpte dem. Det var dock i många fall s.k. trotjänare på herrgårdarna.

Men varifrån kom de 20-30 "försvarslösa" som vid varje mantalsskrivning (till 1885) förekommer på särskilt uppslag och ingen vill kännas vid. Alltså skrivna "på socken". Folk i bästa ålder och med småbarn. Jo, från herrgårdarna. Statfolk som kanske ej var guds bästa barn men framförallt ej behagade bocka tillräckligt djupt för baroner och fogdar

och blivit uppsagda eller själva gjort det, utan att i dessa tjänstehjonsstadgans dagar kunna få något nytt och sedan i årtal vistades än här än där i socknens uslaste kyffen.

Jag har genomgått en mängd sådana fall från Alsikes 1800-tal och ingen enda född i Alsike. En hel del "transporterades" till sin förra gård och socken men avvisades och återstod att t.v. bereda dem en fristad i fattigstugan f.v.b. mannen till Vaxholms fästning eller Platens Göta kanal för lösdriveri, och hans kvinna till Spinnhuset för lösaktigt leverne. Man har på känn männen var arbetarrörelsens sturska men ack så maktlösa pionjärer 50 år före Branting och Skraddare Palm.

Alsikes egna mera omhuldade fattige fick gå och "dygna". Vanligen blott inom den rote de hörde hemma, men en del i hela socknen. Kom på kvällen, gick följande kväll. I Upplandslagen 1296 läser jag: "Nu föres vanföra och fattige mellan byar och bönder, då är var bonde skyldig giva dem kost under ett dygn". Den sista som dygnade i Alsike med tiggarpåse på fickan utfärdad av prästen var en efterbliven yngling Enson från Eriksberg (grundet syns invid Rödbo) född 1864, som på 1880-talet ambulerade mellan Alsikes bondgårdar.

Ivar Lo Johansson berättar i en av sina böcker om en utsliten lantarbetare som på en dragkärra släpar sin gamla far till fattigstugan. I en backe måste han vila och då börjar den gamle att gråta, och när sonen frågar om anledningen, berättar han att just i den backen hade även han vilat när han drog sin gamla far till fattigstugan.

Albert Engström har beskrivit livet i en Småländsk fattigstuga. Det i Alsike fordom var nog ganska lika. På vad sätt de där slutat sitt jordeliv har jag hört berättas både från Alsike och annorstädes. "Först grät de, sen fes de, å sen vände de säj mot väggen och det blev tyst^

>Från min barndom minns jag några beklagansvärda typer som "dygnade" mellan gårdarna i orten. Dock utan fattigpass, och egendomligt nog ingen mantalsskriven i Alsike. Det var då främst den bekante "Lagga-Janne" med sin vackra visa "en mil ifrån stan där bor självaste fan" o.s.v. hänsyftande på en bonde Hagberg i Funbo, han alltid tacka för mat och logi, samt den enbente f.d. soldaten Malm från Danmark. Han förflyttade sig mellan gårdarna på en trehjulig kärra som han stående på knä som de forna

banvakterna sparkade fram. Dessutom 3 mer eller mindre vridna f.d. skraddare, varav en på grund av risken ramla på ett lämpligt arbete gick bondgårdarna värdshus förbi till stugorna och statarlängornas om dagarna karlfria kvinnor.

Detta alltså 1910-15 , och utgjorde resterna av det forna fattigsverige och Alsike. Ännu blott 40 år tidigare berättas ingen dag förgick utan att tiggare kom. Inte minst fader- eller moderlösa barn i 4-10 års åldern som gjorde sin vanliga vända i roten. Trasiga, bleka, tiggande, stod de undergivet vid dörren

bedjande om nåd. Där det fanns hundar tordes de inte gå, och en lejonliknande gul St. Bernhardshund stod vid köksingången på Alsikes alla herrgårdar.

När jag var 12 år måste jag ut och tjäna, och fick bara maten och lite kläder" hör man ofta de gamla berätta. Den dag som är får bonden betalt från socialvården i liknande fall. Så ej den tiden. Dessa barn togs inte av bonden för att han behövde dem, utan självskrivna sak i det kollektiva bondesamhället att var bonde tog ett eller flera som "fosterbarn" som sedan avancerade till lilldräng eller piga.

1669	En fattigbössa skänkes församlingen av Kyrkh. Widman. Den hade 2 lås, mässingsflöjel och solvisare. Var den uppsattes framgår ej, men tydligen var det vid Gästgivargården ty 1671 efterfrågar pastor å sockenstämma om någon försport vem som denna den fattiges stock eller armbössa bestulit, och nu för tredje resan sönderslagit.
1713	Redovisas första gången inkomst från fattigbössan, och är nu angivet den stod vid gästgiveriet Den nuvarande förfärdigades av smeden Vallmon vid Krusenberg 1858, Inre bössan anses dock vara mycket äldre och kanske från 1669. Flöjlarna gjorda av smeden Persson vid Fredrikslund för 50 år sedan. Tidigare satt bössan inhuggen i en grov stock som var fastkilad i milstolpens framsida. I början på 1800-talet fanns även en fattigbössa i kyrkans vapenhus men inbringade obetydligt.
1715	Understöd utbetalas till några Finska flyktingar från Borgå.
1765	Införes nuvarande hemortsrätten. D.v.s. i praktiken kunde sedan ingen inflytta utan tillstånd på sockenstämman. För tjänare gällde redan förut att arbetsgivaren för honom ansvarade. Om någon över 60 år alltså hemortsrätt i sin förra kommun. En nyinflyttad har alltid haft lätt erhålla fattigunderstöd första året. Ofta direkt påtrugad. Då blev han icke skriven i sin nya kommun och understödet krävdes av förra.
1777	I Kungl. brev anbefalles anställande av Barnmorska. På gemensam stämman med Knivsta antogs 1779 sockenskraddare Boströms i Rödbo hustru Stina Wängberg till ortens första barnmorska. Hon var enda sökande, men ansågs ändock ha de egenskaper som erfordrades även om hon var något "timid". Lönen blev 2 tunnor spannmål från vardera socken samt betalning vid varje förlösning "efter " råd och lägenhet", och fick den plikta som anlätade annan utom i nödfall. Dessutom fick hon bidrag till nödvändiga instrumenter och 3 daler kmt om dagen när hon vederbörlig examen skulle undergå i Stockholm.
1797	Beslöts att inköpa "Hedins Praktiska Läkarbok".
1831	Till Strömberg i Vassunda utbetalas 4 Rd. "för gossen Johannes i fattigstugan arms läkande!.
1841	Klockare Ericson skall med största besparing för kommunen inköpa

	en vadmalsrock och ett par skinnbeklädda underkläder åt värnlöse gossen Eric i Pottmyran. (Han var blind och föräldralös).
1847	Ny fattigvårdslag. Tiggeri skulle nu ej längre behövas. Enda skillnaden för Alsikes del blev att de fattige som förut hade 2 Rd, 3 gånger om året, nu fick 3 Rd. 2 gånger om året.
1855	Tillkännagav Ordf. att Jungfru Lovisa Åhrberg i Stockholm voro villig att emot 100 Rd. banco meddela undervisning åt tvenne qvinnspersoner ifrån Länet uti konsten att behandla och bota yttre kroppsskador. Förslaget bifölls på det villkor att den ena av qvinnorna skulle bo i Knivsta eller Vassunda. I F.U.Wrangels "Barndomsminnen" 1853-70 läser jag: "Hade Excellensen Gyldenstolpe oturen att vid rakning skära sig i ett finger och lät plåstra sig av en känd kvacksalverska, som i adresskalendern annonserar med följande ord: Åhrberg M.L.Jungfru, botar ben-sjukdomar och yttre åkommor". Gyldenstolpe avled 26 maj.
1861	Alsikes första hundskatt. 2 Rd. per hund och tillföll fattigkassan. 17 hundar fanns. Tidigare fanns dock lyxskatt å hund men tillföll Kronan.
1882	Två pigor anhålla om bidrag till sina oäkta barns uppfostran, och beslöts att de fick flytta in i fattigstugan och som bidrag till barnens uppehälle 5 Kr. per månad vardera, men i övrigt försörja sig på hederligt sätt.
1884	Den 16 juni påträffades i Södertälje kanal liket av en liten flicka vars korta levnadsöde aldrig troddes bliva uppdagad. Men långt senare erkände en statarflicka från Ekeby hon där fött ett barn i lönndom och från ångbåten Uppsala-Stockholm kastat barnet levande i Mälaren. 7 års straffarbete.
1892	En flicka likaså vid Ekeby begär understöd för sitt oäkta barn och erhåller frikostigt 20 kr. ett för allt att sökas i hennes mantalsskrivningskommun, men har Ordf. tillagt: "Troligen har hon liksom mången annan i hennes ställning låtit inbilla sig att så snart hon får ett oäkta barn är det samhällets skyldighet att försörja henne och barnet".
1906	En f .d. Mjölkerska vid Krusenberg råkar i samma omständigheter. Stämmer en äldre gift Kyrkoherde. Han begärde att få svära sig fri men nekades i alla instanser. Fick även mångårigt straff för förfalskning . Han hade nämligen i kyrkboken som barnets far infört annan man.
1917	Ankom till Alsike några karbidlampor från "Drottningens Centralkommité". Det var ju världskrig och vare sig fotogen eller stearinljus fanns och elström fick vi först året efter. Som far var ordf. i fattigvårdsstyrelsen kom det på min föga avundsvärda lott att utdela den för .socknens östra del och instruera ett halvt dussin gamla tanter i dess användning. Det gick bra utom hos ortens skönhet 70 år tidigare (Årby A:12) men nu motsatsen, ty efter upprepade plutt-plutt vid den otäta gummiringen åkte både jag och lampa ut på sopbacken vid Nybygget.

Förutom i föregående nämnda kvacksalvare framgår att på 1850-talet besökte Alsikeborna Kyrkh. Rollin i Vassunda för sina krämpor, och ansågs han ha varit fullt i klass med den tidens utbildade läkare. Från 1768 fick dock alla i Stockholms län besöka Akademiska sjukhuset och från omkring 1810 synes Lövenströmska lasarettet ha funnits. Att låta operera sig gjorde dock inte folk. Var det utstakat någon skulle dö, borde man inte genom en sådan försöka uppskjuta eller påskynda Guds vilja. Ur en läkarbok utgiven 1759 har Kyrkh. Unestam i sin utomordentliga bok om Söderbykarl en del utdrag varav följande tillåtes:

Ang. Kräfta säges: "I första början, häldst innan det kommit till håll, är rätt godt att om Qvällar och Mornar dricka Tjærwattn til halft eller helt Qwarter i sender".

Om Pesten skulle komma bör man "äta Enebärs-Mos på Bröd i stället för smör, men Andra berömma högeligen at hänga en torkad Padda eller lefwande Spindel på halsen, wilket bör försökas".

Om "Pinkande i sömnen" säges att det är en odygd "ingen rår för" men rekommenderas förståndigt nog att ej dricka på kvällarna. Däremot förefaller uppmaningen "applicera Gjet-Pors blandad med Dynga och Ättika mellan Benen" rätt meningslöst. Som ren Widskepelse ansågs däremot vara att "Kasta sitt Watten en Morgon uti en upkastad Graf å Kyrkogården".

Mot Ombett föreslås att en lefwande Padda klyves mitt uti och varm bindes över Bettet, men var även bra att sticka ned "Lemmen i en Gödselhög, heldst med Får Gödsel".

Alsikes kloka gubbar och gummor i mitten på 1800-talet kunde tydligen inte bota några sjuka, men väl göra så att de blev det.

Om ej annat har jag hört de hade förmågan "sätta sprättan på folk". Alltså något så trevligt som lindrigare diarré på sina ovänner. Som realist och en hel del annat på -ist har dock sagor, skrock och vidskepelse - och därmed även en hel del av kyrkans lära - aldrig intresserat mig och så mycket dumt jag

Försvar-Soldater

Morga borg har förut beskrivits. Huruvida den var Morgaböndernas privata fästning eller ingick i visst försvarssystem vet vi icke. Ej heller på vad sätt manskapet till

hört under åren är ej heller antecknat.

Vanlig vid framförallt Krusenbergs med dess sankt stränder och malariamygga var förr "varannandagsfrossan", samt förstås i hela socken "riset" eller Engelska sjukan. Mot frossan fanns ingen annan bot än brännvin, men barnen hacka tändarna och stamma tills de "frös" ihjäl mitt i sommaren, men för riset fanns kloka gummor som gav de undernärda och svankryggiga ungarna en stärkande välling av skummjolk och t.b.c. och en salva av tjära och lök, grytsot och paddor. I detta smetades på ryggen fast ett blad ur bibeln och sedan lindades ungen in som en spole, allt under det kvacksalverskan mumla böner och ramsor om helbräddagörelse, himmel och helvete, och smekte magiska korstecken mellan trasvarven.

Alltså rena rama medeltiden ännu 1860, och i en naiv och unken atmosfär kyrkan får taga åt sig huvudansvaret. I detta våtvarma omslag av padda, guds ord och exkrementer fick sen barnet ligga i vaggan inlindad som en balsamerad mumie under travar av täcken och fårskinn i 9 dagar utan att kunna röra varken armar eller ben såvida den ej dessförinnan blev svept i svalare kläder i en kista. De få som överlevde blev krumbenta, kutryggiga och tjockskalliga hela sitt liv. Den mest kända kvacksalverskan var "Westerbergskan" som från Krusenbergs kom till Tagstalund 1844 och dog där 1860.

I en häxprocess 1838 (obs inte 1671) dömdes hon till 5 dalers böter för "Signeri". Enligt Svensk Uppslagsbok betyder det en trolldomshandling genom att man mumlat, framropa eller sjungit vid den magiska handlingens utförande, som bestod av framförallt trolldonsawärjande korsformiga tecken, såsom Hakkors eller Andreas-kors. Denna lag gällde till 1864! Sedan dess har läkarvetenskapen gått framåt, men ej kyrkan.

Frisk luft, cellstoff och plastbyxor har avlöst de tjärdränkta likkistorna, men en präst av i dag använder fortfarande mässhaken och samma ingredienser i sin predikan som 1860 och 1521. Frisk luft, en smula solsken och D-vitamin efterlyses även här.

ledungsväsendets vikingaskepp rekryterades. Upplandslagen 1296 anger varje härad skulle utrusta 4 skepp och med 36 man å varje jämte styrman. Minsta enhet var "hamnan"

som utrusta en man och kan sägas vara rotens föregångare.

Alltså 148 man per härad, men 6 man från Alsike förefaller i så fall misstänkt liten andel. Som Ärlinghundras mantal den tiden var ca. 250 bör på Alsikes 34 ha kommit 20 man. Orimligt en man per hamna förefaller det framförallt i Vendel med sina då 7 hamnor men över 200 bönder och beräknade 1.500 inv. Såvida Upplandslagens 4 skepp per härad ej endast var en lag på papperet bör ha kommit 4 man per hamna, vilket även G.Hafström uppgivit i sin akademiska avhandling 1949.

Medeltidens värvade krigare och 30-åriga krigets utskrivningar lämna vi därhän, men med Karl XI indelningsverk 1682 fås bättre grepp om saken. Alsike hade då att uppsätta 6 soldater (samt 5 dragoner från säterierna). Från reduktionen 1686 till 1723 var Tuna storgård anslaget till en löjtnant vid Kavalleriet. Dragonhästarna skulle vara 9 kvarter och 1 tum höga bakom sadeln (138 cm.) och detta blev ett problem för rusthållen

På ting och stämma

Med undantag av några årtionden efter ständsriksdagens upplösning 1866 har bondeståndet trots de tidigare utgjorde 90 % av befolkningen haft inget eller ringa inflytande i riksdagen, 1 % adel och präster beställde som de önskade. På ting och stämma gick detta ej för sig.

Häradshövdingen var kanske adel med stöd av sina privilegier, men en dylik eller präst i nämnden förekommer åtminstone inte i Alsikes historia. Till 1734 erfordrades inte heller enhällig eller 7/12 av nämnden att överrösta domaren, utan enkel majoritet.

Detta, såväl som nämndens existensberättigande kan väl diskuteras enär lagen måste följas, men som bekant finns i denna en hel del bestämmelser som kan minska eller upphäva gärningens straffbarhet. Alltså understundom en känslöbetonad jurydom som kanske ej står sig i högre instans.

Alsike som nu för första gången på kanske 1.000 år ej har någon nämndeman, har förr alltid haft två dylika, varav den ena skulle infinna sig till tinget. Oskriften lag var att ingen satt längre än två år. Sedan gick turen

här, ty bondhästarna mätte endast 7 kvarter (105 cm.) vid mönstringen.

Hur många soldater som stupat i krigen kan ej utrönas av kyrkoböckerna i Alsike, men vid Poltava lär samtliga ha stupat eller tillfångatagits, och 1743 i Finland hälften.

Lantvärnet 1808 uttogs i Alsike bland ogifta män födda åren 1785-89 och en per rote. Samtliga tog nattvarden innan de begav sig till Stockholm, men sedan försvinner de ur prästbetyget. Orsaken får sökas i krigsarkivet, men det har jag icke gjort. Om Tagsta rotes (B:5) står dock att han hemkommit "bleserad".

Jag låter Gustav Wennberg på sitt Rialamål berätta om de lantvärnsmän som från Finland återkom till Norrtälje: "Knappt ätt di feck ett gusslån te eta, å de som di feck va alvrutte. Å sjenn när di sku över sjönn te Finland nåtta di ligg joppackade i lastrumma, så ätt alvparten va döa, inna di kom fram. Sjenn före di lika tebaks i stora lårar, å där låg di varvtals me kalk milla värt varv".

till nästa gård. "Nämndemän är vi allehopa" kunde därför storsvenskt en bonde svara den nye Kyrkh. Öhrn då han på stämman 30 april 1884 efterlyste en dylik. En 12-man av i dag anser sig vald på livstid och ärekränkt. om ej omvald vart 6: te år med påföljd sysslan förgubbats i väntan på häradsdometiteln, och det i många domsagor kan vara knepigt nog anskaffa två nämndemän som vid en till- och avträdes syn har tillräcklig fysik förflytta sig från lagårsbacken och stega upp diken och gärsgårdar.

Men så har uppdraget även helt förändrat karaktär. För mansdråp i blodshämnd förde fordom skäggiga tolvmän mjödglada bärsärkar till Torgny Lagman på Gamla Upsala högar eller till Arlanda hundares vindpinade stenbacke i Bromsta, Odensharg. I dag stapplar de 12 vice männen fram till hissen Kungsgatan 35 för att på löpande band döma mögalna raggare för dåliga bromsar på rikstretton. Häradsdomare var förr ej bara en titel utan detsamma som Häradshövding nu och valdes av allmogen på tinget.

Där gårdarna beskrives omtalas att räfsteting hölls i Alsike by 1303 och i Berga

(prästgården) 1392. Det var något mycket fint och sällsynt ute i socknarna och hölls eljest vanligen i samband med någon marknad, och då framförallt Distingsmarknaden i Uppsala. Det var detsamma som ett landsting nu och gällde hela Lagsagan som här den tiden var hela Uppland och större delen av Norrland. Det leddes dock av särskild Lagman.

Trots adeln en tid innehade större delen av Alsike, och dylika fanns på alla herrgårdar förstod de tydligen att på sockenstämmorna hörde de inte hemma, och är det ytterst litet de före epoken Cederström och borgerliga kommunens tillkomst 1862 utträttat inom församlingen.

Vi har sett att Ärkebiskopen 1637 förmanade Petrus Agrivillius han som pastor skulle regera församlingen, och inte låta församlingen regera honom, I Delsbo 1780 var det prästfrun som regera prästen, varför en häradsdomare på ett kalas sade åt prästen han skämdes för honom därför att han låtit "kärringen taga byxorna av honom". Alltså hade även prästerna sina problem. Icke minst därför att tidigare räckte inte med enkel majoritet eller ens 2/3 om det så var att placera en gumma i fattigstugan, utan enhälligt skulle det vara, och är det otroligt hur hårt bönderna höll om pungen.

I riksdagen beslutade adeln och bönderna fick betala kalaset även för dem. I socken beslutade bönderna, men fanns säterier som Krusenberg, Rikebasta och Noor m.fl. måste de och prästen vördsamt förfråga sig om de var villiga att deltaga i kostnaden. Skriftväxlingen därom när t.e.x. Alsike prästgård skulle återuppbyggas efter branden 1829 är bevarad och utgör ett beklämmande tidsdokument. Att samtliga säteriägare omsider frivilligt betalade sin andel efter mantal förändrar ej omdömet. För att verkställa vad sockenstämman hade beslutat hade prästen i första hand kyrkorådet med dess kyrkvårdar att lita till, samt i viss mån sexmännen som kan sägas ha varit rotemännens föregångare. 1843 tillsattes en skolstyrelse som 1862 ingick i kyrkorådet, men särskild fattigvårdsstyrelse förekom inte förrän 1918 men från 1862 hade kommunalnämnden tjänstgjort som sådan. Vid koleraepidemier kunde därtill en sundhetsstyrelse tillsättas.

I motsats till nämndemännen hade kyrkvårdarna från omkring 1750 en mindre

ersättning samt växlade uppdraget ej så ofta som tolvmanssysslan. Kutym i alla tider har varit att den ena skulle vara bosatt i Tuna eller Alsikeby. Han bestämde gravplatser och förestod fattigstugan. Båda hade därtill att övervaka bönderna ordentligt lämna sitt tionde. För detta hade de s.k. "spillsäd". Bönderna lämna rågad kappe, men prästen fick nöja sig med struket mått.

De 6 tunnor säd kyrkan hade skulle kyrkvårdarna även försälja, och då vanligen i Uppsala och fick ersättning för resan. Som bakföra tog de hem några likkistor att sälja till de fattige och tjäna några ören. Likaså var de mot provision auktionister när någon dött i fattigstugan. Villkor för intagning i denna var alltid att socknen fick deras arva tillhörigheter efter döden. Något annat än gångkläder var det som regel inte och auktion hölls på kyrkbacken eller i sockenstugan efter gudstjänsten. Om dödsorsaken varit klädlöss, kolera eller lungshot hade ingen betydelse. Kom och köp.

I kommunalstämman var Cederström (gamla baron) ordf. från 1862 till 1887 och sedan sonen Carl på Fredrikslund till 1920. Därefter Aug.Karlsson, G.Schvanbom, H.Leine. Nämndens ordf. har varit Drakenberg, Eriksson Skäggesta, Klockare Pettersson, Emanuel Cederström, A.Thulin, Aug.Karlsson, Emil Eklöv och E. Julander.

På sockenstämman valdes årligen till 1866 även en "Electror vid val av Riksdagsman". Detta alltså av bondeståndet. De övriga valde inte på stämman. Dessa Electrorer var det som sedan valde riksdagsman. Riksdag hölls förr ej vart år utan endast när konungen så äskade, och kanske vart femte år. Från dess över 500-åriga historia finnes visserligen inte fullständig förteckning över bondeståndets riksdagsmän, men åtminstone sedan 1650 synes Alsike blott haft en enda, nämligen Erik Andersson i Lippinge (A:10) som var det bl. a 1809 då vår nuvarande regeringsform fastställdes. Vassunda har däremot haft 5 st. och Lagga 2 st. varav Samuel Danielsson i Årby var med dem som vid den stormiga riksdagen 1755 slog talmannen på käften och därför blev av Rikets Ständers Kommission förbjuden vistas där riksdag hålles.

Av prästeståndet har åtminstone Nordhammar varit riksdagsman, men även prost Pher Åsbrink (son till Lippinge B: 5) och är det han som är farfarsfar till Ingrid Bergman. Men då bodde han ju i Sigtuna.

Alsikemål

Liksom vart landskap ännu har sin mer eller mindre utpräglade dialekt, hade förr praktiskt taget varje härad eller socken sin munart. Gamla Fanjunkare vid I 8 kunde ännu för 30 år sedan vid inryckningen exakt säga varifrån rekryten kom, och än i dag tycker nog en Alsikebo att de äldre i t.ex. Husby-Långhundra, Knutby, Alunda, Viksta, Tierp eller Östervåla pratar litet egendomligt och därtill med sinsemellan olika brytning, och har de säkerligen samma åsikt om oss.

"Vår" dialekt anser jag har talats från Sigtuna i söder till någon mil norr om Uppsala, och begränsad av EkoIn i väster och Östuna-Lagga i öster. Alltså ungefär det område inom vilka giftena enligt art. Blodsband i huvudsak skedde, och även om dialekten som sådan numera ej framträder nämnvärt, fortlever dock vissa uttryck och benämningar.

Dialekten före 1850 överensstämmer i stort med vårt medeltida tal- och skriftspråk men är till större delen obegripligt utan hjälp av lexikon, varför den här uteslutes. Följande bortåt 100 ord inlagda i en berättelse från livet på landet i Alsike är däremot fullt förståeliga, och lyder i sin prydno:

"Sen vi låga och såve rustar vi kräken, måckar lagårn, sårpar åt korna och kniar åt kalven som inte är valken eller golik utan vurte skrånglig på bena och smognar ur trots han slafsar och bämbar i säj mjölk. Han är nog innansjuk, nen ligger han inte självall en dag så pärrar han väl me, ja måtte väl de

läcka. Vi kan strula på flon eller öppå skån i skumraske blann all värnsnäte och där det fyker av byssja så man måste harsa sej och kan slå skallen i hannbjälkarna så de grimlar och blyxtrar för ögona å låmmar i örona och får en plita, glifsa eller tåcken där döblämma i skrulten.

Sen det fliat öpp på vårn och hamnat efter allt regnduske, kör vi ut på jåle bröve sjön, men trots det är hållning gliar glavattne i svagerna och på lannfärningen. Jorden är drungen. En ripa och ett par snyter brukar vi inte nu, där växer bara gammal förna. Vägen dit går i gatan över hammarn, och där finns stixler, leddhål och klyvstätter, och hästarna segar och drar på den krakiga vägen, å tur ä fålan de för runar dom för fort, smalar,skramlar eller ellar de om hjulen, och skulle storskakle som vi bara vålat oss laga proffesoriskt gå åv, barkar det åt helsike.

Ungarna piter och jålar om de inte får glöta i vattflukerna. Minsta har nyss slutat snutta och kallas boskiten. Drängen har spitig rock och blaggarnsböxer där han går å mysslar och spättar blaffer samt åbäckas me pigan som gliser och sen skalar efter en båla ve så hon hässjar.

Bonn satt på Jeskivargårn i går afse så han är krumsen, ognalig och odorvid i dag, och bågar på att gör nåt eller låssa böxerna. Staggmat får han inte i säj, och supamaten är jålmig och omaglig.

All	död
Anderstuga	Finrum
Barkar	Går det
Batting	Oäkta barn
Blagarn	Blångarn
Blaffa	t.e.x. spottloska
Bliska	Töa
Blura	Halvsova
Blyksta	Se Bliska
Blemma	Utslag
Boa	Bobygge av t.e.x. fågel
Brånge	Gren
Bröve	Bredvid

Byssja	Agnar, damm
Byla	Getingbo
Båga på	Ansträngande
Båla	Börda
Bämba	Dricka fort
Daska	Slå
Dorva	Se Daska
Drosse	Sädesbinge
Duska	Regndis
Duvla	Skrynkla ihop
Dyft	Grand
Dårga	Väsna
Dänne	Den där
Döblemma	Utslag
Ellar	Fnistrar
Flia	Smälter upp
Flo	Fähusgolv
Fluka	Vattensamling
Fyker	Dammar
Fälan	Väl det
Före	Snö
Förna	Fjolårsgräs
Gata	Väg med hus eller gärsgård på sidorna
Gana	Glo
Gedde	Gav
Gliffsa	Se glad ut
Glänna	Smal åker m.m.
Glöta	Plaska
Glavatten	Stillastående vatten
Gliar	Smårinner
Gnola	Värker något (eller sjunga tyst)
Golik	Bra eller dålig
Grimla	Ser otydligt
Grövla	Skälla på folk
Gällan	Halvsur
Hamna	Slutat regna
Harsa sej	Harkling
Hammarn	Skogsbacke närmast gården

Hulle	Hålla
Hänig	Långgräddat bröd
Hävlig	Liten
Hässja	Andas fort
Hällning	Lutar
Innansjuk	Invärtes sjuk
Ilt	Gällt ljud
Jälmig	Ljum dryck
Jämsla	Grimas m.m.
Jäle	Åker
Klyvstätta	Trappa över gärsgårn
Knia	Slita av gräs med handen
Knosing	Kvistigt vedträ
Kort i rocken	Okvalificerad
Krakig	Ojämn
Krumsen	Frusen
Kävling	Vedträ
Landfärning	Vendteg
Lette	Låta bli
Leddhål	Öppning i gärsgård, med stänger till grind
Lygna	Lugna
Låga	Legat
Lassa	Släppa upp
Låmmar	Dundrar
Läcka	Hoppas
Marn	Bladvass
Moka	Arbete
Myla	Väderutsläpp
Myssla	Vissla
Må	Skära (ärtor)
Måcka	Utgödsla
Mårrga	Arbete
Nar	Ribba
Nunnes	Nyss
Närapå	Näranog
Nårst	Var någonstans
Odorvig	Dålig
Odräglig	Svår

Ognalig	Opasslig
Omaglig	Smakar illa
Ovalkat	Oerhört
Piter	Gnäll
Pilleknark	Sup
Plita	Utslag, finne
Pladaska	Se Blaffa
Proffessorisk	Provisorisk
Puttefnasker	Liten pojke
Pärta me	Orka med
Prutta	Motsatsen till Myla
Ripa	Smal åker eller skogsskifte
Ria	Torkloge
Rul	Knöl
Runar	Springer fort
Rusta	Sköta om djuren
Sega	Dra långsamt
Sjok	Stycke
Sjuttisjuan	Dasset
Skrogge	Bonerad öl (mjölk)
Skrulten	Skalle
Skala	Springa
Skraltar	Stöter
Skån	Ovanpå bjälkarna över logkistan
Skumraske	Skymningen
Skrånlig	Mager
Slafsa	Dricka vårdslöst
Sly	Busksnår
Slutfårr	Slutfåra vid plöjning
Smita	Många
Smogna ur	Magra
Smalar	Om hagelskuren m.m.
Snutta	Dia
Sorp	Gröpe
Stöp	Hönsmat
Staggmat	Lagad mat
supanmat	Välling eller soppa
Stiksla	Stänger för leddhåll

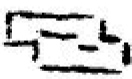

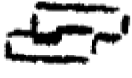

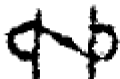

Strula	Ramla
Stråck	Vid sådd m.m.
Spitig	Spräcklig höna eller t.e.x. melerad kostym
Sukta	Vara utan
Svale	Förstuga i källaren
Svarn	Se Svale
Svag	Sänka i åkern
Svill	Grundstocken
Syden	Havande
Tajje	Tagit
Tasnat ut	Elden har slocknat
Tidig	Brunstig
Tydlig	Rolig
Tårstig	Törstig
Tåcken	Sådan
Tåcka	Flytta på dig
Vann	Potatisblast
Vurte bliva	Har blivit
Varnust	Var någonstans
Våla	Bekväma
Värsnät	Spindelnät
Åmas	Kött som börjar surna
Åcka	Vilka
Åbäckas	Göra sig märkvärdig
Årväg	Vid tvåskift fordom
Öda	Misshushålla

Men vad är biska, bjäla, brusla, bylas, böster, fattan, glöhoppa, grässa, hynas, iken, lyja, omängås, pjut, pjäck, rämja, skvinkig, slann, slimpa, spragg, strånke, urra, vånker, åvåt o.s.v. ur Alsikes 1850-tals dialekt?

Bomärken

Dylika användes av bönderna långt in på 1800-talet trots de flesta då bevisligen kunde skriva sitt namn utmärkt. De hade dock då utvecklats till bliva mera ett monogram av typ det sista nedan. Så snart någon blev

bonde lade han sig till med ett bomärke som så att säga blev hans stämpel och firmatecken och inristades å alla hans ägodelar det gick för sig och snart blev välkänt i orten. Här några särskilt vackra:

1650 Mats Hansson Rikebasta		1650 Per Matsson Morga	
1715 Anders Persson Skäggesta		1715 Mats Olsson Lippinge	
1729 Per Anderson Årby		1731 Per Jansson Skäggesta	
1734 Per Andersson Skäggesta /son till Anders Persson ovan/		1747 Jan Jansson Årby	
1747 Stephan Ersson Ekeby		1770 Per Persson Årby	
1770 Erik Persson Skäggesta		1771 Per Matsson Morga	
1776 Jan Andersson Tuna		1777 Anders Andersson Skäggesta	
1781 Anders Jansson Morga		1795 Erik Andersson Lippinge	

Erik Jansare

I sin bok "En gammal konstnärns minnen" utkommen 1926 skriver Gustav Cederström: " Många religiösa rörelser funnos i socken, från mormonerna, av vilka många hemifrån rest till Utah, men en del stannade kvar nöjande sig med engifte, vidare baptister,

anabaptister, waldenströmare m.fl. Under en följd av år kommer värvare från Utah, däribland en som var synnerligen energisk, en ung f.d. soldat Ek på Krusenberg, som åtföljdes tillbaka av en hel del av det bästa folket, för vilket det tärer gått bra där ute".

Angående Rikebasta skriver han att "en märklig person utgått därifrån, nämligen religionsstiftaren Erik Janssons maka, som fick spela den heliga Jungfrun i Amerika, där den Jansonska sekten ännu kvarlever". Om detta är att förmåla att sedan väl ungdomen 1838 börjat dansa ihop medel till en kyrkorgel resonerades snart nog var de skulle placera underverket. Kyrkh. Nordhammar erhöll uppdrag utreda detta och yttrade på stämman 20 okt. 1839. "Det voro bedrövligt om utrymmet i kyrkan på grund av orgelverket så minskades, att församlingsborna därav fick en ny ursäkt för sin kyrkoförsummelse".

Vi ser alltså, att redan nu var det inte så helt med kyrksamheten. "Därtill är jag nödd och tvungen" sade bönderna om skyldigheten gå i kyrkan och till nattvarden. Ej ens den kraftfulle Nordhammar kunde längre hålla ihop sin fårahjord. Alltnog dröjde det 20 år innan orgelns placering var aktuell, men trots att den nye klockaren Pettersson spelade så vackert på den blev ingen trängsel i kyrkan, Anledningen var den spirande frireligiösa rörelsen.

Även om ett och annat skillingtryck utgiven av Hernhutare och Pietister kanske letat sig ut i Alsike, var det först med den muntliga förkunnelsen de fick kontakt med den och alla andra rörelsers lära. Om Erik Jansson predikade här är ej känt, men väl att hans sekt var den första frikyrkliga som gjorde det. Ingen från Alsike synes dock vara med bland de 1.500 som 1846 eller närmaste åren därefter avreste till Amerika och där grundade kolonin Bishop Hill.

Tio år senare översvämmades socken av predikanter som slogs om Alsikebornas arma själar var kväll i stugorna och satt på gästgivargården om dagarna eller hemma hos kärringarna och plocka pepparkakor så snart gubbarna vände ut ryggen. Alla var självlärda kolportörer som sedan de efter skolreformen 1843 lärt sig läsa någorlunda var och en tolka bibeln på sitt sätt, men mest som djävulen, och med påföljd var by hade sin religion. Att detta kunde gå för sig berodde dels på en rad svaga präster 1855-83, dels kyrkan ej längre hade makt att förhindra det. och 1858 måste det s.k. konventikelplakatet som förbjöd irrläror, lekmannasammankomster och privat nattvardsgång i viss mån upphävas. Talföra personer med skådespelartalang hade kommit underfund med att det gick att leva på religionen utan att vara präst. Typiskt är att

samtliga predikanter sökte inbilla sig själva och andra de var en ny Messias, eller åtminstone någon av evangelisterna.

Genast Kyrkh. Öhrn tillträdde 1883 försökte han däremot sätta sig i respekt och bliva den prelat Alsikebönderna inte sett sedan Nordhammars dagar och inte heller senare och framförallt stävja mormonernas framfart vid Krusenbergs, därifrån omkring 10 familjer redan avrest till Utah. Från predikstolen dundrade och förbjöd Öhrn deras verksamhet och från kyrkostämman 30 maj 1884 kan läsas: "Då känt blivit att en och annan upplåtit rum åt mormonpredikanter, beslöts, att om upprepning sker, sådana åtgärder skola vidtagas som lag föreskriver". Därmed står klart att även i Alsike förekommit religionsförföljelse från prästerligt håll och därmed orsak till emigration såsom i Vilhelm Mobergs emigrantepos Utvandarna. Öhrn hade dock medhåll av bönderna.

Erik Jansson var bondson från Biskopskulla och född 1808. Han gifte sig 1835 med en bonddotter från Torstuna, men vare sig hon eller hennes föräldrar har varit bosatta vid Rikebasta och hade hon förresten vid sin ankomst till Amerika 6 barn med Erik Jansson (varav dock 2 dog 1849) varför det naturligtvis inte är hon som blev sektens Maria utan hustrun i andra giftet. Med detta ligger så till att av de som medföljde Erik Jansson till Amerika dog 170 på överresan och 104 i koleran 1849, däribland E.J:s maka. Själv flydde han undan epidemin, men återkom och förkunnade "att på det Israel skulle räddas ville han genast förskaffa det en ny andlig moder".

Han förkunnade även att en av kvinnorna i kolonin därom skulle erhålla uppenbarelse. Men flera erhöll tydligen sådan, ty han hade endast att välja, och det blev dess Engelska småskollärläro Mrs Pollock. Nu framgår allt för väl av det som om Erik Jansson är skrivet att han under sina predikarfärder felade mot sjätte budet med en del av de kvinnor som följde honom vart han än gick, även om det skedde med palmkvistar i händerna. En angav honom även för våldtäkt men E. J förklarade vid rättegången han endast velat pröva hennes dygd. Att han i Amerika utsåg Mrs Pollock till Maria var endast att legalisera ett länge känt förhållande.

Denna heliga Jungfru visade sig verkligen vara född i Sverige; men så mycket "jungfru" kunde hon rimligen inte vara då giftet med

profeten var hennes fjärde, men att hon "utgått från Rikebasta" kan däremot inte styrkas av Alsikes församlingsböcker. Prästgårdsbranden 1829 tog hemligheten med sig i elden, men Gustav Cederström född 1845 kände säkerligen till att Sophia Eriksson-Pollock före sin stormiga ungdom i Göteborg bott vid Rikebasta med sin mor. Mer kan jag f.n. inte säga.

Alltnog mördades Erik Jansson strax efter vigseln 1850. En f.d. sektmedlem som förgäves försökt få sin hustru ur profetens suggestiva makt nedsköt honom vid rätttegången sedan E.J. sagt att "en sugga är god nog till hustru åt dig". Hans sol var redan då i nedgående och ansågs han allmänt som en bedragare.

För mig som tack vare Cederströms uppgift nedlagt mera forskningsarbete i saken än den visade sig vara värd, och försökt få en ärlig och rimlig bild av det märkliga en mängd

Mormoner

Ek var ej soldat vid Krusenbergs, utan Ekeby, och född i Sko 1845. Soldat var han blott några år och mormon blev han våren 1871. I motsats till Erik Jansson var han naturligtvis en av de mindre profeterna, och egentligen ingen predikant utan värvaragent under någon central i Uppsala, men som ståtlig ungar och 27 år när han värvade som bäst, beskrives han liksom E. J. haft stort inflytande på kvinnorna, och då framförallt de halvgamla som av någon anledning blivit bortglömda och nu i Utah och månggiftets paradiset förspjeglades den favorithustrus roll de i kvinnoöverskottets Alsike förgäves drömt om. Men även utslitna torpare och statkarlar som inte ens kunde förnöja och försörja sin egen hustru utlovades ett helt harem.

Hur många han och andra värvare lyckades få med sig till Utah framgår ej av Alsikes utflyttningslängder enär egendomligt nog såväl Ek som de flesta andra vilka till prästen anmält de var mormoner, eller av honom kända som sådana, ej avrest direkt till Amerika utan som utflyttningsort är vanligen Uppsala angivet, och i vilkens

Evangelister

(Svenska Missionsförbundet) efterträdde mormonerna vid Krusenbergs, men förutom på 1920-talet synes den ha fört en tynande tillvaro. Med undantag av de pinsamma och

bönder i Biskopkulla, Torstuna och Österunda m.fl socknar i Uppland, men framförallt i Hälsingland, 1846 säljer sina gårdar och andra ägodelar och följer sina kvinnor till Amerika och blir arbetsbin åt drönaren Erik Jansson i hans kommunist-kollektiva bikupa, kvarstår endast en kvalmig bild av en driftssjuk och året runt sprättande bondtupp bland 1,500 höns å Biskop Hills religiösa dynghö, och som naturligtvis aldrig bort utsläppas från Upsala Hospital 1845,

Än märkligare blir det hela när även kvinnorna ansåg sin frälsare vara direkt ful med sitt knotiga mongoliska ansikte och utstående långa framtänder. Rösten var sträv och obehaglig och under sina predikningar ömsom grät eller flinade han hånfullt med halvslutna ögon. Detta nämnt om mot förmodan någon sentida Rikebasta flicka erhåller uppenbarelse i liknande sammanhang.

emigrantstatistik de alltså ingår. Alla var anställda eller torpare vid Krusenbergs-Fredrikslund och liksom Ek tillhörde de flesta så att säga ej Alsikes bofasta befolkning, varför deras avresa skedde ganska obemärkt åtminstone i socknens östra del.

Som folkvandringen dock skedde i s.k. mannaminnet eller åren 1872-85 kunde många äldre Krusenbergsbor ännu 1930 upplysa det var 7-8 familjer och lika många ogifta, eller allt som allt med barnen ca. 25 personer. Förteckning över dem samt övriga emigranter innehar jag om någon tror sig veta någon anhörig avrest. Egentliga orsaken till emigrationen kan dock knappast sägas vara religionsförföljelse utan en följd av den allmänna emigrantpsykosen efter de svåra missväxtåren 1868-69 och att tack vare Ek och hans uppdragsgivare möjlighet gavs till en tydligen välorganiserad utvandring de eljest i sin fattigdom aldrig klarat upp. Att Cederström hört det "gått bra för dem där ute" har sin orsak många av dem eller deras barn senare besökt Krusenbergs.

våldtäktsliknande frälsningsförsök medels hypnos vissa predikanter roade sig med å bönemötena mot därför mottagliga, och som närmare beskrives i art. Blodsband, är om

dem endast gott att säga. Om i denna religions skeptiska sockenkrönika den blida

Emigrationen

Alsikes emigrantstatistik enligt utflyttningslängderna upptar för det aktuella 1800-talet endast 17 personer. Den första var en 30-årig flicka från Krusenberg som 1871 avreste till England. Alla övriga till Nordamerika, och med en vardera åren 1881-82-85-87-88-89-96, samt Gästgivaren Forsman med sin stora familj 1894 av känd orsak. Endast han var alltså gift, och av 11 vuxna är 8 män och 3 kvinnor. Antecknade som mormoner är endast 2 män och 1 kvinna.

Blodsband

I en reseskildring Uppsala-Stockholm 1820 heter det att befolkningen här var fula, snåla, oärliga, lömska, samt otillgängliga för utomstående. I "Skällnora kvarn" skriver Jonas Love Almqvist (som ofta gästade Ulvsparre på Ekhamn): "Man utsprider att Uppland är ett fult landskap och dess inbyggare likaså ett fult folk, man har då kanske endast sett några av dess ställen, knottriga genom sina små stenbackar, omkring Alsike och Märsta och invånarna där".

En herre med den lättlästa titel Salpetersjuderidirektören och namn Grau reste 1748 genom Uppland. Han besökte visserligen inte Alsike, men hans realistiska beskrivning av folket och förhållanden i kringliggande socknar passar säkerligen in även på oss. Han kom från norra Uppland men på grund av brukens helt olika struktur kan vi börja med Björklinge: Söder om kyrkan är intet annat bete om sommaren än på skarpa trädesgårdet, där kreaturen gå och torka så att solen kan skina igenom dem. För 10 år sedan visste ej bonden taga mera för tjädern än en rulle tobak. Om icke voro så mycket frälsegårdar i socknen, kunde bönderna avlåta mer säd än nu.

I Ärentuna var åkern utarmad på grund av att den ej fått gödsel i mannaminne. Gränby hade en liten backe med buskar, eljest fick de hämta vaden på allmänningen 2-3 mil bort. Betet var så dåligt att ingen mjölk till kvällsgröten. I Viksta spöka husen taklösa, och som frälsehemman allestädes visste blott

söndagsskollärarinnan Sara Thulin ensam får en blomma, förstås den är välförtjänt

Till denna kvot bör mormonutvandringen 1872-85 läggas, och totalsumman blir omkring 40 personer om blott de medräknas som i församlingsböckerna är antecknade som mormoner eller eljest kända som sådana. Av dessa har blott en enda återkommit till Alsike, nämligen Johan Gustav Larsson-Sandberg f. i Alsike 1856 och vilken 1881 avreste till U.S.A. och efter 41 år återkom (till Tuna). Anledningen till hans och övriga icke mormoners avresa var minst av allt religionsgrubbel utan rena äventyrslystnaden.

den högsta varav detta arma folk levde. Ett huvudfel var att där fanns inga oxar, enär bonddrängen ansåg för stor skam köra en sådan. Bonden borde samla urin och göda sina åkrar.

I Tensta var den skillnaden mot Ärentuna att vaden kunde köpas eller stjälas från de hemman som hade skog. Rasbo hade däremot välbyggda hemman och välmående inbyggare, men så var de flesta även sina egna. Vaksala däremot ingen skogspinne. Skarpa trädesgårdet som vanligt, och Grau mediterar här, att i Västmanland bärgade sig bonden bättre än i Uppland, trots de hade mindre gårdar.

I Danmark ingen skog, mager åker och eländig äng, samt intet mulbete. I Lagga hörde de flesta under herrgårdarna. Fattigdom överallt enär bonden ej fick tid sköta sitt eget. Laggasjön där förr fångats rudor och kräftor, växer årligen igen så att endast grovt hö där kunde hämtas, "der fiskarn förr fådt fisk". I kyrkan förvarades ett stort sidben av en jätte, 6 kvarter långt och 1 kvarter brett och en god tum "tickt".

Inbyggarna i Husby, Skeppstuna och Lunda sålde bort höet i Stockholm och gav sina egna kräk halm. Oxar ville ej bonden köra, än mindre drängen, samt använde skrinna vid höbärgningen för att ej ha så mycket besvär vid lassningen. Slätteröl överallt. 10 slätterkarlar och hjon åt upp mat och dricka men blev bara 5 lass. "Allt är gjort för äta skuld här i länet", tyckte Grau. Ock ju närmare han kommer Stockholm, ju värre

folk, sämre byar, allt för krassliga och söliga inbyggare. Även om lorten stod under öronen på honom, så är han dock så storsint och lat, att med hövlighet ingen kan komma i bås med honom, I Vallentuna sålde de även bort höet, men märkte det inte förrän halmtaken måste tillgripas.

Dito i Hammarby. Så snart han bärgat far han till Stockholm med hötappen och sedan efter med halmtappen. Hinner han få en kalvunge, lammunge eller kyckling, så in till stan med honom. Hästarna fick äta gärsgårdshavre på landsvägen. Folket var inte välmående på grund av att de bodde så mycket herrskap bland dem.

Ed och Sollentuna var uslast av alla. Ett styvsint folk, men med skälig åga låter väl bonden sig rätta. Alla vara storsinta och fattiga tiggare som låg vid gästgivargården vid Rotebro för att få skjutsa till stan, vilket var långt kärare än mätt mage, gott välmående och tillstånd. Hans välmåga nu består i en "färgad rock fastän armbogen sitter ute och slarvor brukas i stället föl skiorta". Hade Överheten sådana usla inbyggare att regera, voro ett grevskap hos andra nationer mer att räkna med.

I Näs socken var folket även fattiga och usla. Allt elände orsakades av att bönderna nästan alla var frälse, men även att vid höbärgningen stod 8-10 kvinnfolk i rad på skullen då det räckt med 2. I Lossa idel tiggare. Bönderna där hörde alla under Säbyholms herrskap som plågade bonden jämmerligen med för många och tunga dagsverken.

I Bro måste bött mycket elakt folk enär de på kyrkogården ej lämnat stort rum för sina lik annorstädes än på norra sidan av kyrkan. Liarna i Kalmar socken var mycket "krokuge". Udden stod därtill halvt kvarter djupare än vid skaftet. Befolkningen hade ingen brådska i arbetet, men i maten och dricka äro de mycket flitige.

Här kan vi avsluta Upplandsresan. Av andra källor framgår den urgamla bonnrassen i Uppland var högvuxen, kraftig, avlångt huvud, hög panna, ljus eller rödlätt hy, blå eller grå ögon, blont hår, samt rak och kort näsa. Om mörkt inslag i slakten berodde det på anlag från vikingatidens kvinnorov av fransyskor och ryskor, och i senare tider från valloner och tattare. Så nu vet vi det.

Vi vet även att om vi parar en renrasig svart katta med dito vit hankatt eller tvärtom, blir

alla ungarna grå, men dessa grå ungar får säkerligen en helt vit eller svart unge i kullen oavsett vilken färg pappan har. Morfar och mormors anlag kom alltså in i bilden. Detta skall vi minnas i fortsättningens rasbiologiska hårklyverier, som dock inte kommer att avse hårfärgen. Ortens befolkning var nämligen inte endast fula och lömska osv utan har sagts rent ut de även var mer eller mindre fnoskiga, och att framförallt bondebefolkningen genom inavel blivit degenererad

På 1930-talet måste Generalfältläkaren besöka Upplands regemente (I 8) för att undersöka orsaken till den stora kassationen vid mönstringen på grund av psykiska orsaker. Störst av alla svenska regementen. Nu är ju allmänt känt att icke så få lyckats lura inskrivningsgubbarna genom att spela tokiga. Om Upplänningen genom utseende, dialekt och känd livlighet därvid ej behövt anstränga sig nämnvärt är troligt och kan ej i högre grad ha kunnat inverka på inskrivningsområdets höga kassationsprocent. Att Alsikepojarna en tid mönstrade i Åshusby eller Sigtuna fritar oss inte. Prof. Jacobowsky vid Akademiska sjukhuset yttrade vid ett föredrag 1948 att orsakerna till sinnessjukdom i 81 % var ärftlig disposition.

De som genomreser orten utan att ha kännedom om det stora antal hem som har öppnats för försöksutskrivna från bl. a Ulleråkers sjukhus, samt att Margaretahemmet och flera sjukhem finnes i orten, kan av dessa patienters lufsande å landsvägarna få det intrycket befolkningen här nog är litet egendomliga än i dag. Och vem har icke vid besök i kringliggande socknar eller Uppsala när en originell person visar sig fått höra; "Den där är nog från Alsike".

Siffran 81 % ärvda anlag gällde 1948. Orsaken till de andra 19 % var främst reIigionsgrubbel och olycklig kärlek. Jag misstänker att för 100 år sedan blev ingen tokig av någotdera varför de ärvda anlagen blir än högre. I de s.k. husförhörböckerna har pastor skyldighet införa en hel del om sina församlingsbor. Därför hemliga i 70 år. Alsikes är bevarade från 1792. Är någon efterbliven eller mer framgår detta. Därmed kan på genealogisk väg utrönas psykiska hälsotillståndet under 6-7 generationer ty även de vuxna erhåller diagnos 1792. Det kan växla från "mindre begåvad" till "rubbad" och "sjuk till kropp och själ" o.s.v. men följer man

den sjukes levnadshistoria ser man prästen sällan eller aldrig gjort något misstag.

Hur fula och lömska har vi dock inget prästbetyg på, och som allmogen normalt inte heller har några konterfej av sina förfäder före 1830 kan exteriören ej bedömas. Mina anteckningar ur mannaminnet om Alsikebönder och andra fordom gäller mer original och de kan se knasiga ut även i våra dagar, och våra barnbarn har nog samma åsikt om oss. Vad först inaveln bland bönderna beträffar är gårdarnas släktregister av utrymmesskäl här begränsade till den som fortsatt att bruka gården, men har jag tillgång till utförligare tabeller, antavlor och dagram.. Placeras dessa antavlor i bredd och ett rött streck drages mellan alla giften gårdarna emellan ser vi genast att alla är mer eller mindre släkt med varann, men även att ren inavel inte förekommer i ett enda fall om vi begränsar oss till rimliga antal generationer. Uppföres däremot en gemensam antavla för båda makarna och alltså börjar med. barnen, blir resultatet ett annat. Förr eller senare kommer vi på en s.k. anförlust, d.v.s. någon av både mannens och hustruns förfäder är samma person och antalet förfäder i t.e.x. 5 generationer blir endast 60 eller 61 i stället för 62.

Dylikt förekommer i de flesta släkter och inget speciellt för bondeståndet även om tendensen är hög i vissa socknar. Här i orten torde t.ex. Danmark och Lagga överglänsa Alsike. Vem har inte hört talas om "Lagga ärthalmen". Vad Alsike beträffar ser vi att före järnvägen, och cykelns tillkomst cirkulerade folket föga, och vankades smörj om en bondpojke gick över gränsen i friarärenden. Vid giftena är hustrun vanligen något yngre, men en och annan har tagit trollet för guldet och gift sig med en äldre bondeänka för att fortast få en gård, men där blir ingen avkomma. När han omsider blir utav med aset gifter han om sig med den 20-åriga pigan. Men då blir det barn om de ej hade förut, men ej inavel.

Av jämt 100 bondsöner i Alsike som från 1681 till 1920 gifte sig, hämtade visserligen 51 sin brud inom socken och födda där och därmed i många fall redan förut släkt med sin fru, men så många generationer tillbaka att; de troligen inte ens visste det själva, eller kunde de vara halvkusiner utan blodsband, d.v.s. makars barn eller barnbarn i olika giften. 49 bondsöner gifte sig med flickor från andra socknar, och då vanligen med en

bonddotter som var piga i gården eller byn. Lagga fick avstå 9 st. Vassunda 8, Knivsta 6, Danmark 4, Alunda 4, Odensala och Håtuna vardera 3, samt en från vardera V.Ryd, St. Per, Funbo, Ärentuna, Vittinge, Morkarla, Vaksala, Vidbo, Husby-Erliinghundra, Upsala, Kalmar sn. och Fellingsbro.

Samma tidsperiod tillföres socknen friskt blod genom att 51 bonddöttrar gifte sig med bondsöner eller liknande från andra socknar och här blev bönder. Från Alunda kom 7 st, Knivsta 5, Vassunda 5, Lagga 4, Haga 2, Rasbo 2, samt en från vardera Sko, Vaksala, Viksta, Funbo, Stavby och Husby.

Därmed är i båda fallen inte sagt att den andra parten var 100 % renrasig före kyrkböckernas tillkomst.

Alundas stora kvot härleder från en enda persons inflytande. Den hit 1793 från Golvsta inflyttade Lars Persson (Tuna B:1). Omkring 40 personer födda i Alunda inflyttade hit i slutet på 1700 och början av 1800-talet. Bemärk det kända ringa umgänget västerut mot Dalby-Upsalanäs men även Sko.

Detta om inaveln. Av de 151 bondeäktenskapen har över 100 ingåtts efter 1770 och makarnas och avkommans psykiska tillstånd kan alltså kontrolleras. Tillsammans kanske 700 personer, av dessa är summa .en kvinna betecknad som sinnessvag och 2 barn som efterblivna. Kvinnan ej född i Alsike. Barnen ej släkt med varandra, och enda sjuka i kullar på resp. 3 och 5. Av föräldrarna tillhör i ena fallet fadern, och i andra modern bondesläkterna i Alsike. Ingendera har några sjuka i slakten och ingendera av barnen har gift sig eller efterlämnat någon avkomma.

Detta gällde alltså de forna bondesläkterna. De som på 1900-talet efterträtt dem ingår ej i undersökningen men förefaller fullt normala.

Återstår halva befolkningen 1792 och 3/4 1900. Om den kan ingen genealogisk undersökning göras i större sammanhang enär blott ett fåtal av de vuxna är födda i Alsike och ej heller blir här någon längre tid. Här blir bilden som väntat en annan. Huvuddelen tillhör herrgårdarnas barnrika nomader men för det har vi ingen anledning rynka på näsan ur rasbiologisk synpunkt. Stickprov utvisar de i andra eller tredje led härstammar från bönder här eller åtminstone Uppland-Södermanland och alltså av samma kött och blod men på grund av landsbygdens överbefolkning före emigrationen och

industrialismens genombrott kom de att bli Mälardalens cirkulerande proletariat. För deras högre % imbecilla barn före sekelskiftet får som orsak sättas 19 % ärvda anlag 81 % fattigdom.

Att ange antalet kainsmärkta säger inte ett dugg när samma personer förekommer i 10 olika socknar och med kvinnor och barn in- och utflyttar 50-75 personer varje år. När en hel del redan vid första mantalsskrivningen får en bock i marginalen är tydligt såväl godsägare som bönder med fördel anställde veliga personer för att tjäna en tia och som kunde behandlas hur som helst. Samtliga 6 män och 2 kvinnor som under 1800-talet begick självmord i Alsike tillhörde arbetarklassen i socknens västra del. De flesta hängde sig. Åldern mellan 22 och 48 år. Blott en född i Alsike. Därtill var fallandesot och stamning mycket vanlig bland dem hela 1800-talet.

Sinnessjukdom på grund av religionsgrubbel eller olycklig kärlek som grundorsak kan väl ej påvisas i något fall. Endast att de med ärftliga anlag är disponerade för det. Detta kan konstateras framförallt från omkring 1860 och de frireligiösa verksamhet. Se även art. Erik Jansare och mormoner samt "Disablot på kristendomens offeraltare" i art "Socknen bildas". En vacker dag låg han eller hon i brunn eller hängde i en tall. Hälsa barnen.

Det var de känsliga gränsfallen som ej hade förmåga reda upp predikantens eldande förkunnelse och motstå vissa sekters religiösa extasutbrott och kollektiva snyftscener.

Så var det ännu i min ungdom 1916-26. Vintertid fanns ju ej annat att bjuda ungdomen än de bönemöten som hölls här och där i stugorna, men besökte vi även bönhusen i kringliggande socknar. Pojkarna frälste sig ej gärna. Gängets inflytande var för stort. Men några föll på knä för predikanten genom handtryckning och hypnos, men ut sedan denna släppt. Gränsfall.

De frälsta flickorna visade sig överallt ha samma sätt, ålder och utseende. Gränsfall mellan religionsgrubbel och olycklig kärlek. En ny och snygg predikant såg omedelbart vilka han hade möjlighet påverka. Hur det går till på bönemöten nu för tiden vet jag icke, men när jag i TV-rutan första gången såg och hörde extasen vid en rockföreställning kom jag att tänka på Hagelstena 1922 då vid en religiös sådan en del av publiken suggererades att krypa under bänkarna för

att skrubba utav sig satan, och hoppa upp på för att komma närmare Gud som bodde på månen och den kvällen glodde just på oss i rialadan. När förkunnelse av den primitiva, fattiga och futtiga stugornas virriga religion kunde få folk till dylikt förvånar inte en ungdomlig rockföreställning, men frågar man sig verkligen om man även som vuxen måste vara barnslig för att bli religiös.

Med religiös menas alltså att vara frikyrklig. En präst anses inte vara det. Ej heller en kyrkvärd som varje söndag i 40 år går i kyrkan. Inte ens min mor som på 80 år inte sade ett fult ord och varje söndag tyst för sig själv läst dagens evangelium. Om ej förr fick jag besked om detta då jag öppnade affären vid Krusenbergs. Jag uppmanades av ledande personer i Upplands Köpmannaförbund i likhet med dem ingå i missionsförsamlingen. Det ansågs nämligen otänkbart erhålla nödvändig förtroende hos kunderna och kredit hos grossisterna endast som medlem av statskyrkan. Som omväxling i konsten tillverka de då aktuella snusstrutarna försökte jag även i smyg uppliva den då bortglömda konsten knäppa mina händer, men det gick ej. Respekten för ritualen var för stor och trotsaren för ärlig. Mungiporna lade sig inte i rätta vinklar. Den anlagda gudsnådigheten blev en skråpuk.

I mitt bryderi frågade jag församlingens nådårspastor vad som egentligen fordrades för att bli troende och rätt förstå hans glänsande predikningar och fick det rättframma svaret: "För det måste man antingen vara menlös eller full i fan, men ni i Alsike är tydligen ingetdera när inga går i kyrkan och blott två har kunnat bli präster på 300 år".

För något år sedan flyttade jag ut en envis bokagent på trappan. Han förklarade då ilsket att det inte lönade sig att besöka andra trakter än där gott om bönhus. Detta att fromhet förenas eller förväxlas med dumhet har jag hört så många gånger under 50 år att mer inte behövs. Om någon säger han är tvivlare betvivlas inte den saken men säger någon med tänkbar testkvot över 11 1/2 att han är religiös sneglar folk av erfarenhet misstänksamt. Tills en religiös spritprovare och sanningsdetektor konstruerats kan därför misstänkas en get med de egenskaper som enligt pastorn erfordras för att bli präst smugit sig med i fårahjorden.

Enar vi som sagt sällan går i kyrkan och inte

heller har hört uppmaningen sänka högtalaren av den anledningen ingen är påvriden (vid gudstjänst) måste vi dock numera vara bra knepiga. Ja så knepiga att jag med det viktiga tillägget Alsikeborna obrottsligt följde de tio buden och fler till, i begynnelsen beskyllde dem för att ha en egendomlig religion och varken trodde på Gud eller fan eller trebensjan. De har plockat bort ur bibeln allt som inte går i dem och med Jesu död och begravning tar det hela tvärt slut. Uppståndelsen är borta! Vad skall då en stackars präst predika om.

Den egendomliga religionen - som inte lämnat något bidrag till Ulleråker - är naturligtvis lika gammal som kristendomen och inget speciellt för Alsike och en blandning av det bästa i den och vår egen privata dessförinnan. Mina gubbar födda 1850 predika exakt detsamma. När jag då frågade varför de varje söndag gick i kyrkan för att prisa upphovet till vår s.k. civilisation, blev svaret det var för att slippa flugor och käringgnäll. Vad prästen i sin dogmatiska labyrint cirkulerat om i 45 min. hade de ingen aning om, men väl hemma berättade de prostens hållit en "djäkla rar predikan".

Att den frikyrkliga rörelsen trots sitt goda uppsåt skulle ha någon förståelse hos bönderna den tiden var alltså uteslutet och är ej känt någon bonde från 1850 till 1960 övergett statskyrkan. Av tradition slog de vakt kring sin präst och sin kyrka. Annat hade kanske varit fallet om mormonen Ek varit kvinna. Då hade alla bönderna varit frälsta på en halvtimme.

> Ramsan om trebensjan o.s.v. som liknar en syndabekännelse är belagd i Alsikes folkmål i minst 100 år. Den sades ha tillkommit för att driva med en avdankad soldat från Finska kriget som på gamla dar hoppa ikring i Alsike som predikant. Jag har dock på känn lösningen av den intressanta figuren inte är så enkel utan säkerligen medeltida.

Det söps ofantligt förr, framförallt tiden 1790-1860. Detta även av kvinnorna, varför en stor del av de 1.300 barnen födda i Alsike denna period bort vara idioter om åsikten barn avlade i fylleri blir dylika, men åtminstone alla bönder som förekomma i sockenprotokollen

eller gästgivargårdens historia i samband med fylleri och slagsmål ha friska barn. De frireligiösa får dock ta åt sig äran det värsta missbruket omsider försvann. De gjorde ofantligt större nytta därmed än skada som ovan anförts.

Jag tror det var 1956 några studiosus i Uppsala ansåg degeneration och barnlöshet berodde på bruket av långkalsonger. Vare sig långa eller korta användes i Alsike före 1870, och när de kom var det åtminstone för kvinnornas del s.k. "öppna" d.v.s. benen satt ihop endast vid linningen, och även om efter 1870 någon kan antagas blivit konstig på grund av olycklig kärlek finns ingen anledning tro det skett genom kalsongerna.

Min utredning tillkom för att om möjligt rehabilitera åsikten om de forna sockenborna, men även som folklivsskildring, och får inte tagas allt för högtidligt även om ämnet är känsligt. Det blev bara så att Prof. Jacobowskys 81 % ärvda anlag allt för väl passade in även för Alsike. Men inte från föräldrarna utan någon av de fyra i föregående led. Därför inslaget om de grå kattungarna. Trolovade torde väl snart se om den andra är fullt klok eller inte, men för barnens skull se efter om även hans (hennes) föräldrar är det. En eller två av avkomman kan eljest bli en helt vit eller heIt svart katt.

Min slutsats är, att enär den alldeles övervägande delen som efterblivna betraktade var att finna bland herrgårdarnas underhavande, eller tidigare varit det; är huvudorsaken dock inte att söka i religionsgrubbel utan det forna feodalväldet som i Uppland sträckte sig några mil norr om Uppsala och mot Enköping med alla dess avkomlingar av plågade frälsebönder; torpare och statkarlar. 90 % av alla gårdar hörde där under adeln, med påföljd även minst 90 % av befolkningen blev tillstuckade, menlösa och apatiska och omsider i följande generationer mer eller mindre fnoskiga. Till större delen ingå de berörda socknarna i f.d. Upplands regementes inskrivningsområde. Ser vi framåt kommer bondgårdarna åter under godsens. Men det blir blott jorden, ej folket. Därmed försvinner omsider feodaltidens kainsmärke.

Kyrkohistoria

Kyrkan

Som denna utförligt beskrivits av Curman-Roosvall i "Erlinghundra Härads Kyrkor" utkommen 1912 men ännu rätt spridd i Alsike och eljest kan beställas i bokhandeln (200 sid. pris 4:50) skall den här ej närmare beskrivas, utan det följande är endast sådant som icke finnes i nämnda beskrivning, eller av mig ansetts ha ett mera allmänt intresse. Uppgifterna är i huvudsak hämtade ur kyrkans äldre arkivalier som dock är rätt svårlästa, varför en del kan tolkas olika eller inte alls.

Som en röd tråd under minst 350 år framgår vilka ofantliga bekymmer sockengubbarna haft med kyrkans valv. Detta av den anledningen de en gång hade oturen uppföra sin kyrka invid hällebergets avgrund mot öster och i en lutning av detta på 8 m. av kyrkans längd 55 och ovanpå detta som undergrund ett lager glidande blålera på under altaret nära 10 m. tjocklek. Tillkomna på 1400-talet har valven till större delen måst byggas om så där vart 100 år och 1947 hade det säkerligen ånyo varit aktuellt om ej genom modern hydraulisk teknik halva kyrkan praktiskt taget lyftes upp och nu står säkert på sina 57 betongpelare av upp till 10 m. längd vilka pressats ned till fast mark med ett tryck på varje av mellan 60 och 90 ton.

Vad först kyrkogården beträffar kan av en mystisk stenmur från tornet söderut på f .n. ca. 1 m. djup men omvitnad av generationers dödgravare, antagas att den under de första århundradena endast utgjorde en mycket liten sådan söder om kyrkan och omgärdad av en hög borggårdsmur och vars båda ändar var ansluten till kyrkan. Samtidigt med tornets tillkomst på 1400-talet utökades så kyrkogården mot väster. 1710 tillkom den s.k. kolerakyrkogården eller nedre kyrkogården och på 1920-talet den nya.

Förr hade var by sin begravningsplats å kyrkogården och säges de ha legat från öster till väster i den ordning de 12 byarna var belägna inom socken. Av Tunaböndernas gravstenar kan än i dag avläsas den gamla traditionen. Tills oskicket förbjöds 1815 lät dock prästerna med anhöriga begrava sig i själva kyrkan, och mot en lämplig slant till denna gick det för sig även för andra. Förr var

koret avdelat med ett korskrank och var det innanför detta prästerna begravdes. Övriga tydligen litet här och där under mittgången. Endast under 1700-talet har i kyrkan minst 15 vuxna och några barn begravts, och då gravarna för golvet skull måste vara murade och försedda med håll förstås att cirkulationen i dessa var minst lika stor som å kyrkogården. Kring altaret finnes åtminstone 5-6 murade gravar, men av de 4 gravhällar som nu finnes i kyrkan ligger ingen utom möjligen Widmans på ursprunglig plats.

För att ej hällen skulle bli för dyrbar och otymplig - den måste ju med någon dm täcka graven på alla håll - var dessa murade gravar inte alls lika dem å kyrkogården berättas från reparationerna 1860 och 1910, utan var endast en liten stensatt håla ca. 1 m, djup och påträffades liken i halvt sittande ställning med uppdragna knän. Alla hade varit balsamerade. I en del fanns dock rester av en lådliknande kista. I den mån det ej skett förut kastades nämligen vid reparationen 1860 de flesta gravhällar ut på kyrkogården och gravarna fylldes. Kvar blev tydligen endast Widmans (nu under röda mattan) , men 1910 flyttades in även kyrkh. Wallenius håll och den över en Karin Västgöte, död 1606, och Mercels och Joacim Amnelis uppsattes på resp. korets norra och vapenhusets västra vägg. Den sistnämnde upptar visserligen blott den några år tidigare avlidne hustruns namn, men får vi antaga även Joacim fått en fristad i samma grav.

Ävenså hittades 1910 en stor gravhäll i golvet under läktaren. Någon inskription hade den inte. I alla händelser putsades den och lades på altaret. Denna är med största säkerhet kyrkoherde Ströms gravhäll. Han betalade 1761 60 daler för den murade grav han då färdigställt framför sakristidörren och just den hällen flyttades 1860 under läktaren. Att den saknade inskription kan bero på samma anledning som Amnelius. Ström avled 1766 men hustrun först 29 år senare (se Ekeby) , och sonen Notarien Ström miste samtidigt sin hustru och 2 barn och ekonomin var skral varför tydligen inget blev utav med inskription för den snart omgifte Notarien.

En gravsten som även flyttades in 1910 (under predikstolen) är en märklig klenod för

en landskyrka och en av Sveriges äldsta gravstenar (utom runstenarna), nämligen den över Kaniken Gerika Brand och hans hustru, döda 1309. Hur den stora stenen hamnat på Alsike kyrkogård är dock en gåta. På 1600-talet låg den nämligen i Sigtuna Mariakyrka och det är naturligtvis där kaniken har verkat och jordats. Som jämförelse kan nämnas att äldsta gravstenen i Uppsala domkyrka bär årtalet 1314.

Några äldre bondegravstenar finnes ej bevarade. Tydligt var brukligt med endast enkla kors av trä eller järn. 6 sådana har under årens lopp tillvaratagits å kyrkogården, varav 4 tidigare fanns i sakristian. Under sakristigolvet finnes en murad källare tillkommen 1686, men vad den haft för ändamål kan ej utrönas. När den uppförts på socknens bekostnad och med lucka av trä i golvet och trappa ned kan ej som antytts vara fråga om ett gravkor. Och framförallt inte för adel när sådana av större format inte förrän med släkten Cederström valt sitt sista vilorum i Alsike trots vi en tid hade rätt gott om dem.

Krusifixet dateras från början av 1400-talet. I Statens Historiska Museum finnes därtill ett från 1200-talet kallat "Alsike-krusifixet" och ansett som en av vår medeltids förnämsta skapelser. Det hade 1946 via en konsthandel och 5.000 kr. kommit från samlingarna å Krusenbergs. Varifrån Emanuel Cederström fått klenoden är dock oklart och inget som helst att orda om såvida ej brodern Gustav såsom tillkallad konstexpert vid bouppteckningen efter Emanuels död 1920 uppgivit det tillvaratagits av Emanuel å Alsikes kyrkas vind där det legat sedan den stora men ytterst pietetslösa restaureringen 1860 då bl. a dopfunten av sandsten med Kristusbilder i relief och troligen ett Gotländskt arbete från 1200-talet slogs sönder av jobbarna och

bitarna användes som slipsten, samt altarskåpet kastades ut på kyrkogården och skolbarnen sparkade boll på kyrkbacken med delar av förgyllda helgon och apostlar. Efter alla tidningskriverier om krucifixet 1946 verifierade Gustav Cederströms dotter Carola att hennes far alltid sagt Emanuel fått ett krucifix från Alsike kyrka.

Emanuels eljest så utförliga dagbok nämner därom inget. Ej heller att han 1880 köpt ett från Vassunda kyrka för 200 kr. Däremot som vi läst att han 1876 fått ett av sin kusin Thure Cederström. Att Alsike haft 2 förefaller dock egendomligt, och i själva kyrkan har tydligen inget funnits sedan reformationen 1521 förrän 1910, men dessförinnan hängde det en tid i vapenhuset.

När Ärkebiskop Rosenstein visiterade 1828 låg just ett krucifix på kyrkvinden men om det var det vi nu har i kyrkan eller konstverket i Statens Historiska museum torde aldrig kunna utrönas. Någon tjuv som stal krucifix i Alsike kyrka var dock inte Emanuel Cederström. Det menar inte heller brodern Gustav. I så fall fick eller böt han åt sig skräpet mot ett annat på Afzelius tid. Mera värderades det inte den tiden. Knivsta sålde bort sitt 1870 för 15 kr.

Angående de kyrkans textilier från 1600-talet som för bättre vård deponerades i Domkyrkan 1910 men efter 49 år återfås i malädet skick hänvisar jag till Curman-Roosvalls beskrivning, men finnes utförligare i Alsikes kyrkoböcker och protokoll från 16- och början av 1700-talet om tvekan råder när och av vilka alla dessa antependium m.m. givits.

Vår storklocka är en av Upplands äldsta och även den förstås från kyrkans guldålder 1400-talet. Den har en inskrift (minuskler) som mig veterligen ingen kunnat tyda.

- 1523 Gustav Wasa konfiskerar kyrkornas "överflödiga" silver. I Kammararkivet finnes bevarade längder vad som lämnats från större delen av Sveriges och Finlands församlingar. Från Upplands omkring 180 föreligger uppgift från ca. 160 men ingen från detta härad. Detsamma gäller om klockskatten 1531. Den största eller näst största skulle lämnas, eller silver för dess värde. Så gjorde de flesta socknar här i orten, men inget därom från Alsike. Tänkbart är att Alsike lämnat sin näst största, ty 1759 talas inte om någon omgjutning vilket eljest bort vara fallet.
- 1560 Natten mellan den 18 och 19 december stod Gustav Wasa och 2 av hans drottningar lik i Alsike kyrka vid likfärden till Uppsala domkyrka. 2 biskopar och 50 präster höll vakt och Alsikebönderna fick härbärgera likföljet på flera hundra personer och dito hästar.
- 1607 20-21 febr. På väg till sin kröning i Domkyrkan tog Karl IX nattkvarter i Alsike by

och socken. Följet bestod av Rikets Ständer, Riddare och Adel och vid pass 1.000 hästar räknades vid avfärden från Stockholm 18 febr. Första dagen hann de till Sundby i Hammarby sn. och andra till Märsta. Alltså 4 dagar för de 7 milen. Detta att Alsike och dess bönder ofta utsattes för kungliga processioner förstås när man ser att samtliga regenter från Gustav Wasa till Ulrica d.y. krönts i Uppsala utom Drottning Kristina och Karl XII, och en hel del även jordats där. Dessutom alla övriga storgubbar.

- 1641 Erhöll Alsike kyrka 12 daler smt, för det Sten Beilkes lik stod här en tid.
- 1650 Kyrkoböckerna anger att 7 st. Finnar nu var bosatta här.
- 1663 Lades nytt tak på sockenstugan.
- 1665 "Sammanwijdes här i Alsike kyrkia Dessa Lappfolk, Paul Ericson och Ingrijd Andersdotter. Till detta Christeliga Wärdet woro till Wittnes dessa ifrån Pythå Lappmark". (År 6 st. Lappar.)
- 1681 Börjar Alsikes första Huvudbok (och räcker i 120 år!) Som en del mera detaljerade räkenskapsböcker finnes ryms debet och kredit vanligen på ett uppslag. Största inkomstposten är normalt försäljningen av de 6 tunnor spannmål Gustav Wasa vid kyrkoreduktionen fick behålla av det 2/3 av tiondet han indrog. Därnäst största är vanligen böter för "otidigt sänglag", och utgick med 6 daler om 9 månader ej förgått sedan vigseln till första barnets födelse. En utlaga Alsikebönderna och drängarna tydligen ansåg skälig, ty klagomål spörjes icke trots att drängens halva kontanta årslön strök med. Men vad skulle en nutida kyrko- eller kommunalkassör säga om en dylik inkomststat?
- Rent "lönskaläge" kostade dock dubbelt enär i sådana fall även den kvinnliga parten fick bidra med 6 daler, eller hela årslön för en midsommarnatt. Parternas namn upplästes även i kyrkan och 1763 är t.o.m. i själva huvudboken ordentligt överfört att "Qvinnspersonen Kerstin Jansdotter i Tuna för enkelt hor erlagt 6 daler." Allt upphörde 1855 (d. v. s. böterna).
- Kyrkans inkomster av olika "lägen" räckte vanligen till årets inköp av vin och oblater, som var 1-2 ankare "Picardong" om 40 lit. samt 1.000 oblater. Även om folk gick flitigt till nattvarden den tiden förefaller vinåtgången för en nutida kyrkorevisor väl kraftig och motsvarar klunkar om 8 cl till varje oblat. Tydligen var picardongen användbar även i andra sammanhang, men oblatsen ej lämplig som tilltugg.
- Från fattigbössan vid Gästgiveriet redovisas 5-10 daler årligen från 1713. Gravplatser i kyrkan kostade vanligen 60 daler, och drängar som i fyllan och villan slogs på landsvägen bota 8 daler(till kyrkan),
- 1701 I februari hölls tacksägelse i Alsike kyrka för "Segern vid Narva"
- 1704 I februari hölls tacksägelse i Alsike kyrka för att "Staden Thom fallit".
- 1708 Inköptes ännu bevarade kyrkkistan.
- 1710 Hur många som egentligen dog i pesten det året framgår ej av Alsikes dödbok, men efter jämförelse med mantalslängder m.m. bör det ha varit 50-60 st. De flesta vid Krusenbergs-Fredrikslund. Den 24 sept. dog bara vid Krusenbergs följande:
- Mor, dotter och en inhysjes i Rödbo.
- Far, mor, dotter och 2 inhysjes i Udden.
- Far, mor, son, dotter i Hummeltorp.
- Far, mor, 3 döttrar i Amsterdam (=nuv.Dammen).
- Far, dotter, 1 inhysjes i Mellanbo.
- 3 döttrar i Qvarntorpet.

Hustrun i Nybygget.

I Alsike synes alla offren ha begravts å den då tillkomna Kolerakyrkogården. Om denna se även 1834, 1864 och 1909. Begravdes alltså icke i "närmaste avsides belägna backe" enligt Kungl. Rådets anvisning som i de flesta kringliggande socknar.

- 1748 Beslöts att den gamla och alldeles förfallna sockenstugan ånyo skulle uppbyggas. För taket åtog sig Krusenbergs skära 400 torv och Kungshamn 50, och "Tuna bonnen" skulle lägga jord till trossbotten. Denna alltså både 1663 och 1748 så förfallna sockenstugan är nuvarande folkskolans södra del
- 1744 Soldat Åberg vid Årby gav 2 daler till kyrkan för "sin lyckliga hemkomst från kriget i Finland". Det hade han anledning till ty hälften av hans kamrater i Upplands regemente blev kvar.
- 1754 Ny bänkdelning på grund av nya bänkar. Det fanns nu 27 på var sida. Korskyrkan tillkom som bekant 1860.
- 1756 Tjärades det höga och spetsiga tornet (som Vaksalas nu) av Soldat Enebom. Arbetet kosta 151 dal. tjäran 288. När han något år senare skulle sätta upp en kyrktupp på Skepptuna kyrka angives att han "nedföll och olycksaligen ändade sitt liv".
- 1763 Nuvarande predikstol anskaffades och den gamla såldes till Tegner på Rikebasta för 3 daler kmt.
- 1769 22 jan. "Sammankallades Församlingen i sockenstugan att efterhöra om något oskickligt förhållande försports under Julhelgen, då en och annan tillkännagav, att några av ungdomen tagit sig före att om nattetid gå omkring och sjunga för dörrarna den s.k. St. Staffans visa, och som sådana sånger ansågs för ett oskickligt uppförande, så varnades för denna gången med hotelse av stockstraff". Stockstraffet tillkom 1686 och stod stocken sommartid utanför ingången, men vintertid i vapenhuset. Om dess utseende se Seglora kyrka på Skansen.
- 1771 Pastor påminte om en boms uppsättande vid Alsike Gästgivaregård som kunde hindra de resande från att färdas under kyrkotid, och lovade Kamrer Molander vid Krusenbergs förfärdiga en dylik.
- 1787 Alsikes första antecknade konfirmation, 1 pojke, 4 flickor. Från 1811 är obligatoriskt för alla barn.
- 1790 Protokoll saknas.
- 1828
- 1834 Då inom församlingen en sägen skall vara gängse, att den täppan, vilken ligger invid kyrkogården, och av Klockaren begagnad, och som nu blivit förhyrd ifall Coleran skulle uppträda, skulle redan förut tillhöra Kyrkan, och varit kyrkogård för dem som 1710 i Pesten avled, skulle karta eller annat anskaffas.
- 1837 5 dec. Beslutades att å varje dansnöje spelpengar skulle upptagas för inköp av Orgel till Alsike kyrka. Under de 56 år insamlingen pågick, inföll bidrag från 124 danstillställningar, varav från jämt 100 sådana åren 1838-57 under gamla myntberäkningen inflöt 127 Rd. 22 Sk. 5 runstycken, och från 24 danser åren 1858-74 redovisas 58 Kr. 8 öre. Detta kulturhistoriska beslut att Alsikeungdomen skulle dansa ihop en kyrkorgel, vilket den i motsats till de flesta kyrkor i orten saknade, mötte ingen annan reservation än att bonden Tuna D:2 förklarade sig inte ämna ansvara att spelpengar kom att upptagas ifall det dansades hos honom. Prästen Nordhammar föregick med gott exempel och ställde till med dans vid prästgården redan 1 Januari 1838 och fick ihop 6 Rd. och sedan ett par gånger om året till sin död 1852. Största beloppen inflöt dock å midsommardansen vid Krusenbergs som började 1842 och sedan tradition under hela Cederströmska perioden till 1920-talet. Beslöts att en "Tallrick" skulle cirkulera å Bröllop och

Barnsöl för insamling till de fattige och Lazarettet. Denna "tallrick" minnes de gamla enär den förekom nästan hela 1800-talet. Det användes vid slika tillfällen knepigt nog två tallrikar, vanligen av tenn och den övre skulle vara av en flatare typ. När en person lagt sin skärv i den övre tömdes den omedelbart i den undre, dock ej fortare än de närmast sittande kunde kontrollera att åtminstone helmantalsbönderna lagt på en femskilling, Avskedade soldaten Hök hade kallats inför samma stämma varför han i långlig tid avhållit sig från både Herrans Nattvard och Kyrkogång, och förklarade det berodde i alldeles avsaknad av lämpliga kläder, och ej heller kunnat få låna sådana för tillfället, varför Kyrkvärden Nils Larsson med flera Socknemän erbjödo sig låna Hök kläder ifall det var hans alvare och vilja i Herrans hus sig infinna, varefter han efter allvarlige föreställningar lovat att sitt leverne förändra, han från Stämman avträdde.

- 1840 Från Konungens Respektive Befallningshavande hade ankommit en skrivelse, föranledd av erfarenhet, huruledes även i Alsike liksom på andra orter, Auktionsbesökare kvarstanna hela nätterna under dryckenskap, dans och osedligt leverne. Sockenmännen ansåg sig böra kunna intyga sådant oskick ej förekom i denna församling.
- 1845 Dragonen Hamberg vid Kungshamn och hans fästekvinna Johanna Hök hade kallats inför högvördiga Kyrkorådet av den anledningen Hamberg under äktenskapslöfte lägrat Johanna men ej fullföljt äktenskapet under förebådande han ej erhållit "befälets" tillstånd. Under tiden hade han för andra gången med Johanna framavlat ett barn, och var hon nu för tredje gången av honom i havande tillstånd försatt. Hamberg uteblev. Ordf, hade sedermera ett samtal med Majoren och för honon förklarat Johanna voro nog så dräglig som de flesta i orten, och med undantag av sammanlevnaden med Hamberg var inget ofördelaktigt om henne bekant. Under sådana omständigheter lovade Majoren att från hans sida förelåg inget hinder för äktenskap, och av vad anledning Hamberg kallats till prästgården. Hamberg uteblev. Han kallades då genom sexman. Hamberg uteblev. Av den anledningen hade såväl Hamberg som Johanna kallats inför Kyrkorådet. Hamberg uteblev, men låtit hälsa han ej lydde andra än sitt befäl. Han ålades nu vid vite av 5 Rd. infinna sig inför Kyrkorådet 14 mars kl. 4 em. Hamberg uteblev. Varför han vid förnyat vite ålades att infinna sig i Alsike kyrka Maria Bebdelsedag 25 mars. Och tänk. Den karske och ståtliga dragonen Hamberg infann sig i full paraduniform tillsammans med sin vackra fästmö Johanna. Lysning uttogs. De gifte sig och fick omsider 10 barn (5 döda) i dragonstugan och har en mängd avkomlingar i orten. Sonen Carl f. 1848 fick t.e.x. 8 pojkar i följd vid torpet Odlingsberg under Ekeby samt 1 flicka. Det var ju en nått skolväg för dessa barn till Alsike folkskola. Först skog 2 km ned till Ekeby, och sedan bara 7 1/2 km. kvar.
- 1852 Bortstals Alsikes kyrksilver. Det bestod av kalk, patén, silverkanna, oblatask, sockenbudskalk, samt en matsked märkt A. S.K. Alltsammans vägde 502 lod (ca. 5 kg) varav blott vinkannen 1,4.
- 1860 Beslöts på sockenstämma att dansnöjen ej får räcka längre än till kl. 6 följande morgon. Och påmindes att vid slika tillfällen insamling till Orgelverket skall äga rum.
- 1861 Som församlingens Klockare Carl Eriksén blivit angiven hava uppbrutit det stängsel som blivit satt kring den nya orgeln, på det att ingen obehörig skulle spela därpå, förmente Eriksén att han ej trott det gällde honom utan de som skulle ringa i tornet. Ordinarie Klockare och Organist var den nyligen valde Seminarieeleven Carl Petter Pettersson.
- 1861 Ny bänkdelning efter korskyrkans tillkomst men ändrades och utvidgades bänkarna 1910, men ännu efter den tiden levde den indelningen från 1861 och minns jag far inte gärna satte sig i annan bänk än den 6: te till höger. Jag ville ju helst sitta hos mamma men det passade sig inte ty hon satt på fruntimmerssidan. Nygifta och förälskade par knallade gången fram i Alsike kyrka, men sedan tvärt åt varsitt håll.

Stora bänken i Koret tilldelas Pastor.
 Lilla bänken därstädes tillföll Kyrkvärdarna.
 Krusenbergs bänkarna nr 1 och 23
 Hagelstena och Gästgiveriet 2 och 24
 Fredrikslund och Kungshamn 3 och 25
 Rikebasta 4 och 26
 Morga 5 och 27
 Tagsta 6 och 28
 Kronans Manskap 7 och 29
 Torpare och Inhysjes 8-9 och 30-31
 Lippinge 10 och 32
 Skäggesta 11 och 33
 Årby 12 och 34
 Tuna 13-14 och 35-36
 Klockarg. och Fattigstugan 37 och 38
 Ekeby 15-16 och 39-40
 Prästgården 17-18 och 41-42
 Bergendal 19 och 43
 Fribänkar De återstående.

- 1861 Kyrkovaktmästarens begäran om löneförhöjning blev så tillvida beviljad, att Socknemännen beslöt ihågkomma honom med någon välfägnad vid Jultiden.
- 1862 I händelse den föreslagna Järnvägen kommer att dragas öster om Sigtunafjärden, förklarade sig Församlingen villig betala 10 Rd. Riksmünt per mantal.
- 1862 Den 8 dec. Sista sockenstämman i Alsike. Carl Cederström på Krusenbergs valdes till Ordf, i den nya Kommunal-Styrelsen.
- 1865 Inspektör Wiström vid Ekeby fick uppdrag undersöka huruvida några rallare vid järnvägsbygget mot billigt ackord voro villiga att laga de bristfälliga delarna av Kyrkomuren.
- 1872 Kungsringning efter Salig Karl den XV. Ringningen gick i tur mellan gårdarna, 1 tim per dag från kl. 12 en längre tid. Gamla dragon Rick berättar bönder och drängar förstås måste ha brännvin med. "De ringde ovåligt, och det lät för djävligt".
- 1875 Insamlingen från Danserna till orgeln beslöt upphöra.
- 1878 Inköptes en Bolinders Varmapparat (järnkamin) att uppsättas i kyrkan. Den hade hittills saknat värme. För att klara sig från lunginflammation tog gubbarna ett par "körksupar" innan de knalla in i kyrkan. Varmapparaten placerades invid muren i Tagstabänkens karlsida, men flyttades sedan till fruntimmerssidan bänkarna 34-35. Den fick visserligen tjänstgöra till 1910 men värmden inte utan endast sotade ned valven, så bönderna fortsatte med sina kyrksupar och gick gärna ut ett tag även mitt i predikan "för att se till hästarna".

Våra Herdar

Dessa presenterades i "Hem och Bygd" 1945 men som i denna sockenkrönika läsaren då och då kommer i kontakt med dem eller en händelse det kan vara av intresse se vilken präst som då tjänstgjorde, införes en kortfattad längd även här med de ändringar och tillägg en profan beskrivning som denna kan tillåta sig. En hembygds- och släktforskarens förnämsta material är ju sockenprotokollen och kyrkans ministertalböcker av olika slag. Som företal till sin bok om Skuttunge skriver visserligen Kyrkh. A.Andersson: "Enär det är prästerna själva som skrivit sin historia i sockenprotokollen m.m, är det mera en bild hur prästen ville vara, och inte hur han var". Hur än de var kan sägas att de forna prästerna i vardagslag ej var stort annat än bönder och deltog med liv och lust i deras fröjder och bekymmer samt brukade själva sin prästgård.

Wallenius (1767-83) synes vara den första som inte gjorde det, men Nordhammar drev den själv med hjälp av rättare och drängar, men efter honom torde samtliga haft arrendator. Pondus och popularitet gick dock inte att förena. Inför adel och annat herrskap på herrgårdarna kände de sig osäkra, och fick krusa både för umgänget och sitt rättmätiga tionde. Adeln gick inte på stämmorna och deras fogdar som förde deras talan respekterades inte av bönderna, som åtminstone så där efter 1770 synes ha återfått livslusten och inte alla gånger var så roliga att tas med enär de flocka sig bakefter vissa framstående bondeledare. Skrivkunniga tolvmän och kyrkvårdar. Det käftades ofantligt på stämmorna vad än prästen föreslog.

Det s.k. mannaminnet förmäler eljest inte om några asketiska kyrkans tjänare som med törnekrona och gloria bar sitt kors och sitt ämbete i likhet med den vars lära de förkunnade, utan glorian sades i så fall vara den flämtande reflex vaxljusen i Alsike kyrka kastade i välmående kerubansikten. De flesta gick nämligen ikring som en levande reklam för sitt pastorat och sin prästgård, och tog heller inte illa upp att de ständigt på bonnkalasen påmindes därom. För många var fetman ett gissel. Under predikan måste de sitta, och falla på knä vid altaret tordes de inte.

Rekord för Ärkestiftet torde dock den i Bro och Lossa 1700 ha enär kyrkdörren måste utvidgas och vid sjukbesök kom han ej in i stugorna utan de sjuka måste bäras ut till honom för att få nattvarden. Den i Nysätra 1790 blev med tiden så fet att ögonbrynen betäckte ögonen och han blev blind. Men det var ju så bönderna ville ha sin präst. Det skulle synas i Lagga och Vassunda att vi hade häradets största prästgård. Vid prästval hade därför en skranglig komminister inte stora utsikter. Nej, en som redan var prost eller utsikt snart bliva det skulle det vara. Alla efter Nordhammar var även i 50-60 års åldern vid valet. När Öhrn valdes 1881 sattes därtill nästan som villkor att han inte fick vara religiös! Tack vare mormonerna och alla fripredikanter som i 30 år härjat i socknen såg de rött om det ordet nämndes. Herden alltså för stor både till kropp och själ för den svältfödda fårahjorden, och att distansen vad själen beträffar skulle bibehållas visar deras ljumma intresse för allmän skolundervisning. Därom se "Skolfrågan".

Men det var ej bara med fetman prästen hade bekymmer, utan även med svälten. Till 1862 förestod han även fattig- och barnavården om det nu skall kallas vård. Prästerna klämdes mellan tvenne eldar. Behovet och viljan att giva och böndernas motstånd bevilja något. Praktiskt taget samtliga som sökte understöd kom nämligen från herrgårdarna varifrån de skyfflades på socken vartefter de blev utslitna, och bönderna ansåg herrgårdarna i likhet med dem själva kunde försörja sina fattige och annat de släpat hit.

Följden blev att prästen i många fall fick giva från egen kassa eller matbod. Och var det framförallt prästfrun de hungrande sökte sig vid nödår och sjukdom. Det var hon mera än prästen som kom att representera himmelriket och fördela mannen. Detta nämnt av många från nödåren 1844 och 69 och icke av mig som ett inlägg för kvinnliga präster.

Dog en präst hade änkan 1-2 nådår. D. v. s. hon fick uppbära inkomsten men själv avlöna ersättaren. Var hon ej för lastgammal eller myndig hade hon ingen svårighet få sökande som var villiga övertaga både henne och pastoratet. Detta kallades att "konservera" änkan, och hade sin välsignelse av bönderna vid prästvalet ty de praktiserade själva samma

system för att få en gård.
Om prästlängden är att säga att den före

1500-talet är mycket ofullständig. De angivna tjänsteåren är orimliga, och 1200-talet saknas.

1305-1307	Thomas
1307-1350	Johannes Philippi
1360-1400	Mickael
1360-1400	Nicolaus (Men se gåvobrevet av Tagsta 1414)
1360-1400	Nicolaus
1400-1450	Magnus Olai
1500-1550	Hemmingus Nicolai Var Senator 1515 i Helga Lekamens Gille i Alsike, om vilken lokalavdelning vi dock föga känner.
1548-1580	Olaus Clementis. En del av hans gravsten i koret
1581-1587	Herr Nils
1588-1614	Henrikus Caroli Hinck. Slog 1594 armen av sin dräng under slagsmål. Att han därför blev halshuggen av bönderna är en förväxling med prästen Skunk i Vassunda som blev det 1659 för samlag med klockarens hustru på altaret.
1614-1632	Henrich Matthie Alsichensis. Alsikes äldsta protokoll och räkenskaper som börja 1615 är upprättade av honom.
1634-1641	Petrus Magni Agrivillius. Han förmanades 1637 av Ärkebiskopen att han som pastor skulle regera församlingen, och icke låta församlingen regera honom,
1641-1652	Eric Ivari Hyälius. Vid prästvalet var bönderna emot honom när han inga synnerliga gåvor hade att predika, varför han av Consistorie uppmanades bjuda hem bönderna på mat och öl.
1654-1680	Johan Widman. Gravhäll under röda mattan.
1681-1708	Johan Amnelius. Bondson från Funbo. Enligt "Herda-minnet" var vid hans död prästgården alldeles nedrutten och boet utfattigt, samt var han i skuld till kyrkan med 1.150 daler. Genom hans försummelse förlorade Knivsta sin kyrkojord. Med "Knivstas kyrkojord" torde avses den forna prästgården i Säby före reformationen. Den indrogs av Karl XI i likhet med en hel del liknande utan att i vårt fall någon försummelse från Amnelius sida förelåg. Kungen gav i stället både Säby och Noor till Nils Gyldenstolpe och Knivsta fick Engby nr. 2 som komministergård.
1709-1744	Joacim Amnelius. Son till föreg. Huspredikant hos Nils Gyldenstolpe.
1746-1766	Johan Ström
1767-1785	Lars Wallenius. Prosten Beckman gav honom det intyget han var en from och enfaldig prästman som ej visste av någon elakhet. Han var gift 2 gånger. Andra med en Kaptensdotter vid Fortificationen. Detta gifte ingicks under mycken skröplighet, och säges han bröllopsnatten ha tagit miste om sin brud. Denne skall sedermera genom sin karghet hava övertygat honom, att han genom detta giftermål begått ett ännu större misstag än bröllopsnatten.
1734-1798	Johan Valentin Mercel
1799-1824	Adolf Elfsberg
1824-1826	Lars Utterström
1826-1852	Olof Nordhammar. Ägde en tid även Branshammar. Riksdagsman 1840-41. När blixten slog ned i Alsike prästgård 21 juni 1829 satt familjen och åt

middag. Äldsta sonen dödades direkt. Den nya prästgården uppfördes på den gamlas grund, men den nytillkomna vindsvåningen fick Nordhammar själv bekosta inredningen utav.

1855-1867	Ludvig Josef Lundholm. För honom gick de flesta av mina äldre intervjuoffer och läste, men begrep de ej vad han sade enär han efter ett slaganfall hade svårt för att tala. Hade sista åren hjälppräst.
1867-1875	Karl Johan Forslund
1874-1880	Artur Afzelius. Dessa 3 präster efter Nordhammar hade ytterst svårt att hävda sig i Alsike.
1881-1907	Klas Alfred Öhrn
1908-1950	Karl Fredrik Andersson
1951-1957	Einar Gisslandi

Komministrar

1590-talet	Olai Olaus
1601	Magni
1605	Petrus Broderius
1638-1658	Abraham Agrivillius
1659	Olai Agrivillius
1660-talet	Laurenti Israelis. Blev 1660 tilltalad varför han i sitt leverne var så orolig, och viger ihop folk av olika åldrar som aldrig kan sämjas.
1662-1672	Henric Helelius. Beskylldes för att dricka och predika illa, samt hava en högsint och sticken hustru.
1672-1699	Bengt Helling
1699-1710	Bengt Trunström. Fadern bonde i Trunsta. Gift 1702 med Kyrkh. Amnelius dotter Christina.
1712-1721	Eric Norrelius
1722-1755	Eric Brunnberg. Bondson från Brunnby i Östuna. Anklagades 1725 att han förrätta gudstjänsten kort och stympigt, föra förargerligt leverne med sin hustru, lever i sus och dus i sällskap med pigor och drängar till löje och förakt. Yppat en hemlig bekännelse. En bonde rådde han, om han ville mista sin gamla hustru bruka rävkakor (stykning). Ut i samkväm är han alltid först full, och sist går han dädan. Förfar sig gemenligen med otidiga discourser, håller sig helst till sämre hopen, brättas och rycker, och oändligt mycket mera. Avsattes på 6 månader.
1755-1765	Johan Berg. När Engby komministergård genom åskeld nedbrann, förlorade han hela sin egendom. Hans hushåll bestod då av 12 personer.
1765-1792	Jacob Lenholm. Bondson från Lena. Det var han som en gång avslutade sin predikan i Knivsta kyrka med att säga: "Förbannad vare den, som inte håller hägn och stägn, kring Långhammars äng, Amen". Denna äng som tillhörde Engby lär ha legat invid ån bortåt Skottsila.
1794-1840	Gabriel Liljesvärd. Vid sin död hade han varit sängliggande i 20 år. Han var den första adelman inom Ärkestiftet som blivit präst.
1841-1845	Johan Erik Dahlman

1846-1856	Erik Hesslin
1856-1860	Per Johan Gällstedt
1860-	Johan Samuel Anjou
1875-1896	Magnus Theodor Lorell
1896-1899	Carl Emil Tillman
1899-1909	Petrus Eckhoff
1909-1918	Per Gustav Berg. Äldre Knivstabor torde minnas hans misshag och skrivelser om skytteföreningens fester i Särsta hage.

Gustav Wasa indrog ej blott en stor del av kyrkans egendom utan var han även 400 år före sin tid i så motto han sammanslog Alsike och Knivsta till ett pastorat och med komminister i Knivsta. Denna hade sitt boställe och fick uppbära de gåvor församlingsborna hade att erlægga vid varje förrättning, men tydligen inget av tiondet, utan det uppbars av kyrkoherden som sedan i så fall lämnade sin komminister viss del.

Sysslan får nu betraktas som en anhalt i väntan på ett pastorat. Många förföll dock eller valt fel bana i livet och kom ej längre. Detta till nackdel för berörda församlingar, ty den får komministern tydligen sköta ganska självständigt utan den makt och myndighet en kyrkoherde dock hade. Kyrkobokföringen och protokollen är ofta under all kritik. Det torde alla som något sysslat med arkiv och släktforskning kunna intyga,

Klockare

Klockare har säkerligen funnits i Alsike nästan lika länge som präster, men före mantalslängdernas tillkomst 1650 är de ej namngivna:

1655	Anders Johansson. Kallas i längden "Klockarbonden",
1659-1679	Per Jansson. Efterträdde sin far.
1680-1716	Anders Persson
1718-1768	Anders Ersson (Högman). I "Erlinghundras Kyrkor" ingår ett stämmoprotokoll från 26 febr. 1768 som i Emanuel Cederströms något påbättrade översättning lyder: "Klockare Högman anhåller om sitt avsked, men ber församlingen då han i 50 år och 2 månader innehaft befattningen, draga försorg om hans uppehälle på gamla dagar. Denna begäran fann församlingen billig och som han bäst kunde bliva bibehållen om hans dotter blev försörjd, var man betänkt att föreslå henne, Lisa Högman, en skickelig man, som klockarsysslan kunde tillträda. Härtill anmälde sig Studiosus Herr Lennberg, vilken av v. Pastor och församlingen var känd för boklärdhet och goda seder. Då han med ett högt och ljudeligt Ja förklarar sig villig äkta förenämnda dotter till Högman, Enkan Lisa Högman, samt draga försorg om att dess gamla föräldrar icke skulle lida någon nöd på dess ålderdom, antogs Lennberg enhälligt av församlingen till Klockare i Alsike med de villkor, att han skulle ställa nöjaktig borgen samt lära sig slå åder". Protokollet är ej undertecknat. Den gamla prosten Ström hade ju dött 1766 och Wallenius ännu ej tillträtt, utan var det någon av de diverse v. pastorer som den tiden skötte tjänsten som fått ihop det kulturhistoriska protokollet. (Se även där skolfrågan behandlas 1768). Högman var född 1690 av en bonde i forna Alsike by. Av hans 5 döttrar föddes Elisabet 1729. Hon blev sedermera gift med "Interimsklockaren" Per Manjette, som från 1760 huvudsakligen skötte tjänsten, men dör han i lungrot 1766, endast 32 år

gammal, efterlämnande utom änkan Elisabet även 2 små barn.

Sockengubbarnas knepiga pensionering av sin 78-åriga klockare blev dock ej så lyckad. Lennberg som då var en glad "Studiosus" på 27 år, gifte sig visserligen redan en månad efter stämman med den 39-åriga Elisabet, men dog hon i barnsbröd 14 januari 1769 och barnet 10 dagar därefter. Lennberg sluta snart att dra försorg om sin svärfar, och till råga på allt ville han inte olik senare tiders klockare ha bostället reparerat, eller helst ny stuga, framförallt om han skulle "undervisa socknens barn" enligt myndigheternas konstiga påfund av den 19 febr. 1768. Allt gjorde att församlingen på stämman den 6 maj 1770 ansåg säkrast "transportera" Lennberg till Irsta församling i Västmanland. Dessförinnan bad dock Högman att få flytta in i fattigstugan, vilket nådigt beviljades, liksom ett mindre understöd, och lovades han något mer om han "orkade med att undervisa fattigmans barn i abcd-innanläsningen och christendomen".

Efter hans död 1772 beviljade även sockenstämman hans änka en storslagen förmån. Hon fick kvarbo i fattigstugan och "ohämmat nijuta sin mans efterlämnade egendom". Där dog hon 1785, nära 90 år gammal, och nästan till sin död var hon en av Alsikes två "Läsgummor" den tiden.

- 1765-1770 Lennberg. Född i Uppsala 1740.
- 1771-1812 Eric Sahlström. Han var f. i Huddunge 1734 och gift 2 gånger. Hans första hustru dog i Alsike 1791. Omgift med Brita Sundberg f. 1746 i Tystberga, död 1809. Båda äktenskapen tydligen barnlösa. På grund av att sockenprotokollen från 1788 till 1829 förkom vid prästgårdsbranden, kan inget närmare sägas om hans klockargärning, men av allt att döma var han mycket omtyckt. Han dog 28 aug. 1812.
- 1815-1824 Johan Petter Söderström. Född i Wallby 1779. Var förut Skolmästare i Balingsta och av alla bouppteckningar m.m. han renskrivit framgår han haft den vackraste handstilen av Alsikes alla klockare. Han och hans hustru blev här hårt prövade enär av deras 8 barn dog 4 i skolåldern inom ett fåtal år, och strax efter (1824) även Söderström. Alla i lungdot. Den gamla klockargården var då som senare infekterad från golv till tak av lungdot och vägglöss. Hans änka med sina 4 barn får 1839 likt Högman 50 år tidigare nåden att "tillsammans med fattighjonet Anna Öfwerberg inflytta i fattigstugans kammare", där hon blev en slags föreståndarinna och hjälpte de orkeslösa hjonen. År 1841 beviljades hon halv fattigdel i säd, och även en slump rågmjöl som efter avlidna fattighjon blivit över". Vanligen fanns i fattigstugans kök 6-8 gummor, men även mödrar med småbarn och gubbar erhöll där en fristad.
- 1825-1855 Pehr Berglund. Född 1794 i Kärrbo. Kom från Bondkyrko försml. Gift m, Lovisa Tenglin f. 1799 i Kulla, död 1850. Berglund dog 4 april 1855. Inga barn födda i Alsike.
- 1856-1860 Carl Eriksén. Han var f. i Husby-Skederid 1802. Hustrun Lovisa Redlig i Skepptuna 1809. Eriksén kom från Lunda. Död 1874. 5 barn.. Hans lön som klockare och skolmästare var 10 tun. spannmål samt hade han som magasin föreståndare 4 tun. År 1857 erhöll han därtill av stämman som extra kofoder tillstånd att slå gräs på kyrkogården å den del där på grund av berg begraving ej kunde ske, men har Nordhammar poängterat att han "inte får beta där". Hans hustru blev sedermera barnmorska och hade därför 2 tun. säd årligen samt för varje förlossning 52 skilling (ca. 60 öre), - dock ej av de fattige. Med tiden förföll tydligen Eriksén något och hade därtill svårt att dra jämt med den sjuke prosten Lundholm, och 1854 ålades han hålla vikarie för skolundervisningen, samt kunde han aldrig lära sig spela på den nya fina orgeln, varför han förtidspensionerades 4 febr. 1861 men fick behålla klockarbolet och erhöll 5 tun spannmål årligen samt juldagens kollekt som

förut, men skulle gå med haven och avstå ett rum till sin efterträdare.

Enligt Gustav Cederström i "Minnen" och citerat av mig i min uppsats till "Hem och Bygd" 1945, bestod kyrkomusiken i hans ungdom av "två gubbar, som sutto i en liten slags loge framme vid altaret, den ene var den vackre klockaren Ericson, med ett huvud liknande Tegnér's med kritvitt, småknollrigt hår som en pudel, den andre, en skräddare, den mest vindögde jag någonsin skådat. Om de hade någon sångröst vet jag ej, men skrika kunde de och bjödo över varandra i skrikandes kraft under väldigt grimaserande". Denna vindögde skräddare var en i mitten på 1800-talet mycket känd och populär figur i Alsike som hette Skånberg och bodde i Rödbo, och som på stämman antagen sockenskräddare hade han monopol och ambulerade i byarna med sina gesäller som en dåtida Povel Ramel. Visserligen skratta folk sig fördärvade bara för att se på honom, men han var även en lustigkurre och snackfördärvare av första ordningen och självskriven värd och dansledare på alla kalas. Han utförde då även en solodans som han själv hittat på, och som efter honom kallades "Skräddardansen" och vilken åtminstone Vassundabornas sentida skräddare Lundgren och även Kalle Björkman kunde demonstrera.

Så värst religiös var nog inte Skånberg, och att han som egentligen hade sin plats under läktaren i bänken för torpare och inhysjes med tiden kom att uppträda som oavlönad kyrkosångare i klockarlogen framme vid altaret, var ett påhitt av hans goda vänner i Kyrkorådet för att han åtminstone skulle sjunga samma psalm som klockarn, vilket efter en veckas "syning" i bondgårdarna inte alla gånger var så säkert.

Storvuxen och med tiden tämmeligen fet var Skånberg med sitt sprudlande humör som klippt och skuren till krögare, och som många Alsikebönder blivit utkastade och portförbjudna vid gästgivargården av den jättestarke Lindberg, intresserade de Skånberg 1845 att övertaga Nederkrogen vid Flottsund. Men tydligen blev inget drickbart över åt bönderna, ty efter något år är han åter i Rödbo som skräddare. Med sin lilla rultiga och lika populära gumma, kalaskokerskan "Annastinaklara" hade han bortåt 10 barn,

1854-1859

P.G.Gelin Det var alltså han som var vikarie åt Eriksén.

1861-1906

Carl Petter Pettersson. Han kom direkt från seminariet. Hans lön första tiden var 500 Rd. om året och bostaden det rum Ericson fick avstå, men ingick i anställningsvillkoren löfte om ett till "efter gumman Redlig's död". Hon var Ericséns seglivade svärmor. En hedersman såväl i, tjänsten som privat var han mycket omtyckt, och hela sin tjänstetid ombesörjde han utan ersättning utlåningen från den "dyrbara samling böcker" Alsike fått mottaga 1859 av okänd givare. Sedan Nyström tillträtt föll biblioteket i glömska. De slitna böckerna förvarades under min skoltid i skolsalens hörnskåp men har sedermera fått en fristad i en skrubb tillsammans med Ericséns räkenskaper den tid han förestod sockenmagasinet. Mycket musikalisk finnes Petterssons privata orgel nu hos kyrkvaktmästaren.

1907-1919

August Nikolaus Nyström. Denna min lärare ansåg nog vi pojkar vara väl flitig med rottingen, och hade han för mindre förseelser i uppförande under lektionerna ett än mer infernaliskt straff som säkerligen bidrog till pojkars i skolåldern kända motvilja mot flickor, nämligen att till lektionens slut få sitta hos en jänta om det nu till råga på eländet satt någon udda krake bak i skolan. Känslan av obehag var tydligen ömsesidig ty det blev god plats hos flickstackarn som inget illa gjort. Detta nämnt därför att något år senare under läsningen i Alsike prästgård då vi fick placera oss efter behag behövdes ingen straffkommendering, utan vi pojkar satte oss frivilligt och så nära som möjligt dessa förut så otrevliga varelser och därtill tyckte det var synnerligen olämpligt om någon grabb satte sig på andra sidan. Vi satt nämligen på

långbänkar (plankor).

Vi ansåg vår lärare var snäll och tyckte om flickorna. Det blev även en orsak till hans bråda avresa från Alsike 1919. Nu efter 45 år inser man Nyström som lärare var fullt i klass med de bästa den tiden. Inte ovanligt denna tid då lärarna huvudsakligen rekryterades från hem med enkla förhållanden var att de som känt tog en synnerligen aktiv del vid demokratins genombrott. Redan strax efter sin ankomst till Alsike spred sig här ett hemskt rykte att Nyström var "socialist", och när han hösten 1908 anhöll att skolorna skulle öppnas för föredrag och liknande, anade det barondominerade kyrko- och skolrådet ugglor i mossen, men gav dock tillstånd under villkor "för nykterhetstal och samkväm, men icke till socialistiska partimakare". Så farligt var det nu inte, men efter något år bildade Nyström Alsikes första politiska förening (liberal), och även om han under därför lämpliga lektioner gav uttryck åt sin åsikt, var det dock huvudsakligen vid besök i hemmen han agiterade. Han var ju även vaccinatör och efter någon tid for han ikring och titta om "det tog" och då blev det alltid kaffe och prata i stugorna, och minns jag ännu mycket väl hans animerade diskussioner bondetågets år 1914 med min den tiden före bondeförbundets dagar rätt konservative fader. Höstvalet 1914 ägde ju rum efter världskrigets utbrott och att de liberala då blev Alsikes största parti med 47 röster (högern 41 och socialdemokraterna 16) berodde säkerligen på Nyström. Han bildade även logen nr. 1475 "Allvar" av I.O.G.T och hans hustru ungdomslogen "Alstra". 1911 sålde Nyström bort sin ko, och sedan har ingen Klockare haft dylik, och ingen lär heller skaffa.

1920-1958

Henrik Leine. Såsom enda sökande antogs han enhälligt till ordinarie lärare och organist på stämman 18 jan, 1920, sedan han på ett tillfredsställande sätt vikarierat under höstterminen och visat sig kunna leda sången på kyrkans orgel.

Den ensamma kyrkan

Denna sockenkrönika har avsett Alsike fordom, ej nutiden; men anknyttande till föregående "ser vi framåt kommer bondgårdarna åter under godsens" må något om framtiden tillåtas. Med anledning av landsbygdens avfolkning skrev Dagens Nyheter redan 1952: "Kyrkan ligger ej längre mitt i byn. Många sockenkyrkor har blivit kvarlämnade ensamma på slätten och i skogen, medan bebyggelsen i övrigt flyttat till järvägsstationen och fabriken". Som nämnts i inledningen har Alsikes befolkning de senaste 40 åren minskat med 300 personer, eller från 772 till 473 (31/12 1959) och med undantag av prästen som flyttat till järnvägsstationen har lantbruket helt svarat för detta.

1965 degraderas hälften av Alsikes bondgårdar till ej bärkraftiga torp och torde successivt arrenderas av närliggande gårdar i likhet med egnahemmen nu. Till sist är samtliga bönder vid järnvägsstationen eller i staden. Icke blott de i fabriken, utan även de fåtal som producerar det vi behöver. De åker ut en sväng vid sådd och skörd men eljest är

byarna sommarnöje åt bönderna och andra. Trivselsynpunkt, skolor, barnens framtid, samt icke minst tendensen att båda makarna innehar tjänst eller anställning påskyndar proceduren.

Fast bostad i stad eller samhälle - bil - sommarstuga. Bondens kvinna tjänstgör ej längre som mjölkmaskin och självbindare, och som make, hem och barn gud bevars numera är så lättskötta vill hon likt hustrun till den bonden jämställda industriarbetaren i social- och ortsgrupp 3 tjäna en slant extra, men det ställer sig svårt på rena landsbygden. Landsbygdens folk strömmar alltså till städer och tätorter, och utan att någon kan förklara hur folkvandringen och bygget egentligen finansieras uppför de där bostäder åt de bönder som skall flytta in nästa år o.s.v. efter system kedjebrev tills Stockholm-Uppsala flyter ihop vid Arlanda och fälten med Alsikeklöver blir allt mindre och mindre. Folk vill bo i en stad men i egen villa. Därför växer dessa mera på bredden än på höjden.

Mellan Flottsund och Alsike kyrka ser vi ett

vitskimrande Uppsalas Vällingby eller åtminstone fritidsparadis med bl.a. 7 km lång badstrand och på Moraborgens högsta plåtå Källarmästare Wallanders turistattraktion Ekolns Gyllene Utter. Ett vackrare minne kunde stiftelsen "Carl Cederströms minne" ej efterlämna.

Alsike kommunalnämnd - som närmast tänkt på sköna skatte kronor - och Uppsala Drätselkammare gavs 1942 tillfälle yttra sig om påhittet bevara en (senare två) herrgårdar "mitt i stan" för all framtid när det lika gärna kunde ske i Skogstibble eller Rasbokil, men Länsstyrelsen fäste vid besvären inget avseende. Stiftelsen har sedermera avslagit begäran om parkeringsplats och brygga vid Uppsala stads friluftsbad vid Fredrikslund samt försökt förhindra att riks 13 drogs raka vägen över skogen vid Sävja. Vägstyrelsen tog vad den behövde och det kommer inom 15 år även Uppsalas då 100.000 invånare att göra angående Vällingby.

För 100 år sedan medverkade stiftarnas inflytelserika farfader att norra stambanan förlades till Trunsta sjön och ej som planerat över Sigtuna-Krusenberg-Flottsund. Detta var ej så lyckat vare sig för järnvägen eller Alsikes del. Grusfyllningen i Trunsta sjön närmar sig nu jordens medelpunkt och vid tänkta Krusenbergs station står en ensam kyrka på slätten och Alsikes sista adel bevarar en dödsdömd herrgårdsmiljö från stormaktstiden invid stadsgränsen allt medan Alsike förpuppas och Uppsala för sitt rekreationsbehov anskaffat mark på Gräsö.

Den ensamma kyrkan var det. Skall hon bli en ödekyrka och skall prästerna i likhet med bönderna få söka sin utkomst vid industrin. Prästerna kan ju följa folket men det kan inte kyrkan trots den i vårt fall har 57 friska betongben och får Vrå samhälle sitt kapell kan naturligtvis inte i längden en gudstjänst a 300 kr hållas i Alsike kyrka var söndag bara för att det skall så vara, utan i väntan på Vällingby får den väl koncentreras till centralkyrkan i Knivsta från hela storkommun, eller varför inte i tur och ordning mellan dess 5 kyrkor. En sådan på 3-400 personer är orimligt och blev 200 i Uppsala och 2.000 i Stockholm.

Aktuellt även från prästerligt håll är därtill att kyrkan skiljes från staten. Kyrkan är rik, men vad den får behålla sedan stat och kommun tagit sitt vet endast en sträng finansminister. I fortsättningen alltså även de kyrkliga ärendena till kommunen och jag ville se den Knivstas kommunalfullmäktige som beviljar anslag till underhåll av 5 kyrkor och dito kyrkogårdar när det räcker med en. Gudstjänsterna ger de frikyrkliga gratis.

Det har visat sig att så snart landsbygdens folk släppt kontakten med sin kära socken och fädernekyrka ger de även hela kristenheten på båten, ungdomen och den mäktiga arbetarrörelsen har andra ideal.

*Vi tro ej på judars
och främmandes gud
vi lyda ej gudars
befallande bud*

*Var plan som vi välva
var bragd som vi bragt
den skapa vi själva
av invärtes makt.*

/Fröding/.

Det är dock bättre med en egendomlig religion än ingen alls, och är det vi som burit upp statskyrkan och även lär få göra det i fortsättningen. I alla händelser skall vi underhålla Alsike kyrka och museum. Det är den värd, och redan nu anslår jag frikostigt prästgårdens avkastning därtill (ty den skall vi väl få behålla) och upplåter den till alla religiösa samfund.

Likt en ruvande kycklinghöna låg den gamla kyrkan under vitulliga cirrusmoln över Tunaviken den julidag 1959 jag kom för att se på ett och annat. Det var bara att krypa under vingarna. Men jag vände vid grinden och vid minnet av ett fönster och skrev detta. Alltid något.

Skolpojken "Vi i Alsike" 1915 hade som slutvinjett ett bakfram avritat fönster från vår medeltida sevärdhet Till den 1960 lånar jag ur "Hem och Bygd" 1946 Nämndeman Emil Olssons dikt "Den gamla grinden". Berättelsen om Alsike är slut. Den grånade ateisten gav kyrkan sista ordet.

Den gamla grinden

*Det rasslar i gammal grind
Då människor går därin
Nu malmen kallar till helgdagsfrid
Då läggs åt sidan all vardagsid*

*Och villigt öppnas den gamla grind
För ung och gammal som går därin
Att finna vila och helig frid
För jäkt och oro i vardagsstrid*

*Där kommer en ungmö så röd om kind
Går genom grinden, gången in
Vid altarrunden där väntar han
Där giver hon honom sin hand*

*Därefter där givas av bägge två
För livet skall de löften bestå
Båda gå genom grinden ut
Och lyckan ler mot den unga brud*

*Där kommer en liten, liten en
De gå genom grinden in
Den bäres så varsamt i moderns famn
I Templet, till altarrundan fram*

*Det går en suck genom lindarna
Där innanför en gammal grind
En sorgklädd skara går åter in
Och ut igen med tårad kind*

*En av de kära fått stanna kvar
En brusten lycka vid nyredd grav
Jag strör en blomma uppå din bår
I tacksamt minne för flydda år*

*Så har du vaktat vår gamla borg
I sekler du stått på din post
Du mycket hade att tälja oss
Om lycka och glädje, men även om sorg*

*Du tiger med allt vad du hört och sett
Av människors visdom och människors vett
Du vaktar kring stoftets griftero
Du vaktar kring jordisk lycka och helig tro*

/Emil Olsson/